
Paramatmika Upanishad with Commentary

——
పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

——
Document Information

Text title : Paramatmika UpaniShat with commentary

File name : pAramAtmikopaniShat.itx

Category : upanishhat

Location : doc_upanishhat

Proofread by : Mohan Chettoor

Description-comments : aprakAshitA upaniShadaH

Latest update : August 5, 2022

Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

August 5, 2022

sanskritdocuments.org

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

మూలమ్ ।

ప్రథమోఽనువాకః ।

ఓం విష్ణుస్వర్వేషామధిపతి పరమః పురాణః పరో లోకానామజితో
జితాత్మన్ భవతే భవాయ స్వాహా ॥ ౧.౧॥

సుసూక్ష్మః సారవః సర్వేషామస్తరాత్మా తస్థః తస్థషాం జగ్గమో
జగ్గమానాం విభుర్విభూణాం విభవోద్భవాయ స్వాహా ॥ ౧.౨॥

జ్యోతిర్వా పారమాత్మికం సారవం విశ్వం భవం భవాయ ప్రాభూతం
ప్రాహిణ్యన్ పరమృరాయ సుకృతం కృతాయ తస్మై పరాయ ఈశిషే స్వాహా

॥ ౧.౩॥

ఈశో యస్మాద్వివృతతం వితత్య కం ధృతం కామహూతో జహోతి కకుదం
కకుచ్ఛిత్వా భూయః పరాయ స్వాహా ॥ ౧.౪॥

రాయామీశో రహితో భరన్త్యై రాం రాం వహన్త్యాహితః రాయాం పతిం రాం
రాం ధరతే ధరిత్యై రాం వహతోద్వహాయ స్వాహా ॥ ౧.౫॥

యో బ్రహ్మశబ్దః ప్రణవః ప్రధానః శబ్దః శబ్దాస్తరాత్మనితోఽ
వియన్తః యన్తః ప్రతరన్ ప్రకామం ప్రాజాపత్యం ప్రతరన్ ప్రకుర్వన్
భూయో భూత్యై అచరం చరాయ స్వాహా ॥ ౧.౬॥

యో వా త్రిమూర్తిః పరమః పరశ్చ త్రిగుణం జషాణః సకలం విధత్తే ।
త్రిధా త్రిధా వా విదధే సమస్తం త్రిధా త్రిరూపం సకలం ధరాయ స్వాహా ॥ ౧.౭॥

యద్వా కృతమమృతఞ్చారాణాం యత్సర్వనిష్ఠమజరం సమస్తం
యత్పశ్యమానమాత్మాభిజషాణమన్తస్సుషుప్త్యానభిగమ్యమానాయ స్వాహా ॥

౧.౮॥

కః కోశమగ్గే కుశలం విధాయ సాకృతం కృణ్యతేఽగ్ర ఇదః
సుకాన్తం కకుద్వతే తే కామచరం చరాయ స్వాహా ॥ ౧.౯॥

యం యజ్ఞైర్మునయో జషన్తి యం దేవాః పరమం పవిత్రం భవిష్యన్త్యార్దిషు
ప్రణతాః ప్రధానాః యం సూరయో జపన్తో యోగినః సూక్ష్మైః
సుప్రదర్శనైః పశ్యన్తీశ్వరాయ స్వాహా ॥ ౧.౧౦॥

ద్వితీయోఽనువాకః ।

యో వా గవిష్ఠః పరమః ప్రధానః పదం వా యస్య సత్త్వమాసీత్
యస్యోపరి త్వం మునయో న పశ్యన్తి తస్మై ముఖ్యాయ విష్టషేస్వాహా ॥

౨.౧॥

యో వా వాయుర్ద్విగుణోఽన్తరాత్మా సర్వేషామన్తశ్చరతీహ విష్టోః స
త్వం దేవాన్ మనుష్యాన్ మృతాన్ పరిసజ్జీవసే స్వాహా ॥ ౨.౨॥

త్వమగ్నే త్రిగుణో వరిష్ఠః పరం బ్రహ్మ పరం జ్యోతిః సర్వేషాం
త్వం పాలనాయ హుతమమృతం వహిష్యసే స్వాహా ॥ ౨.3॥

త్వం జీవస్త్వమాపస్సర్వేషాం జనితా త్వమాహరః త్వం విష్టో
శ్రమాపనుదాయ చతుర్గుణాయ స్వాహా ॥ ౨.౪॥

భూమేర్వితన్వన్ ప్రతరన్ప్రకామః పోపూయమానః పఞ్చభిః స్వగుణైః
ప్రసన్నైస్సర్వాణి మాం ధారయిష్యసి స్వాహా ॥ ౨.౫॥

మనస్త్వం భూత్వా మనఃప్రదోఽగ్రే త్వత్తో భూతం సమ్భావయిష్యసి
సర్వేషాం కాయానామర్హమర్హతే స్వాహా ॥ ౨.౬॥

త్వం బుద్ధిర్భూతానామన్తరాత్మా పుణ్యవతాం పుణ్యేషు సజ్జమానః త్వం
బుద్ధ్యా విచిన్వమానః పుష్పరుపాయ స్వాహా ॥ ౨.౭॥

యః సూక్ష్మాన్ సఞ్చరమాణాన్ భావాభావాన్ భవ్యాభవ్యాన్
కుర్వన్నాత్మీయమమితో ధునోతి ధరం వహిష్యసే స్వాహా ॥ ౨.౮॥

యస్యా దౌ భయాద్భగవానుత్తనే స్వయం సూర్యస్య త్వం కాలం వహమానః
యస్మాత్తేజ ఆత్మీయం కృత్వా సర్వానస్మాన్ పాలయిష్యసి స్వాహా ॥ ౨.౯॥

యం త్వం పాలనాయాభిభూతం దేవాస్సర్వే విచరన్తి తే దేవాస్త్యమేవ
సర్వే మాయా మాయైషతే స్వాహా ॥ ౨.౧౦॥

తృతీయోఽనువాకః ।

యస్త్వం భూత్వా పర్జన్యో బిభేతి రన్ధ్రే ప్రజాభిరాకృష్యమాణః
సత్యం కాలం వ్రతేన పాలయన్ హ్లాదయిష్యసే స్వాహా ॥ 3.౧॥

కామో భూత్వా ప్రజానామస్తరాస్థితస్సర్వాన్ లోకాన్జ్ఞాదయన్ జీవమానః
సన్దర్శణాయ హరయే పరాయ స్వాహా || 3.౨||

అఙ్గాదఙ్గాదనుప్రావిశత్సర్వాన్ లోకాన్ సంరక్షణాయ యో వా వసన్ దేవో
మాతరిశ్వా స యోఽస్మాకం భూత్యై భూతయే స్వాహా || 3.3||

యో మోహయన్ భూతానాం సర్గాదిరక్షణాయ యః సజ్కోచః సజ్కోచనాయ
భవతే స్వాహా || 3.౪||

యో వా దశాత్మా ఉపరి స్పృశన్వా దేవానాం జేనాతిపాముత్తరః
జేనాతిర్జ్యోతిషే స్వాహా || 3.౫||

యో బ్రహ్మో బ్రహ్మవిదామాత్మా స్వాదాత్మచక్షుషాం భూతిర్భూతిమతాం
సుకృతం కృతాయ స్వాహా || 3.౬||

సారస్వతో వా ఏష దేవో న హి పారమాత్మికః హయోఽభయో వా సర్వ
సన్తుషే స్వాహా || 3.౭||

యో వా పరం జ్యోతిః పరం సన్దధానః పరమాత్మా పురుషం
సజ్జానయిష్యనే స్వాహా || 3.౮||

యో దోషశ్చతురశ్చతుర్థశ్చతురః పదార్థాన్ సర్వం లోకస్య
సన్దధానస్తే సన్తే సత్త్వమాదధానాయ స్వాహా || 3.౯||

యస్యైతా బ్రహ్మమూర్తయో బృహదబ్రుహ్మోణం బ్రహ్మ ఆదధానః యం బ్రహ్మ
బ్రహ్మగుప్తయే పరమ్పరాయ స్వాహా || 3.౧౦||

చతుర్థాఽనువాకః |

వాకో వా అనువాకో వాకం వాకం సజ్జుపమాణః దేవస్య స్వం స్వగుప్తయే
స్వయం జేనాతిషే జ్యోతిషే స్వాహా || ౪.౧||

ద్వావేతౌ పక్షీ అచరం చరన్తౌ నాధురం వ్యధునీతే యశ్చైకం
భునక్తి భోక్యే స్వాహా || ౪.౨||

యో వా ఆయుః పరమాత్మా న మీధుషః పారస్థగత్పరం పరాయణః పరాయ
లోకానాం పరమాదధానః పరమ్పరాయ స్వాహా || ౪.3||

తేజసాం తేజస్తేజ ఆదధానః సత్త్వస్తేజస్తేజసాం తేజస్తేజసే స్వాహా || ౪.౪||

సహ సమ్పాయాస్త్యమాశిషమాశిభూతాభూతమాశిషమాశిరాశిరనుభూమిః

స్వాహా ॥ ౪.౫॥

యో హ సంయోగో ధ్యానం జషమాణః సన్ధుః సన్ధక్షణానాం సంయోగః
సన్ధానః పుణ్యః పుణ్యానాం పుణ్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౬॥

సహస్రం వా యస్య వై వితానమాదధానః సహస్రం వా ఆశిషః సహస్రం
యస్య వై సాసికాః సహస్రం సహస్రాయ స్వాహా ॥ ౪.౭॥

స్వాతీకా గుప్తయో గుప్తిః సత్త్వం సత్త్వానాం (సత్యం సత్యానాం)
సాత్యమ్పదం తత్సత్త్వం సత్త్వమాసీత్ సాత్త్వం సాత్త్వం వై
సత్త్వమాదధానాయ స్వాహా ॥ ౪.౮॥

సత్త్వం వా ఉద్రేకమాసీద్యత్సత్త్వముభయౌరనుగోప్తా తత్సత్త్వం
సత్యమ్పదాయ సత్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౯॥

సత్యో జేనాతి సత్యాస్తరాత్మా సత్యోద్యోగః సత్యః సత్కర్మా సత్యం సత్యం
వితానమాసీత్సత్త్వం సత్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౧౦॥

పఞ్చమోఽనువాకః ।

సత్యః సత్యం పుణ్యమాసీత్పుణ్యో వా దైవికం సత్యం సత్త్వమార్షం
సత్యం సత్త్వం సత్పథాయ స్వాహా ॥ ౫.౧॥

సత్యో జ్యోతిః సత్త్వం ప్రాణాః సత్త్వాధారాః సత్త్వం సంయానాః సత్యః
సత్త్వం ప్రకాశం జ్యోతిషే స్వాహా ॥ ౫.౨॥

కామీముమామీశిషమీశిషాణాం తత్సత్త్వం సత్యరూపం సత్యం సత్యాయ
సన్ధానాయ స్వాహా ॥ ౫.౩॥

అరిణీర్వా ఆరన్ధ ఆవారన్ధ ఆరన్ధోఽయమానన్ధతే మారన్ధమీశిషే స్వాహా ॥ ౫.౪॥

యత్సత్త్వం వా విష్ణురుద్యోగః సూర్యో గౌర్వా విష్ణుర్విశత్ విశ్వం
విశ్వం సన్ధానః తద్విశ్వం విష్ణవే విశ్వరూపాయ స్వాహా ॥ ౫.౫॥

తద్భూర్భూస్థం భూస్థో వా విశ్వరూపస్తద్భూః ప్రాణః సఙ్ఖ్యతః
భూరాసీద్భూరసి భువోఽసి సువరసి భూర్భూతయే స్వాహా ॥ ౫.౬॥

ఆపో వా అపోఽస్తరాత్మా యో వేదో వేదానామాధారః వేదాస్తరాత్మా సరసో
రససఙ్ఖ్యతో రసం రసమాసీద్రసాయ స్వాహా ॥ ౫.౭॥

త్రయీ వా కామం త్రయీమయం త్రిగుణం త్రేతాత్మకం త్రయీ వా జేనాతిః
త్రిగుణం త్రిగుణాత్మకం తస్మై త్రేతాగ్నయే త్రిగుణాయ స్వాహా ॥ ౫.౮॥

ద్వా వా ముఖ్యౌ ముఖ్యాధారౌ ససుఖౌ సానన్దౌ సన్మేరౌ స్థేరయితౌ
సానన్దమానన్దతే స్వాహా ॥ ౫.౯ ॥

స ఏకైకః సాధారః సాధిష్ఠానో నాధిష్ఠానః కం కం కస్మై పదే
పదే పాతః పాదాయ పాదితే స్వాహా ॥ ౫.౧౦ ॥

షష్ఠోఽనువాకః ।

స్వయమాదిః సర్వాన్తరాత్మా దేవస్య స్వయం క్రీడాత్మకమవాసృజత్ యః
స్వయం లోకమవధారమవధారయన్ స్వాహా ॥ ౬.౧ ॥

యః స్వయం సృష్టమాత్మనా గుప్తమనుసన్ధితానమచరం చరన్తం
స్వయం క్రీడం క్రీడయన్ క్రీడాన్తరమనుప్రావిశత్ స్వాహా ॥ ౬.౨ ॥

స్వాజసా సర్వమాదధాతి యః పాపీయాంసమనుపదమాహింసత్ సుపుణ్యం
పుణ్యాత్మకం పుణ్యం వితానం దాధార దేవాయ స్వాహా ॥ ౬.౩ ॥

ఙ్మామేకాం సలివావసన్నాం శ్రుత్వా స్వనస్తీమను స్వయం భూత్వా వరాహో
జహార తస్మై దేవాయ సుకృతాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౪ ॥

యః కుం ధరమాణః కుం ధరతాం కుం ధరతామిత్యవోచత్ తాం సానుమన్తో
విదధత్స్వితేజసా తస్మై దేవాయ వరిష్ఠాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౫ ॥

పుథాం ప్రస్థలస్తీం ప్రమృజ్యామృజాణ్ణీం య ఊర్వోరుపాదధాత్
తస్మై ముఖ్యాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౬ ॥

లాలయన్ లాలితకఙ్కణాణ్ణీం తస్మై ప్రజేశాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౭ ॥

ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్యో విశ్వా జాతాని పరితా బభూవ యత్కామాస్తే
జహుమన్తన్నో అస్తు వయం స్యామ పతయో రయాణాం స్వాహా ॥ ౬.౮ ॥

యో ధూర్ధూరం ధూర్ధూరం ధూర్వరాణాం సుధూర్ధూరసి ధూర్ధూరాణాం
ధూరసి ధూర్వజ్జ మే స్వాహా ॥ ౬.౯ ॥

యో వాప్యహింసీజ్జరయా జరన్తం తం దైత్యముఖ్యమమృతా-త్మరూపం
సుఖురం ఖురాణాం కిఞ్చత్స్వనన్తం తస్మై నృసింహాయ సురేశపిత్రే స్వాహా ॥

౬.౧౦ ॥

సప్తమాఽనువాకః ।

సాసిష్వనన్తం సవనే సవిత్రే తస్మై సురేశాయ

సురవృష్టకర్త్రే స్వాహా ॥ ౭.౧॥

యో వా నృసింహో విజయం బిభర్షి సారాజిమన్తం రయిదం కపీనాం
సారాజిమన్తం సజయం సహస్రం తస్మై సుయన్త్రే సుశేవధయే స్వాహా ॥ ౭.౨॥

రయః కకుద్మాన్ దధద్విసప్థం రయిమద్విధానం తస్మై కకుత్త్రే
వికటాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౭.౩॥

రాకామహాః సుహవాః సుష్టుతీ హువే శృణోతు నః సుభగా వోధతు త్మనా
సీవ్యత్వపః నూ చ్యాచ్చిద్యమానయా దదాతు వీరః శతదాయముక్త్యం స్వాహా

॥ ౭.౪॥

వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమాదిత్యవర్ణం తమసస్తు పారే సర్వాణి
రూపాణి విచిత్య ధీర నామాని కృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే స్వాహా ॥ ౭.౫॥

దిగ్గోషో యస్య విదిశశ్చ కర్ణౌ ద్యౌరాస వక్త్రముదరం నభో
వా సాసి వా స్మ యా స్వయమాప దన్తం తస్మై వరత్రే వరదాయ కస్మై స్వాహా

॥ ౭.౬॥

పద్యాస్య వక్షాః పరమః సుపుణ్యః పద్మా జనిత్రీ పరమస్య వాసః
సూక్ష్మ సావిత్రం స్వయమాదధానః సావిత్రఖ్యం పరమం సుపుణ్యం స్వాహా ॥

౭.౭॥

యః పుణ్డరీకః పరమాన్తరాత్మా కమ్రాజ్గరూపం కమలం దధార
సాసిష్వనన్తం సరసే రసాయ స్వాహా ॥ ౭.౮॥

రయీణాం పతిం యజతం బృహన్తం రారాగముక్తం గురుం సశ్రీకం తం
రాయిరూపం రయిభూతభూతం రయిమత్సురత్రః స్వాహా ॥ ౭.౯॥

రాయాం పతత్రే రయిమాదధాత్రే రాయో బృహన్తం రయిమత్సుపుణ్యం
రారాజిమన్తం రతయే రమన్తం తం బిమ్భవన్తం కకుదాయ భద్రే స్వాహా ॥

౭.౧౦॥

అష్టమోఽనువాకః ।

యత్సారభూతం సకలం ధరిత్రీం మోదప్రాయేణానుభూతమనువిధం సూక్ష్మః
సురేశః సకలం బిభర్తి తస్మై సురేశాయ సకలం సుపుణ్యం స్వాహా ॥ ౮.౧॥

ఫలో వా ఏష లోకానామజరో మహాత్మా విశ్వం యః పాతి
విమలోఽమలాఖ్యస్తస్మై కకుత్త్రే వరదస్య పుష్ట్యై స్వాహా ॥ ౮.౨॥

ధూర్నో వహంతాం రతయే రమంతాం ప్రభూతిమన్తస్సమయం సుషుమ్నా అం
రాజిమన్తం సకలస్య గుప్త్యై స్వాహా ॥ ౮.౩॥

విశ్వం బిభర్తి ప్రసురోఽభూదన్తం సంరాజవన్తం సకలం ప్రరూఢం
స నో వితత్య ప్రహిణోతు పత్రై స్వాహా ॥ ౮.౪॥

సో వా స్వరూపః సమదృక్ సమగ్రో విధుదం తుదన్ యో విదధత్పదం వా
వియతి ప్రకాశం బృహతే గుహేన తం బిమ్బవన్తం సమదం సమగ్రం స్వాహా ॥

౮.౫॥

భూర్భువం వా భువో వా సువో వా కిఞ్చిత్స్వనన్తం సుషువే సమన్తం
సర్వస్య దాతారమజరం జరిత్రే స్వాహా ॥ ౮.౬॥

దాక్షాయణ్యాం ప్రసృతం సమన్తం సఙ్కోచయిత్వా సకలం వితానం
సంవాసయన్ యః సకలం వరిష్ఠం తస్మై ప్రజేశాయ ధురన్ధరాయ స్వాహా ॥

౮.౭॥

ఆశాస్పమస్తాః ప్రతరన్నను తమన్తస్తాస్తా వసేద్ధ్యాః కమలా సమస్తాః
సా మే గృహే సమధత్త పుష్టిం స్వాహా ॥ ౮.౮॥

యో జజ్జమానాం సకలం విభర్తి సర్వం వియద్విచరతే శక్ష్యన్
తన్నోకూలే వాన్తికేఽజస్రం స్వాహా ॥ ౮.౯॥

యో వా దశానాం ప్రసృతాః సమస్తాస్తాం తాం దధానాస్సమయాత్పుబీజాః
శబ్దాదీరీత్యై స్వబలం బలాయ స్వాహా ॥ ౮.౧౦॥

నవమోఽనువాకః ।

చత్వారో దోషః ప్రహరన్తి యస్య సర్వస్య గోప్త్రే సురసాయ ధాన్నే
సోమస్య పుణ్యం రయిమత్ప్రవృద్ధ్యై స్వాహా ॥ ౯.౧॥

వక్షో వసత్యస్య వరాం వరిష్ఠం వాకం దధానా వవృధే సమన్తం
తస్మై వరిష్ఠాయ వరప్రవృద్ధ్యేఽకా స్వాహా ॥ ౯.౨॥

అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జన్తోః తమక్రతుం
పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమీశం స్వాహా ॥ ౯.౩॥

విష్ణుర్వరిష్ఠో వరదానముఖ్యో యో విశ్వర్షీన్ ధ్యాయన్నకుర్వన్
విశ్వం హీపద్విష్ణవే యాః ప్రభవిష్ణవే తా అమితమ్భరత్రే స్వాహా ॥ ౯.౪॥

అఙ్ఘోఽజషన్తః ప్రపతత్పతన్తః పూమ్పూమ్పషన్తః పునయః ప్రవాలః

కఙ్కం జనిత్రే సమతేజసం తే స్వాహా ॥ ౯.౫॥

మామాత్మగుప్తాం వహతే స్వభూత్యై తాం రాజిమంతాం ధూర్ధారయన్తిం
ధూరసి ధ్రువాయ స్వాహా ॥ ౯.౬॥

యం చిన్తయన్తో నిగమాన్తరూపం యం విశ్వరూపం పరమాత్మపుణ్యం తం
విన్దమానాం సకలం వ్రజన్తిం తం దైవముఖ్యం సురతం భవాయ స్వాహా ॥ ౯.౭॥

పుణ్యాం చ పుణ్యః పురుషే పురగ్రే తాం రాజిమంతాం నిశి చోదీతానాం
నిదధాతి పుష్టయై హరన్ పరాయ స్వాహా ॥ ౯.౮॥

స నో భూతో యో వాఽమృతాత్మా సుపుష్టిమస్మత్ప్రతితరం పవిత్రం స
నోఽస్తు భూత్యై కమలం పరాయ స్వాహా ॥ ౯.౯॥

స ఏవ నిత్యం సకలాః సమూర్తయః సురతాన్త్యనన్తాన్తే జయన్తో వియతి
క్షయాణాం తత్తత్సవిత్రే హరతే పరాయ స్వాహా ॥ ౯.౧౦॥

దశమోఽనువాకః ।

యా గౌర్వరిష్ఠా సహ సోర్ధరిత్రీ వసుం వసుం వై వసునీహ భద్రా
రేరీజయన్తో రజతం రజతే స్వాహా ॥ ౧౦.౧॥

వాయోరన్తరాత్మా వహతి సమస్తః సపుణ్యదేవేతి స సూరిముక్తః సూరిః
సూరాణాం సురసోఽప్యసుదః సమూహ్యా దేవా వరదాయ పిత్రే స్వాహా ॥

౧౦.౨॥

యస్యోపరిష్ఠాదధితిష్ఠదాత్మా సర్వోపరిష్ఠాత్ పరమాత్మా ముక్తం తం
విరజం నిత్యమను సమ్పరాయ స్వాహా ॥ ౧౦.౩॥

తమస్సర్వభూతమధునాధ్వరేణ తం సత్త్వరూపమనుప్రవిస్య
సక్లేశయన్ సృష్టినిమిత్తాయ తస్మై పరబ్రహ్మణే పరజ్యోతిషే స్వాహా ॥

౧౦.౪॥

జేనాతిరేనాతిషాం జేనాతిరోజో వలమాహరత్సత్త్వాత్మకం
సజ్జేనాతిరిఫం తస్మై సూక్ష్మసూక్ష్మాయ తేజసే స్వాహా ॥ ౧౦.౫॥

సత్త్వం సత్త్వాత్మకం వా రజో రజస ఆత్మకస్తమస్తమస ఆధారః
సాకృతం నిరీశ్వరమీశ్వరాయ స్వాహా ॥ ౧౦.౬॥

అనిర్భిణ్ణం యన్యేదమాసీదుదకాత్మకం
యస్యోదావోఽయనుథముచ్చరుచ్చైరుగాయ స్వాహా ॥ ౧౦.౭॥

యస్యేచ్ఛా లోకే వా ప్రజాయతిర్లోకే యస్మై వాసి తస్మై వాసీత్

యద్వాస్సజ్ఞాతం (?) యత్సర్వమీశమాశిషే స్వాహా ॥ ౧౦.౮॥

ఇతి పారమాత్మికోపనిషత్ సమాప్తా ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

ప్రథమోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

ఓం విష్ణుస్సర్వేషామధిపతి పరమః పురాణః పరో లోకానామజితో జితాత్మన్
భవతే భవాయ స్వాహా ॥ ౧.౧ ॥

యః సర్వలోకైరపి వందనీయః స్మృతిం శుభాం యచ్ఛతి యో నరాణామ్ ।
తస్మై నమో యః కులదైవతం నరః స రాఘవో మే హృది సన్నిధతామ్ ॥

శ్రీలక్ష్మీవల్లభాద్యాం తాం విఖనోమునిమధ్యమామ్ ।
అస్మదాచార్యపర్యంతాం వందే గురుపరమ్పరామ్ ॥

శ్రీవిష్ణుమానసాజ్ఞాతో విష్ణ్వాగమవిశారదః ।
తం వందే సూత్రకర్తారం వైష్ణవ విఖనోమునిమ్ ॥

వ్యాప్సోత్థితి విష్ణుః సర్వవ్యాపక ఇత్యర్థః ॥

యచ్ఛ కీచ్ఛజ్జగత్సర్వే దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా ।
అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వ వ్యాప్య నారాయణః స్థితః ॥ ఇతి శ్రుతేః ।
విశ్వవ్యాపనశీలత్వాద్విష్ణురిత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ఇతి ॥

నన్వాదౌ తావత్ పరబ్రహ్మపరజ్ఞోతిపరతత్త్వపరమాత్మాదిశబ్దా విద్యన్తే ।
చత్వారః పారమాత్మికం భవతి ।

ఉపక్రమోపసంహారావభ్యాసోఽపూర్వతాఫలమ్ ।
అర్థవాదోపపత్తి చ లింగం తాత్పర్యనిర్ణయే ॥

ఇతి వచనాత్ త్రయాణాం పారమాత్మికత్వమితి చేదుచ్యతే ॥

అష్టాక్షరశ్చ యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షర ఏవ చ ।
షడక్షరశ్చ యో మన్త్రో విష్ణోరమితతేజసః ॥

ఏతే మన్త్రాః ప్రధానాస్తు వైదికాః ప్రణవైర్యుతాః ।
ప్రణవేన విహీనాస్తు తాన్త్రికా ఏవ కీర్తితాః ॥

ఇతి భగవన్మస్త్రేష్వవవ్యాపకమస్త్రాపేక్షయా వ్యాపకమస్త్రాః ప్రధానాః । వ్యాపకమస్త్రేషు
చ అష్టాక్షరషడక్షరో । అష్టాక్షరేణ ప్రతిపాద్యో నారాయణః । షడక్షరేణ ప్రతిపాద్యో
విష్ణుః । ప్రధానభూతనారాయణ-విష్ణుశబ్దాభ్యాం వాసుదేవాదిశబ్దైశ్చ ఉత్తరత్ర
ప్రతిపాద్యైః పరబ్రహ్మపరజ్ఞోఽతిఃపరస్తత్త్వపరమాత్మాదిశబ్దైః పర్యాయవాచకైశ్చ
క్రియాకణ్ణత్వాద్దుఃఖిత ఏవ విష్ణుశబ్దప్రయోగః ॥

కీర్తన-

విష్ణోరంశస్తు పురుషః" ఇతి దైవికవ్యూహభూతస్య పురుషస్య మానుషవ్యూహభూతస్య
వాసుదేవస్య మూలభూతత్వాద్విష్ణుశబ్దగ్రహణమ్ । యద్వా—సర్వమస్త్రా అపి
పరబ్రహ్మపరజ్ఞోఽతిఃపరస్తత్త్వపరమాత్మాదిశబ్దప్రయోగాత్ అద్వారకత్వేన సద్వారకత్వేన
భగవల్లిలాప్రతిపాదకత్వాత్ భగవత్ప్రార్థనా-విర్భావలీలాప్రతిపాదకత్వాద్వా
సర్వేషామధిపతిః సర్వేషాం బ్రహ్మరుద్రాదీనాం నిత్యముక్తా .... సర్వశబ్దస్య
సజ్జీవాభావాత్ .... చేతనాచేతన-వర్గాణామణ్డాద్భూతానామప్యధిపతిని .... “పతిం
విశ్వస్యా-త్యేశ్వరమ్” ఇతి శ్రుతేః ॥

శ్వేతాశ్వతరే-

పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాద్విదామ దేవం భువనేశమిడ్యమ్ ।
బ్రహ్మాదిదేవసజ్జేషు స ఏవ పురుషోత్తమః ।
స్త్రీప్రాయమితరత్ సర్వ జగద్బ్రహ్మపురస్సరమ్ ॥ ఇతి ॥

పరమః పరి న మాస్మేతి పరమః సమాభ్యధికరహితః । యద్వా ఉత్కృష్టః పురాణః
అనాదిః పరో లోకానామ్ ।

ఏకతో వా జగత్సర్వమేకతో వా జనార్దనః ।
సారతో జగతః కృత్యాదతిరిక్తో జనార్దనః ॥ ఇతి ॥

అజితః జేతుమశక్యః బ్రహ్మరుద్రాదిభిరేవదానవయక్షరాక్షసాదితః రహితః

ఇత్యర్థః ।

యద్వా-

యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ।
ఇతి శ్రుతేరవాక్మనసో గోచరత్వాత్ యోగిభిరప్యజితః ॥

నారసింహపురాణే-

హిరణ్యకశిపోస్త్రస్థాన్ సేన్యాన్ దేవాన్ బృహస్పతిః ।
క్షీరోదస్యాస్తరం గత్వా స్తూయతాం తత్ర కేశవః ।
యుష్మాభిః సంస్తుతో విష్ణుః ప్రసన్నో భవతి క్షణాత్ ॥

ఇత్యారభ్య హిరణ్యవధానస్తరమ్ ।
 తస్య కోపాభిభూతస్య నృసింహస్య జగత్పతేః ।
 దృష్ట్వా భయానకం రూపం తత్రసుద్దేవదానవాః ॥

ఇత్యారభ్య శరభనిర్మాణాదికం ప్రతిపాద్యతే । తతస్తస్య భవానీశ .... ఇన్ధ్రానమయాచత ।
 పృష్టభాగే చతుర్వక్త్రం తస్య రుద్రో న్యవేశయత్ ।
 సోమసూర్యా నయనయోర్మారుతం పక్షయోర్ద్వయోః ॥

పాదేషు భూచరాన్ సర్వాన్ శివస్తస్య న్యవేశయత్
 ఏవం నిర్మాయ శరభం భవః ప్రమథనాయకః ॥

ససర్జ నరసింహం తం సముద్దిశ్య భయానకమ్ ।
 తతః క్షణేన శరభో నాదపూరితదిబ్బుఖః ॥

అభ్యాశభగమద్విష్టోః నినదన్భైరవస్వనమ్ ।
 తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా నృసింహః శరభం రుషా ।
 జఘాన నిశితైరుగ్రస్తీక్షైర్నఖవరాయుధైః ॥

నిహతే శరభే తస్మిన్ రౌద్రే మధునిఘాతినా ।
 తుష్టువుః పుణ్డరీకాక్షం దేవా దేవర్షయస్తథా ॥ ఇతి ॥

భవాయ రుద్రాయ అజితః జితార్తభక్తైః జితాత్మన్,
 అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్యతస్మై ఇవ ద్విజః ॥

ఇతి వచనాత్,

భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున ।

ఇతి భగవద్వచనాచ్చ ।

యద్వా-పరశురామమస్తరత్వాత్ రామభద్రేణ జితాత్మన్ । యద్వా—

స్వభక్తస్య భీష్మస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనార్థే జగద్రక్షణార్థ చ భవాయ ఉత్పన్నాయ భవతే
 తుభ్యం స్వాహా ।

స్వాహాస్వధావషడౌష్ణమఃపర్యాయవాచకాః ।

భారతే -

ఓమితి బ్రహ్మణో యోనిర్నమఃస్వాహాస్వధావషట్ ।

యస్యైతాని ప్రయుజ్యన్తే యథాశక్తి కృతాన్యపి ॥

న తస్య త్రిషు లోకేషు పరం లోకేషు సంవిదుః ।

ఇతి వేదా వదన్తి స్మ వృద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥

స్వధా నమ ఇతి .... వషట్కారోతి చ (?) ।

నమఃశబ్దప్రధానాద్వా స్వాహాశబ్ద ఇవేతి తు ॥

స్వాహాశబ్దే నమఃశబ్దః ప్రతిపాదితః । అనేన ప్రపత్తిః ప్రతిపాదితా ॥

లక్ష్మ్యో సహ హృషీకేశో దేవ్యా కాస్యయరూపయా ।

రక్షకః సర్వసిద్ధాన్తే వేదాన్తేషు చ గీయతే ॥

లక్ష్మీం మహీం చ శేషం హి విభూతిముభయాత్మికామ్ ॥

“అన్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ”,

లక్ష్మీవిశిష్ట ఏవైకః ప్రపత్తవ్య ఇహోదితః ॥ ఇతి ॥

లక్ష్మీవిశిష్ట ఏవ ప్రపత్తవ్య ఇత్యభిప్రాయేణాదౌ విష్ణుశబ్దః । ఏతత్సర్వమేకాదశానువాకే విస్తరేణోచ్యతే ॥ ౧॥

సుసూక్ష్మః సార్యః సర్వేషామస్తరాత్మా తస్యః తస్థషాం జగ్గమో జగ్గమానాం
విభుర్విభూణాం విభవోద్భవాయ స్వాహా ॥ ౧.౨॥

అజడం స్వాత్మసమ్బోధి నిత్యం సర్వావగాహి యత్ ।

జ్ఞానం నామ గుణం ప్రాహుః ప్రథమం గుణచిన్తకాః ॥

స్వరూపం బ్రహ్మణస్తచ్చ గుణశ్చ పరిగీయతే ।

జగత్పుకృతిభావో యః సా శక్తిః పరికీర్తితా ॥

శ్రమహానిస్తు యా తస్య సతతం కుర్వతో జగత్ ।

బలం నామ గుణస్తస్య కథితో గుణచిన్తకైః ॥

కర్తృత్వం నామ యత్తస్య స్వాతన్త్ర్యం పరిబృంహితమ్ ।

ఐశ్వర్యం నామ తతోృక్తం గుణతత్త్వార్థచిన్తకైః ॥

తస్యాపాదానభావే౭పి వికారవిరహే హి యః ।

వీర్యే నామ గుణస్యాయమచ్యుతమ్యాపరాహ్వయః ।

సహకార్యమవేక్ష్యం యత్ తత్తైజసముదాహృతమ్ ॥ ఇతి ॥

జ్ఞానాదిషాఢ్గుణ్యసమ్పూర్ణే నానావ్యూహైకహేతుకం లక్ష్మీలక్షణసంయుక్తమ్ ।

“సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మం” ఇతి శ్రుతేః । నిరుపాధికసత్తాయోగత్వం సత్యత్వం

నిత్యాసజ్కుచితజ్ఞానైకాకారత్వం జ్ఞానత్వం కాలతో వస్తుతో దేశతశ్చాపరిచ్ఛిన్నత్వమనన్తత్వమితి

బ్రహ్మస్వరూపశోధకవాక్యప్రతిపన్నసత్త్వాదివిశిష్టమ్ ।

శ్రీవిష్ణుపురాణే

సమ్భరైతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్యయాన్వితః ।
 నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే ॥
 ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః శ్రియః ।
 జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥
 వసన్తి తత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ।
 స చ సర్వేషు భూతేషు వకారార్థస్తథా మునే ॥
 జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాన్యశేషతః ।
 భగవచ్చబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః ॥
 ఏవమేవ మహాభాగ మైత్రేయ భగవానితి ।
 పరమబ్రహ్మభూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యథా ।
 శబ్దోఽయం సోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః ॥ ఇతి ॥

భగవచ్చబ్దశబ్దితమిత్యాదిగుణవిశిష్టం పరం బ్రహ్మ విష్ణురేవేతి
 విజ్ఞాపనేన సుసూక్ష్మ ఇత్యుక్తమ్ ।

శ్రీవైఖానసే తర్కకణ్ఠే బ్రహ్మచింతాధ్యాయేఽభిహితమ్-
 ఆపః పృథివ్యా సూక్ష్మాస్తు తేభ్యస్తేజస్తతోఽనిలః ।
 తస్మాదాకాశమేతస్మాత్తన్మాత్రాణి మనీషిణః ॥
 తేభ్యః సూక్ష్మో హ్యహఙ్కారస్త్రిధాభూయ వ్యవస్థితః ।
 తస్మాన్మహాన్ త్రిధా భూతో బుద్ధిలక్షణలక్షితః ॥
 తస్మాత్తు మూలప్రకృతిరవ్యూఢగుణబృంహితా ।
 తతో వ్యష్టినమష్ట్యాఖ్యో జీవః సూక్ష్మతరః స్మృతః ॥
 తతో వ్యోమపదే(?) విష్ణోః స్థానమానందపూరితమ్ ।
 తస్మాత్తత్పంచశక్తిస్థం పంచోపనిషదాత్మకమ్ ॥
 పంచమూర్తివిభేదేన విభిన్నం విశ్వతోముఖమ్ ।
 ఆభూతసమ్లవస్థానం స్వరూపం చిద్ధనం పరమ్ ॥
 విష్ణోరకుణ్ఠవీర్యస్య నానావ్యూహైకహేతుకృత్ ।
 తతః షడ్గుణసపూర్ణే లక్ష్మీలక్షణసంయుతమ్ ॥
 సత్యం జ్ఞానమనంతారవ్యం భగవచ్చబ్దశబ్దితమ్ ।

సూక్ష్మాత్సూక్ష్మమితి ఖ్యాతం స్వరూపం రూపవర్జితమ్ ॥

జాతిక్రియాదిరహితం సరూపం గుణసజ్గతమ్ ।

సూక్ష్మాత్సూక్ష్మమవాప్నోతి పరబ్రహ్మేదమవ్యయమ్ ॥ ఇతి ॥

సార్యః “సర్వ ఖల్విదం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధమ్ ।

ఆత్మా బుద్ధౌ ధృతౌ జీవే స్వభావే పరమాత్మని ॥ ఇతి ॥

సర్వేషామన్తరాత్మా బ్రహ్మారుద్రాదీనామన్తరాత్మా । “అన్తః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాః (?) సర్వాత్మా” ఇతి శ్రుతేః, “యస్తాస్మాత్ శరీరం యస్య పృథివీ శరీరమ్” ఇత్యాదిశ్రుతేశ్చ । తస్యః తస్యపాం స్థావరాణాం మధ్యే అతిశయేన తథా పరభృతః “మేరుః శిఖరిణామహమ్” ఇతి భగవద్వచనాత్ । జగ్గమో జగ్గమానాం జగ్గమేష్వప్యతిశయం జగ్గమభూతః । యద్వా శక్తిప్రదః । విభుర్విభూణాం ఆకాశాదీనామపి । తథా విభవోద్భవాయ ఏవ తస్య పరమాత్మన ఉద్భవః ప్రాదుర్భవః అవతారాదిషు-

యస్యావతారరూపాణి సమర్చన్తి దివోకసః ।

ఆపశ్యన్తః పరం భావం నమస్తస్మై పరాత్మనే ॥ ఇతి ॥

ఏవమవతారాదిషు ప్రాదుర్భవః-

న హ్యస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహీపతే ।

ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరస్య స్రష్టరాత్మ నః ॥

రామాయణే-

స హి దేవైరుదీర్ఘస్య రావణస్య వధార్థిభిః ॥

అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణుః సనాతనః ॥ ఇతి ॥

తస్మై దిశం ప్రతిపాద్య జ్యోతిర్మయాని సర్వాణ్యపి పారమాత్మికాన్యేవేతి ప్రతిపాదయతి ॥ ౨ ॥

జ్యోతిర్వా పారమాత్మికం సార్యం విశ్వం భవం భవాయ ప్రాభూతం ప్రాహిణ్యన్ పరమృరాయ సుకృతం కృతాయ తస్మై పరాయ ఈశిషే స్వాహా ॥ ౧.౩ ॥

సూర్యవన్ద్యాగ్న్యాదిషు స్థితం జ్యోతి పారమాత్మికమ్ ।

యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్ ।

యచ్ఛన్ద్రమసి యచ్ఛాన్సో తత్రేజో విద్ధి మామకమ్ ॥ ఇతి ॥

జ్యోతీంషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణునా

సర్వాణి విష్ణుర్గిరయో దిశశ్చ ।

నద్యః సముద్రాశ్చ స ఏవ సర్వే

యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్యః ॥ ఇతి ॥

నక్షత్రాణి చ విశ్వలోకం సావ విశ్వం సర్వలోకసంక్షోభిః । పారమాత్మికం “అథ యదతః పరో దివో జ్యోతిర్దివ్యతే” “విశ్వతః పృష్ఠేషు సర్వతః పృష్ఠేషునుత్తమేషు” ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధమ్ । “ఏక ఏవ రుద్రో నద్వితీయాయ తస్మే”, ।

యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధిపో రుద్రో మహర్షిః ।

హిరణ్యగర్భే జనయామాస పూర్వం స నో బుద్ధ్యా శుభయా సంయునక్తు ॥

ఇతి శ్రుతిషు శ్రూయమాణత్వాత్ । విశ్వాధిపస్య రుద్రస్య జననం

కథముపపద్యత ఇతి శంకాయాం తద్వా శ్రుత్యర్థం భవశబ్దః

భవాయ రుద్రాయ ప్రాభూతం ప్రభూతం బహువిధమిత్యర్థః । పరం భవ

ముత్పత్తిం ప్రాహిణ్యన్ ప్రాయచ్ఛన్ । “నారాయణాద్రుద్రో జాయతే” ఇత్యాదిశ్రుతిభ్యః

“లలాటాత్క్రొధజో రుద్రో జాయతే” ఇత్యాది ।

బ్రహ్మణో వై లలాటాచ్చ తతో దేవస్య వై ద్విజ ।

క్రోధావిష్టస్య సజ్జజ్జే రుద్రః సంహారకారకః ॥ ఇతి ॥

“అష్టా వసవ ఏకాదశ రుద్రాః”, “సహస్రాణి సహస్రశో యే రుద్రాః” ఇతి శ్రుత్యన్తరేషు

శ్రూయమాణత్వాత్ పారమాత్మికోపనిషది చ ప్రాభూతం ప్రాహిణ్యన్నిత్యుక్తమ్ ।

అనేనైకత్వనివృత్తిః । అస్య మన్తస్య పరమ్పరాయ ఇత్యారభ్య ఈశో యస్మాదిత్యత్రాన్వయః

। సుకృతం కృతాయ తస్మై పరాయ ఈశిషే ॥ 3॥

ఈశో యస్మాద్వివృతతం వితత్య కం ధృతం కామహూతో జుహోతి కకుదం

కకుచ్ఛిత్వా భూయః పరాయ స్వాహా ॥ ౧.౪॥

ఈశః రుద్రః యస్మాత్ సాగరాణాముజ్జివనకారణాత్ వితతం విస్తృతం ధృతం శిరసా

ధృతం కం గగ్గజలం వితత్య భూమౌ విస్తార్య సుకృతాయ కృతవతే వరమనం విశ్వం

భవం భవాయ ప్రాభూతం ప్రాహిణ్యన్ పరమ్పరాయ సుకృతం కుతాయ తస్మై పరాయ

పరం కామహుతః కామదాహకో రుద్రః కకుదం శ్రేష్ఠః దక్షః కకుచ్ఛిత్వా

జుహోతి అగ్నౌ ప్రక్షిప్తవాన్ । భూయః పునరపి పరాయ విభక్తివ్యత్యయః బ్రహ్మణః

శిరశ్చిత్వా ప్రక్షిప్తవాన్ । ఏవమ్భూతాయ రుద్రాయ సుకృతం కృతాయ ఈశిషే సమర్థాయ

తుభ్యం ఇత్యర్థః ।

అయమేవార్థో మాత్యేయ

తతః క్రోధపరీతేన సంరక్తనయనేన చ ।
వామాఙ్గుష్ఠనఖాగ్రేణ ఛిన్నం తస్య శిరో మయా ॥

బ్రహ్మ-

యస్మాదనపరాధస్య శిరశ్చిన్నం త్వయా మమ ।
తస్మాచ్ఛాపసమాయుక్తః కపాలీ త్వం భవిష్యసి ॥
బ్రహ్మహత్యాకులో భూత్వా చరన్ తీర్థాని భూతలే ।
తతోఽహం గతవాన్దేవి హిమవంతం శిలోచ్ఛయమ్ ॥
తత్ర నారాయణః శ్రీమాన్ మయా భిక్షాం ప్రయాచితః ।
తతస్తేన స్వకం పార్శ్వేష్య నఖాగ్రేణ విదారితమ్ ॥
ప్రవతో మహతీ ధారా తస్య రక్తస్య నిఃసృతా ।
విష్ణుప్రసాదాత్సుశ్రోణీ కపాలం తత్సహస్రధా ।
స్ఫుటితం బహుధా జాతం స్వప్నలబ్ధం ధనం యథా ॥

విష్ణుధర్మే-

అమ్యతానన్దగోవిన్దమన్త్రమానుష్ఠభం పరమ్ ।
నమఃసముటీకృత్య జపన్ విషధరో హరః ॥
యన్నజీర్ణం చ గరలం కణ్ఠే స్తబ్ధం కపాలినః ।
అన్తరాత్మధృతస్తస్య హృదయే గరుడధ్వజః ॥ ఇతి ॥
మైత్రలోకే భక్ష్యమాణే తథా మాతృగణేన వై ।
న్యసింహమూర్తిదేవేశం ప్రదద్యాద్భగవాన్ శివః ॥ ఇతి ॥

వరాహే-

ప్రాగితిహాసేఽగస్త్యం ప్రతి రుద్రః-బ్రహ్మణం చ పురా సృష్టః పుణ్డరీకాక్షః రుద్రేణ దృష్టః ।
కస్త్యమితి ప్రోక్తః సృజ ఇతి ప్రజాః ।
అవిజ్ఞాతాసమర్థోఽహం నిమగ్నః సలిలే ద్విజః ।
ఇత్యారభ్య జలమధ్యే కాలమేఘసంకాశః పుణ్డరీకాక్షః రుద్రేణ దృష్టః కస్త్యమితి పృష్టస్య
వచనమ్-

అహం నారాయణో దేవో జలశాయీ సనాతనః ।
దివ్యం చక్షుర్భవతు తే తేన వ .... యత్నతః ॥
ఏవముక్తస్తదా తేన యావత్తస్యాప్యహం తనుః ।
తావద్ఙ్గుష్ఠమాత్రం తు జ్వలద్భాస్కరతేజసమ్ ॥

తమేవాహ ప్రపశ్యామి తస్య నాభౌ తు పఙ్కజమ్ ।
బ్రహ్మణం తత్ర పశ్యామి హ్యత్యానం చ తదఙ్కతః ॥

ఇత్యారభ్య రుద్రేణానన్తరం (?) విష్ణుః-

సర్వజ్ఞస్త్వం న సన్దేహో జ్ఞానరాశిః సనాతనః ।
దేవానాం చ పరః పూజ్యః సర్వదా త్వం భవిష్యసి ॥
ఏవముక్తః పునర్వాక్యమువాచోమాపతిస్తథా ।
అన్యద్దేహి వరం దేవ ప్రసిద్ధం సర్వజన్తుషు ॥
మర్త్యో భూత్వా భవానేవ మామారాధయ కేశవ ।
మాం వహస్వ చ దేవేశం వరం మత్తో గృహాణ చ ।
యేనాహం సర్వదేవానాం పూజ్యాత్పూజ్యతరోఽభవమ్ ॥

విష్ణుః-

దేవకార్యావతారేషు మానుషత్వముపాగతః ।
త్వామేవారాధయిష్యామి త్వం చ మే వరదో భవ ॥
యత్త్వయోక్తం వహస్యేతి దేవదేవ ఉమాపతే ।
సోఽహం నమామి దేవ త్వాం మేఘా భూత్వా శతం సమాః ॥
ఏవమేవ హరిర్దేవః సర్వేశః సర్వభావనః ।
వరదోఽభూత్తతో మహ్యం తేనాహం దైవతైర్నతః ॥ ఇత్యాది ॥

పురాణసంజ్ఞాహ-

అఙ్గుష్ఠాగ్రవినిర్భిణ్ణాదణ్ణకోశాత్సృవజ్జలమ్ ।
విష్ణోరాదాయ చార్ధ్యే వై దదౌ తస్మై చతుర్ముఖః ॥
తత్పాదశౌచవిమలం తోయమాసీత్సరిద్వరా ।
పుణ్యా త్రిపథగఙ్గా యాం దధార శిరసా స్వయమ్ ॥

ఈశ్వరసహితాయామ్-

పురా త్రిభువనాన్త్రాన్తం హరిణా బలిబన్ధనే ।
మమ లోకే పదం ప్రాప్తం దృష్ట్వా విష్ణోర్మహాత్మనః ॥
పాద్యం దత్తం మయా పుత్ర కమణ్ణలుజలేన వై ।
కమణ్ణలుజలం స్వల్పం కృతమన్తర్గతం హి తత్ ॥

ధర్మ సమీపతో దృష్ట్వా .... చోక్తం జలం భవ ।

ద్రవీభూతస్తథా ధర్మో హరిభక్త్యా మహామునే ॥

గృహీత్వా ధర్మపానీయం పాదం నాథస్య తుష్టయే ।

జ్ఞాతం పరయా భక్త్యా పాద్యాధ్యాదిభిరర్చితః ॥

తదమ్బు పతితం దృష్ట్వా దధార శిరసా హరః ।

పావనార్థం జటామధ్యే యోగ్యోఽస్మీత్యవధారణాత్ ।

వర్షాయతానథ బహూన్ న ముమోచ తథా హరః ॥

శ్రుతిరపి-“యే మరుతామర్చయన్తి రుద్రం యత్తేజసీ చారుదన్తం పదం

యద్విష్ణోరుపమం నిధాయ తేన పాసి గుహ్యం గోనామ్” ఇతీయం శ్రుతిః

త్రివిక్రమావతారముద్దిశ్య గణ్ణావిషయత్వేన శ్రూయత ఇతి కేచిద్వదన్తి । బ్రహ్మరుద్రాదీనామపి

వరప్రదానాదిషు సమర్థతేత్యర్థః ॥ ౪ ॥

రాయామీశో రహితో భరన్వై రాం రాం వహన్త్యాహితః రాయాం పతిం రాం రాం

ధరతే ధరిత్ర్యై రాం వహతోద్వహాయ స్వాహా ॥ ౧.౫ ॥

రాయాం “రై ఐశ్వర్యే” ఇతి ధాతుసిద్ధేశ్వర్యవాచకరైశ్చబ్ధాభిహి-

తానామైశ్వర్యాణాం ఈశః తద్భోగార్హః పరమతమః ప్రభుః రహితః తాభిరైశ్వర్యైర్విహీనః

చతుర్దశాబ్దప్రమాణవనవాసహేతుకపితృవాక్య-పరిపాలనద్వారా సమన్వైశ్వర్యరహిత

ఇత్యర్థః । రాం సకలప్రాణిపోషకాం రాం భూమిం ప్రతి వహన్త్యా ఆత్మసౌశీల్యా-

నుకూలప్రభుసేవాం వాఙ్చన్త్యా అతిభక్తిభరసహితభరతోపయుజా సకలప్రజయా

భరన్వై సకలప్రాణిసంరక్షణమాప ప్రక్రియాయై రాం ఆహితః భూమిం ప్రతి

తత్ప్రాప్తిం ప్రతి యః వనవాసాత్పుర-మాగచ్ఛేతి మహాభక్తిపురస్కృతప్రయత్నేన

ప్రార్థితః యః రాయాం పతిం ప్రసిద్ధక్షత్రియధర్మరూపాణామైశ్వర్యాణాం పతిం అత్ర

విభక్తివ్యత్యయశ్చాన్దనః । “బహులం చన్దసి” ఇత్యత్ర బహుల-గ్రహణాదతః పతిః

ప్రతిష్ఠాపక ఇత్యర్థః । యః రాం స్వీయపఠనశ్రవణధారణానుష్ఠానైః పరిపావయిత్రీం

సకలలోకాన్ రాం రావయతి సమస్తదురితాతిగా ఋగ్యజ్ఞస్సామాత్మికా శ్రుతిః తాం ధరతే

తత్ప్రతిపాద్యత్వేన ప్రతిష్ఠాం ధత్తే । ప్రతిపాద్యమాహాత్మ్య ఇత్యర్థః । యః పునరపి

చతుర్దశాబ్దసంకల్పిత్వవనవాస-ప్రతిజ్ఞానిహత్యనన్తరం ధరిత్ర్యై శ్రీమదయోధ్యాభూమిప్రాస్యై

హేతుభూతాం రాం సకలలోకపావనహేతుభూతశ్చిరామాయణకథారూపిణీం కీర్తిసమ్పత్తిం

వహతః వహతే । అత్రాపి విభక్తివ్యత్యయశ్చాన్దనః । ఉద్వహాయ అవతారవిశేషేఽపి

పరమపావనశక్తివహాయ శ్రీరామస్వరూపాయ పరమాత్మనే స్వాహా నమ ఇతి సూత్రార్థః
॥ ౫॥

యో బ్రహ్మశబ్దః ప్రణవః ప్రధానః శబ్దః శబ్దాంతరాత్మనితోఽపి వియంతః యతః ప్రతరన్
ప్రకామం ప్రాజాపత్యం ప్రతరన్ ప్రకుర్వన్ భూయో భూత్యై అచరం చరాయ
స్వాహా ॥ ౧.౬ ॥

ఉత్తరప్రతిపాద్యమానాయాః న్యాసవిద్యాయాః ప్రధానభూతప్రణవ-స్వరూపప్రతిపాదనముఖేన
న్యాసవిద్యాఫలం చ ప్రతిపాదయతి-యో బ్రహ్మశబ్ద ఇత్యాదినా । యో బ్రహ్మశబ్దవాచ్యప్రణవః
। “ఓమితి బ్రహ్మ” ఇతి శ్రుతిః । తస్య ప్రధానోఽయం శబ్దః శబ్దాంతరాత్మశబ్దబుద్ధికర్మణాం
త్రిత్రిక్షణావస్థాయిత్యాత్ శబ్దనాశేఽపి పరమాత్మనో నాశాభావాత్ నిత్య ఇత్యుక్తమ్ ।
కఠవల్క్లకోపనిషది-

సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి ।
యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తేపదం సఙ్గ్రహేణ బ్రవీమ్యోమిత్త్యేతత్ ॥

ఏతద్ద్యేవాక్షరం బ్రహ్మ హ్యేతదేవాక్షరం పరమ్ ।
ఏతద్ద్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్ ॥

ఏతదాలమ్బనం శ్రేష్ఠమేతదాలమ్బనం పరమ్ ।
ఏతదాలమ్బనం జ్ఞాత్వా బ్రహ్మలోకే మహీయతే ॥ ఇతి ॥

విజ్ఞానసారథిర్యస్తు మనఃప్రగ్రహవాన్నరః ।
సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ ॥

అకారేణోచ్యతే విష్ణుః సర్వలోకేశ్వరో హరిః ।
ఉద్భృతా విష్ణునా లక్ష్మీరుకారేణ తథోచ్యతే ।
మకారస్తు తయోర్ధాస ఇతి ప్రణవలక్షణమ్ ॥

సర్వశేషింస్తవాహమితి ప్రపత్తిప్రతిపాద్యద్వారా ప్రపన్నస్యప్రాప్యం ప్రతిపాదయతి-వియంత
ఇత్యాదినా । వియంతః ఆకాశాత్పరం ప్రతరన్ స్వర్గాదికమతిక్రమ్య ప్రకామం అత్యంతం
ప్రాజాపత్యం ప్రజాపతిలోకం ప్రతరన్ ప్రకుర్వన్ ప్రకర్షేణ బ్రహ్మలోకమపి తరణం
కుర్వన్ భూయో భూత్యై నిత్యైశ్వర్యాయ అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాయనపేక్షయా నిత్యత్వాత్
“అపహతపాప్మా(?) విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘితోఽపిపాసః సత్యకామః
సత్యసఙ్కల్పః” ఇతి గుణాష్టకావిర్భావాయార్చిరాదిమార్గేణ గత్వా సాయుజ్యం
ప్రతిపన్నాయేతి ప్రపన్నాస్తే తపస్వినః భక్తాస్తపస్వినః ।

కింకారా మమ తే నిత్యం భవన్తి నిరుపద్రవాః ॥

లోకేషు విష్ణోర్నివసన్తి కేచిత్సమీపమృచ్ఛన్తి చ కేచిదన్యే ।

అన్యే తు రూపం సదృశం భజన్తే సాయుజ్యమన్యే స తు మోక్ష ఉక్తః ॥

సాయుజ్యముభయోరత్ర భోక్తవ్యస్యావిశిష్టతా ।

సార్జితా తత్ర భోగస్య తారతమ్యవిహీనతా ।

సామరస్యం హి సాయుజ్యం వదన్తి బ్రహ్మవాదినః ॥

ఐహలౌకికమైశ్వర్యం స్వర్గాద్యం పారలౌకికమ్ ।

కైవల్యం భగవన్తం చ మన్త్రోఽయం సాధయిష్యతి ॥

వసిష్ఠకరాలజనకసంవాదే-

పరేణ పరధర్మే చ భవత్యేష సమేత్య వై ।

విశుద్ధధర్మా శుద్ధేన బుధేన చ సుబుద్ధిమాన్ ॥

విముక్తధర్మా ముక్తేన సమేత్య భరతర్షభ ।

వియోగధర్మణా వైవావియోగాత్మా భవత్యపి ॥

విమోక్షణావిమోక్షశ్చ సమేత్యేహ తథా భవేత్ ।

శుచికర్మా శుచిశ్చైవ భవత్యమితి .... త్యమాన్ ॥

విమలాత్మా చ భవతి సమేత్య విమలాత్మనా ।

కేవలాత్మా తథా వైషః కేవలేన సమేత్య వై ॥

స్వతన్త్రశ్చ స్వతన్త్రేణ స్వతన్త్రత్వముపాశ్నుతే ।

ఏతావదేతత్కథితం మయా తే తథ్యం మహారాజ యథార్థతత్త్వమ్ ।

అమత్సరస్త్యం ప్రతిగృహ్య చార్ధం సనాతనం బ్రహ్మ విశుద్ధమాద్యమ్ ॥ ఇతి ॥

అష్టైశ్వర్యం మానసోల్లాసే-

అత్యన్తమణుషు ప్రాణిష్యాత్మత్యేన ప్రవేశనమ్ ।

అణిమాసజ్ఞమైశ్వర్యం వ్యాప్తస్య పరమాత్మనః ॥

బ్రహ్మోణ్డాదిశివాన్తాయాః షట్త్రిశత్తత్త్వసంహృతేః ।

భవాశ్చ వ్యాప్యవృత్తిత్వమైశ్వర్య మహిమాహ్వయమ్ ॥

పరమాణుసమాజస్య సముద్ధరణకర్మణి ।

గౌరవే మేరుతుల్యత్వం గరిమాణం విదుర్బుధాః ॥

మహామేరుసమాజస్య సముద్ధరణకర్మణి ।

అత్యత్వత్వమతుల్యత్వం లఘిమేతి ప్రకీర్త్యతే ॥

పాతాలవాసినః పుంసో బ్రహ్మలోకావలమ్బనమ్ ।

ప్రాప్తినామకమైశ్వర్యం సుష్ఠహాష్ట్ర్యైవయోగినామ్ (?) ॥

ఆకాశగమనాదీనామన్యాసాం సిద్ధిసమ్పదామ్ ।

స్వేచ్ఛామాత్రేణ సంసిద్ధిః ప్రాకామ్యమభిధీయతే ॥

స్వశరీరప్రకాశేన సర్వార్థానాం ప్రకాశనమ్ ।

ప్రాకామ్యమిదమైశ్వర్యమితి కేచిత్ప్రచక్షతే ॥

స్వేచ్ఛామాత్రేణ లోకానాం సృష్టిస్థిత్యంతకర్తృతా ।

సూర్యాదినా వియోక్తృత్వమీశిత్యమభిధీయతే ॥

సలోకపాలాః సర్వేఽపి లోకాశ్చేద్యశవర్తినః ।

తదైశ్వర్యం వశిత్యాఖ్యం సులభం శివయోగినామ్ ॥ ఇతి ॥

చరాయ సంసరతే ప్రత్యగాత్మనే అచరన్నాశరహితమైశ్వర్యం కుర్వన్ । యద్వా
అచరన్నాశరహితమైశ్వర్యం కుర్వన్ చరాయ సృష్టిస్థితిసంహారాదిగతిం కుర్వతే
తుభ్యమిత్యర్థః ॥

విష్ణుపురాణే

ప్రాజాపత్యం బ్రాహ్మణానాం బ్రాహ్మం సన్నాసినాం స్మృతమ్ ।

ఏకాన్తినః సదా బ్రహ్మధ్యాయినో యోగినో హి తే ।

తేషాం తత్పరమస్థానం యద్వై పశ్యన్తి సూరయః ॥ ఇతి ॥

ప్రధానశబ్ద ఇత్యనేన త్రిమాత్రశబ్దః । ఏవం శ్రూయతే ఉపనిషది-

యఃపునరేతత్త్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుషమభిధ్యాయీత స తేజసి సూర్యే
సమ్పన్నః । యథా పాదోదరస్త్వచా వినిర్ముచ్యతే ఏవం హ వై స పాప్మానా వినిర్ముక్తః
స సామభిరున్నీయతే బ్రహ్మలోకమ్” ఇతి । ప్రణవశబ్దార్థః అధర్వశిరసి-

“అరస్మాదుచ్యతే ప్రణవః యస్మాదుచ్ఛార్వర్యమాణ ఏవ ఋచో యజుంషి సామాన్యధర్వాక్షిరసశ్చ
యజ్జబ్రహ్మ బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రణవయతి ।

తస్మాదుచ్యతే ప్రణవః” ఇతి । న్యాసవిద్యాస్వరూపముత్తరత్ర ప్రతిపాద్యతే ॥ ౬ ॥

యో వా త్రిమూర్తిః పరమః పరశ్చ త్రిగుణం జషాణః సకలం విధతే | త్రిధా త్రిధా
వా విదధే సమస్తం త్రిధా త్రిరూపం సకలం ధరాయ స్వాహా || ౧.౭ ||

త్రివిక్రమస్యాయం మన్తః | యః పరమాత్మా విష్ణుః త్రిమూర్తిః
బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకః |
విష్ణుపురాణే

సృష్టిస్థిత్యంతకరణీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్ |

న సజ్ఞాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దనః || ఇతి ||

యద్వా-త్రివిక్రమత్వాత్పదవిక్షేపభేదేన త్రిమూర్తిః “ఇదం విష్ణుర్విచక్రమే త్రేధా నిదధే పదమ్”
ఇతి శ్రుతిః | పరమః త్రివిక్రమావతారాపేక్షయా బ్రహ్మరుద్రాదిషు సమాభ్యధికాభావాత్
పరమశబ్దః | పరశ్చ అవతారత్వేఽపి ఉత్కృష్టః | త్రిగుణం

జషాణః “జషీ ప్రీతినేవనయోః” ఇతి త్రిగుణేషు సాత్వికరాజసతామసేషు ప్రీతిం కుర్వన్ |
యద్వా-నేవమానః సకలం చిదచిదాత్మకం ప్రపంచం విధతే | “వ్యస్క-భ్నాద్రోదనీ విష్ణురేతే
దాధార పృథివీమభితో మయాశ్చైః” ఇతి విష్ణురేవ

బ్రహ్మశబ్దవాచ్య ఇతి జ్ఞాపయితుం బ్రహ్మభ్యధితిష్ఠతు భువనాని ధారయన్నితి | “నమో
విష్ణవే బృహతే కరోమి |”

బృహత్వాత్ బృంహణత్వాచ్చ తద్బ్రహ్మేతి ప్రకీర్తితమ్ || ఇతి ||

యద్వా-విధతే జగత్సృష్టద్వాదిశ్చరభేదేన త్రిధా త్రిధా వా విదధే సమస్తం హ్రాస్వదీర్ఘసమరూపేణ
గార్హపత్యాన్వాహార్యాహవనీయ ఇతి త్రిధాగ్నిరూపేణ ఉత్తమమధ్యమాధమస్వర్గనరకమోక్షైత్యాది
సమస్తం త్రిధా త్రిధా విదధే చకార త్రిరూపం ప్రీపున్నపుంసకాది త్రిధా భూత్వా త్రివిక్రమరూపీ
భూత్వా నివహం స్వస్వకీయసహితైర్దేవ-మనుష్యాదిభిరావృతం విధతే ధృతవాన్ తస్మై ||

౭ ||

యద్వా కృతమమృతశ్చరాణాం యత్సర్వనిష్ఠమజరం సమస్తం

యత్పశ్యమానమాత్మాభిజషాణమస్తస్సుషుప్త్యానభిగమ్యమానాయ స్వాహా ||

౧.౮ ||

త్రివిక్రమావతారే ప్రత్యక్షే కృతస్య పరమాత్మానపరం రూపం స్వప్నేఽపి దేవైర్దృష్టుమశక్యమిత్యాహం
| కృతం త్రివిక్రమరూపేణ కృతం సర్వనిష్ఠమస్తర్వాప్తమజరమపహతపాషుత్వాదియుతం
సమస్తం బహిశ్చ వ్యాప్తమ్ | యద్వా పరిదృశ్యమానం సర్వమాత్మాభిజషాణమ్ |

ఆత్మా బుద్ధౌ ధృతౌ జీవే స్వభావే పరమాత్మని | ఇతి ||

జీవాత్మనా సేవమానమేవంవిధరూపమన్తర్హదయే సుషుష్ట్యాస్వప్నేనాపి అమృతఞ్చరాణాం
అమృతం చరన్తీతి అమృతఞ్చరా దేవాః । తేషామపి అనభిగమ్యమానాయ
ధ్యాతుమశక్యాయ । యద్వా-చరాణాం దేవాదీనామమృతం కృతం సముద్రమథనాదికం
కృతమ్ । యద్దూపం తత్పశ్యమాన చేదపి సుషుష్ట్యా స్వప్నేనాపి ప్రాప్తుమశకయమితి
తస్మై ॥ ౮॥

కః కోశమక్లే కుశలం విధాయ సాకృతం కృణ్వతేఽగ్ర ఇదః సుకాన్తం కకుద్వతే
తే కామచరం చరాయ స్వాహా ॥ ౧.౯॥

కః కోశం బ్రహ్మోణ్ణికోశమక్లే స్వాక్లే కుశల క్షేమసహితం విధాయ సాకృత ఆకృతినహితం
కృణ్వతే తత్ర బ్రహ్మోణం కుర్వతే అగ్రే సృష్ట్యాదౌ కకుద్వతే శ్రేష్ఠచరాయ బ్రహ్మణే సుకాన్త
మనోహరం కామచరం అణ్ణికోశం విధాయ తత్ర సాకృతం
ఆకృతినహితబ్రహ్మోణం కృణ్వతే తుభ్యమ్ । అన్యత్రోపనిషది-“అథ పునరేవ నారాయణః
సోఽన్యం కామో మనసాధ్యాయత । తస్య ధ్యానాన్తస్థస్య లలాటాత్ స్వేదోపహతాః ప్రపత
ఆపస్తాసు తేజో హిరణ్మయమణ్ణలన్తత్ర బ్రహ్మ
చతుర్ముఖోఽజాయత” ఇతి ॥ ౯॥

యం యజ్ఞైర్మునయో జషన్తి యం దేవాః పరమం పవిత్రం భవిష్యన్త్యార్తిషు
ప్రణతాః ప్రధానాః యం సూరయో జపన్తో యోగినః సూక్ష్మైః సుప్రదర్శనైః
పశ్యన్తీశ్వరాయ స్వాహా ॥ ౧.౧౦॥

యం పరమాత్మానం మహావిష్ణుం యజ్ఞైః “యజ దేవపూజాసంగ్ఠికరణదానేషు”
ఇతి సమారాధనైః పాకయజ్ఞహవిర్యజ్ఞసోమయజ్ఞైః ।
ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాపరే ।
స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయః సంశితవ్రతాః ॥ ఇతి ॥

“యజ్ఞేన దానేన తపసా నాశకేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి” ఇతిశ్రుతేః । ద్రవ్యయజ్ఞాదిభిర్మునయః
వైఖానసాః ।

వైఖానసైర్మునిగణైః నిత్యమారాధితోఽమలైః ।
వైఖానసైమునిశ్రేష్ఠైః పూజితాయ వేంకటేశాయ నమః ॥

ఇతి పద్మవచనార్చనమ్ । అత్ర ప్రతిపాదితా మునయ ఆపస్తమ్బాదయః । కిన్నరః స్వరితి
చేత్ ।

గారుడే-

పురా చతుర్ముఖాదేశాచ్చత్వారో మునయోఽమలాః ।
 ప్రణీయ వైష్ణవం శాస్త్రం భూమావభ్యర్చ్య యం నృపః ॥
 మరీచిర్మందరే విష్ణుమర్చయామాస కేశవమ్ ।
 ఆదేశాద్బ్రాహ్మణో విష్ణుం శ్రీనివాసే త్రిరర్చయేత్ ॥
 కాశ్యపో విష్ణ్వధీష్ఠానే శుభక్షేత్రే భృగుర్మునిః ।
 నన్దాయాం దక్షిణే సీమ్ని శ్రమాత్తరే (?) సఖా ।
 తచ్ఛుద్ధౌ శుచిషం నామ భృగుణా స్థాపితో హరిః ॥ ఇతి ॥

బ్రహ్మకైవరే పుష్కరతీర్థవైభవవర్ణనే—

నిమ్నగానాం యథా గజ్ఞా ఇత్యారభ్య,
 యథా ముసీనాం విఖనా ఆదిభూత ఉదాహృతః ॥ ఇతి శ్రుతిః ॥

ధేనుర్వహాణామదితిస్సురాణాం బ్రహ్మీ ఋభూణాంవిఖనాముసీనామ్ ॥ ఇతి ॥

ఏవం శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిముఖ్యత్వేన వైఖానసానామేవ మునిశబ్దవాచ్యత్వప్రతిపాదనాత్
 యజ్ఞైర్మునయో జషన్తి ఇత్యుక్తత్వాత్ । ఆపస్తంబాదీనామద్వారభగవద్భజనవిధి-
 ప్రతిపాదనాభావాత్ । పంచపూజాప్రతిపాదకస్య యమిత్యత్ర ఏకవచనాస్వారస్యాభావాచ్చ
 । వైఖానసాః మునయః జషన్తి । యజ్ఞైః ప్రీణయన్తి నేవాం కుర్వన్తీతి వా ।

యజ్ఞశబ్ద ఆరాధనపరః యం మహావిష్ణుం ప్రధానదేవాః బ్రహ్మారుద్రాదయః ।
 న యస్య రూపం న బలప్రభావో న చ స్వభావః పరమస్య పుంసః ।
 విజ్ఞాయతే శర్వపితామహాద్వైస్తం వాసుదేవం ప్రణమామ్యచిన్త్యమ్ ॥ ఇతి ॥

రూపబలప్రభావాతిశయేన చిన్త్యత్వాత్ పరమం ఇత్యుక్తమ్ । పవిత్రం ఉపనిషది “స ఏష
 సర్వభూతాన్తారత్యాపహతపాష్యా(?) దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః ఇతి ।

అశుద్ధా బ్రహ్మారుద్రాద్యా జీవా విష్టోర్విభూతయః ।
 తావై కుదృష్టసామ్యత్వ పరత్యాదప్యపాసతే ॥ ఇతి ॥

అతఏవ పవిత్రమిత్యుక్తమ్ । యద్వా స్వభక్తాన్ వజ్రాదపి త్రాయత ఇతి పవిత్రశబ్దప్రయోగః
 ।

దన్తా గజానాం కులిశాగ్రవిష్ణురాశీర్ణయత్నేన జలం మమైతత్ ।
 మహద్విపత్తిత్వవివాశనో యో జనార్దనానుస్కరణానుభావః ॥ ఇతి ॥

అమృతాపహరణే గరుడేన్ద్రయోర్యుద్ధే చ ద్రష్టవ్యమ్ । అతఏవ ఆర్తిషు ప్రణతా భవిష్యన్తి
 ।

శ్రీమద్రామాయణే బాలకాణ్డే-

రాక్షసో రావణో మూర్ఖో పీఠ్యోత్సేకేన బాధతే । ఇత్యాది ।

వధార్థం వయమాయాతాస్తస్య వై మునిభిస్సహ ।

సిద్ధగంధర్వయజ్ఞాశ్చ తతస్త్యాం శరణం గతాః ॥

త్వం గతిః పరమో దేవః సర్వేషాం నః పరస్తపః ।

వధాయ దేవశత్రూణాం నృణాం లోకే మనః కురు ॥

ఏవముక్తః సురగణైః విష్ణుస్త్రిదశపుంజవః ।

పితామహపురోగాంశ్చ సర్వలోకనమస్కృతః ॥

అబ్రవీత్ త్రిదశాన్ సర్వాన్ సమేతాన్ ధర్మసంహితాన్ ।

భయం త్యజత భద్రం వో వధార్థం యుధి రావణమ్ ॥

సపుత్రపౌత్రం సామాత్యం సమన్త్రిజ్ఞాతిబాన్ధవమ్ ।

పౌత్యా క్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహమ్ ॥ ఇత్యాది ॥

భాగవతే-

పురాసురాయ గిరిశో వరం దత్వాప సజ్కృతుమ్ । ఇత్యారభ్య అన్తే తు సజ్కృతుం లేభే నర
చిత్తః శివ ఇత్యుక్తం (?) బాణాసురయుద్ధే చ ద్రష్టవ్యమ్ ।

ప్రసాదయామాస భవో దేవం నారాయణం ప్రభుమ్ ।

శరణం చ జగమాద్యం వరేణ్యం వరదం హరిమ్ ॥ ఇతి ॥

అనేన బ్రహ్మరుద్రాదీనాముపాస్యరాహిత్యం తత్ప్రయుక్తవ్రతానామప్యపాదేయరాహిత్యం
చ దర్శితమ్ ।

ప్రధానధర్మార్థకామమోక్షచతుర్విధపురుషార్థేషు స్వాభిమతార్థప్రధాన-

మార్తిషు స్వాభిమతార్థాలాభే నాశే చ ప్రణతా భవిష్యన్తి ।

గీతాయామ్-

చతుర్విధా భజన్తే మాం జనాః సుకృతినోఽర్జున ।

ఆర్తో జిజ్ఞాసుర్ధార్థీ జ్ఞానీ చ భరతర్షభ ॥

తేషాం జ్ఞానీ నిత్యయుక్త ఏకభక్తిర్విశిష్యతే ।

ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ।

ఉదారాః సర్వ ఏవైతే జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్ । ఇతి ॥

యం పరమాత్మానం యం మన్తమితి కాకాక్షిన్యాయేనోభయత్రాన్వయః । యం
మన్తరాజమష్టాక్షరం యం విష్ణుషడక్షరం మన్తం జపన్తః ।

పరాశరః-

త్రివిధో జపయజ్ఞః స్వాత్తస్య భేదం నిబోధత |

యదుచ్చనీచస్వరితైః శదైః స్పష్టపదాక్షరైః ||

మన్తముచ్చారయేద్వాచా వాచికోఽయం జపః స్మృతః |

శనైరుచ్చారయేన్మన్తమీషదోష్ఠా ప్రచాలయేత్ ||

అపరైరశ్రుతం కిచ్చిద్య ఉపాంశుజపః స్మృతః |

ధియా యదక్షరశ్రేణ్యా వర్ణాద్వర్ణం పదాత్పదమ్ ||

మన్తార్థచిన్తనం భూయః కథ్యతే మానసో జపః |

త్రయాణాం జపయజ్ఞానాం శ్రేష్ఠం స్యాదుత్తరోత్తరమ్ ||

అష్టాక్షరశ్చ యో మన్తో ద్వాదశాక్షర ఏవ చ |

షడక్షరశ్చ యో మన్తో విష్ణోరమితతేజసః ||

ఏతే మన్తాః ప్రధానాః సుర్వైర్వేదికాః ప్రణవైర్యుతాః |

ప్రణవేన విహీనాస్తు తాన్త్రికా ఏవ కీర్తితాః || ఇతి ||

సూరయో నిత్యసూరయః అనన్తగరుడాదయః పశ్యన్తి | “తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయః” ఇతి శ్రుతిః | యద్వా బ్రహ్మవిదః పశ్యన్తి యోగినః
యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధారణాధ్యానసమాధిరిత్యష్టాంగయోగినః
ధ్యానేన పశ్యన్తి |

యద్వా-

యోగః సన్నహనోపాయధ్యానసజ్గతిభక్తిషు |

ఇతి భగవత ఏవోపాయోపేయత్వమ్ | అనేన సిద్ధరూపా ప్రపత్తిః సాధ్యరూపా ప్రతిపాద్యతే |

సమర్థపురుషార్థానాం సాధకస్య దయానిధే |

ప్రమతః పూర్వసిద్ధత్వాత్సిద్ధోపాయవిదో విదుః ||

భక్తిప్రపత్తిప్రముఖైస్తద్వశీకారకారణమ్ |

తత్తద్బలानి సాధ్యత్వాత్సారతవ్యోపాయం విదుర్బుధాః

|| ఇతి ||

ఈదృశః పరమాత్మా యః ప్రత్యగాత్మా తథేదృశః |

తత్సమృద్ధానమితి (?)యోగః ప్రకీర్తితః ||

యద్వా-

యోగఃసన్నహనోపాయధ్యానసంకతిభక్తిపు ॥ ఇతి ॥

స్వామిన్ స్వశేషం స్వవశం స్వభరత్యేన నిర్భరమ్ ।

స్వదత్తస్వధయా స్వార్థం స్వస్మిన్నస్యస్యతి మాం స్వయమ్ ॥ ఇతి ॥

సర్వదానుసన్ధానమ్-

స్వోజ్జీవనేచ్ఛా యది తే స్వదత్తాయాం స్పృహో యది ।

ఆత్మనిక్షేపణం దాస్యం హరేః స్వామ్యం సదా స్మరేత్ ॥ ఇతి ॥

కర్మయోగినస్తం సుప్రదర్శనైః ఉద్ధిష్టాదికాలవ్యతిరిక్తకాలేషు భగవదారాధనాదికం
కుర్వన్తి । భగవద్భక్తాః కైక్కైర్వపరాః పరాత్మయోగిన ఇత్యుచ్యన్తే । ఏతేషాం
భగవద్విశ్లేషమసహమానానామ్ ।

న ప్రదోషే హరిం పశ్యేత్ .... ।

యది పశ్యేత్ప్రమాదేన ద్వాదశాబ్దేన నశ్యతి ॥

ఇతి హరిదర్శననిషేధే నాన్వేష్య స్మృతిః-

అర్చకాన్ పరిచారాశ్చ వైష్ణవాన్ జ్ఞానినో యతీన్ ।

దాసీదాసాదికాన్తైవ .... ॥

తాపత్రయానలోజ్వాలామాలితే దేహమర్దిరే ।

విష్ణుభక్తిరస్యైః శాన్తి జానన్ కః కాలమీక్షతే ॥

కాలోఽస్తి యజ్ఞే కాలోఽస్తి దానే కాలోఽస్తి వై జపే ।

సర్వేశదర్శనే కాలో వక్ష్యమాణస్తదఞ్చతః ॥ ఇతి ॥

మానం వాచోనివృత్తిః స్యాన్నాత్ర భాషణసంస్కృతమ్ ।

నాన్యదేవేరణం విష్ణోః సదా ధ్యాయేచ్ఛ కీర్తయేత్ ॥

సుప్రదర్శనైరిత్యుక్తం సుప్రదర్శనైః పశ్యన్తి । అత్ర ప్రణతా ఇత్యనేన పరమాత్మనో
నారాయణస్య పాదారవిందే న్యస్తభరా ఉచ్యన్తే । పరమాత్మని నారాయణే
సర్వభారసమర్పణాత్ ।

సజ్ఞాతనైరపేక్షం తు నమ ఇత్యుచ్యతే బుద్ధైః ।

భరన్యాసబలాదేవ స్వయత్నవినివృత్తయే ।

ఆశ్రోపాయాన్తరస్థానే రక్షకో వినివేశతే ॥ ఇతి ॥

ప్రకర్షేణ నతాః ప్రణతాః । నమఃశబ్దస్య స్థూలసూక్ష్మపరమో జన ఇతి అహిర్బుద్ధ్యేన
వ్యాఖ్యాతమ్ ।

ప్రేక్షావతః ప్రవృత్తిర్యా ప్రహ్వాభావాత్మికా స్వతః ।

ఉత్కృష్టః పరముద్ధిశ్య తన్నమః పరిగీయతే ॥
 లోకే చేతనవర్గస్తు ద్విధైవ పరిగీయతే ।
 జ్యాయాంశ్చైవ తథాజ్యాయాన్ నైవాఖ్యా విద్యతే పరా ॥
 కాలతో గుణతశ్చైవ ప్రకర్షో యత్ర తిష్ఠతి ।
 శబ్దస్యాన్ముఖ్యయా వృత్త్యా జ్యాయానిత్యవలమ్బ్యతే ॥
 ఆతశ్చేతనవర్గస్తు స్మృతః ప్రత్యవరో బుధైః ।
 తజ్జ్యాయాయాంశ్చ తయోర్యోగః శేషశేషితయేష్యతే ॥
 ఆజ్యాయాంసః పరే సర్వే జ్యాయానేకో మతః పరః ।
 నస్త్రనస్త్రస్వభావేన తేషాం తేన సమన్వయః ॥
 నస్త్రవ్యః పరమః శేషీ శేషా నన్తార ఈరితాః ।
 నస్త్రనస్త్రవ్యభావోఽయం న ప్రయోజనపూర్వకః ॥
 నిశ్చయో హి స్వభావోఽయం నస్త్రనస్త్రవ్యతాత్మకః ।
 ఉపాధిరహితో నాయం యేన భావేన చేతనాః ॥
 నమనం జాయతే తస్మై తద్వా నమనరుచ్యతే ।
 భగవాన్ నః పరో నిత్యమహం ప్రత్యవరః సదా ॥
 ఇతి భావో నమః ప్రోక్తో నమసః కారణం హి సః ।
 నమయత్యపి వా దేవం ప్రహ్వాభావయతి ధ్రువమ్ ।
 ఆతో వా నమ ఉద్దిష్టం యత్తన్నామయతి స్వయమ్ ॥
 వాచా నమ ఇతి ప్రోచ్య మనసా వపుషా చ యత్ ।
 తన్నమః పూర్వముద్దిష్టమతోఽన్యన్యూనముచ్యతే ॥
 ఇయం కరణపూర్తిః స్యాదజ్గపూర్తిమిమాం శ్శృణు ।
 శాశ్వతీ మమ సంసిద్ధిరియం ప్రహ్నో భవామి యత్ ॥
 పురుషం పరముద్ధిశ్య న మే సిద్ధిరతోఽన్యథా ।
 ఇత్యజ్గముదితం శ్రేష్ఠం ఫలేచ్ఛా తద్విరోధినీ ॥
 అనాదివాసనారోహాదనైశ్వర్యత్వభావజాత్ ।
 మలావకుతిరతత్వాచ్చ దృక్క్రియావిహతిర్హియా ॥
 తత్కార్పణ్యం తదుద్బోధో ద్వితీయం హ్యజ్గమీదృశమ్ ।
 స్వస్వాతస్త్రద్యావబోధస్థం తద్విరోధ ఉదీర్యతే ॥

పరత్వే సతి దేవోఽయం భూతానామనుకమ్పయా ।
 అనుగ్రహాకధీర్నిత్యమిత్యేతద్భక్తవత్సలః ॥
 ఉపేక్షకో యథా కర్మఫలదాయాతి యా మతిః ।
 విశ్వాసాత్మతయా యత్తో త్వదీయం వా తు వై సదా ॥
 ఏవమ్భూతోఽప్యశక్తః సన్ నస్త్రాతా భవితుం క్షమః ।
 ఇతి బుద్ధ్యా స్వదేవస్య గోప్తుశక్తినిరూపణమ్ ॥
 చతుర్థమక్రముద్దిష్టమముష్యా వ్యాహృతిః పునః ।
 ఉదాసీనో గుణాభావాదిత్యుత్ప్రేక్షా నిమిత్తజా ॥
 స్వస్వస్వామినివృత్తిర్యా ప్రాతికూల్యవివర్జనమ్ ।
 తదక్రం పశ్చమం ప్రోక్తమాజ్ఞావ్యాఖ్యాతవర్జనమ్ ॥
 ఆశాస్త్రీయోపవామే తు తద్వ్యాఖ్యాత ఉదీర్యతే ।
 చరాచరాణి భూతాని సర్వాణి భగవద్వపుః ॥
 ఆతస్తదానుకూల్యం మే కార్యమిత్యేవ నిశ్చయః ।
 షష్ఠమక్రం సముద్దిష్టం తద్విఘాతే నిరాకృతిః ॥
 పూర్ణమజ్ఞైరుపాజ్ఞైశ్చ నమనం తే ప్రకీర్తితమ్ ।
 స్థూలో యో నమనస్యార్థః సూక్ష్మమన్యం నిశామయ ॥
 చేతనస్థం యదా మస్త్రం స్వస్మిన్ స్వీయే చ వస్తుని ।
 నమ ఇత్యక్షరద్వంద్యం తద్ధామ హ్యన్యవాచకమ్ ॥
 అనాదివాసనారూఢమిథ్యాజ్ఞాననిబన్ధనాత్ ।
 ఆత్మాత్మీయపరార్చస్తా యాస్వతస్త్రస్వతామితి (?) ।
 మేన ఏవం సమీచీనా బుద్ధ్యా సాఽత్ర నివార్యతే ॥
 నాహం మమ స్వత్రోఽహం నాస్తితస్సోర్ధ ఉచ్యతే ।
 న మే దేహాదికం వస్తు స శేషః పరమాత్మనః ॥
 ఇతి బుద్ధ్యా నివర్తన్తే తాని సేయం మనీషికా ।
 అనాదివాసనాజాతైర్బద్ధైస్తైర్వికల్పితైః ॥
 రుషితం యద్భృదం చిత్తం స్వాతన్త్ర్యం సత్త్వధీమయమ్ ।

చిత్తద్వైష్ణవసారాత్మ్యప్రతిబోధసముత్థయా ॥

నమ ఇత్యనయా వాచా మన్తాత్స్వస్మాదపోహ్యతే ।

ఇతి తే సూక్ష్మ ఉద్దిష్టః పరమం స్వం నిశామయ ॥

పన్థా నకార ఉద్దిష్టో మః ప్రధాన ఉదీర్యతే ।

విసర్గః పరమేశస్తు తత్రార్థోఽయం నిరూప్యతే ॥

అనాదిపరమేశస్తు శక్తిమాన్ పురుషోత్తమః ।

స్వప్రాప్తయే ప్రధానోఽయం పన్థా నమననామవాన్ ॥

ఇతి తే త్రివిధః ప్రోక్తో నమఃశబ్దార్థతాం ప్రతి ।

నివేదయేత్ స్వమాత్మానం విష్ణోరమితతేజసి ॥

తదాత్మనా మనశాన్తస్తద్విష్ణోరితి మన్తతః ।

శరీరపాతకాలే చ సార్థస్వానుగ్రహం స్వయమ్ ॥

పరిపాకం ప్రపన్నానాం ప్రయచ్ఛతి యథాతథమ్ ।

అఙ్గోలతైలసిక్తానాం బీజానామచిరాద్యథా ।

విపాకః ఫలపర్యన్తస్తథాత్రేతి నిదర్శితః ॥ ౧౦॥

ఇతి ప్రథమోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

ద్వితీయోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

యో వా గవిష్టః పరమః ప్రధానః పదం వా యస్య సత్త్వమాసీత్ యస్యోపరి త్వం
మునయో న పశ్యన్తి తస్మై ముఖ్యాయ విష్ణవేస్వాహా ॥ ౨.౧॥

యో వా గవిష్ట ఇత్యాది పంచమస్త్రాననుక్రమాత్ పఞ్చోపనిషన్మస్త్రై యః పరమాత్మా
గవిష్టః భూమిస్థః అవకాశప్రదః । యద్వా చరాచరాత్మకేషు లోకేషు ఆకాశరూపేణ స్థితః
। పరమః వ్యాప్త్యా పరమః ప్రధానః పంచభూతేషు ప్రధానః కారణభూతః । పదం
వా యస్య సత్త్వమాసీత్ యస్యాకాశస్య పదముత్పత్తిస్థానం త్వమేవాసీత్ । ఆసీదితి
ఛాన్దసః । యస్య పరమాత్మనస్తవ ఉపరి త్వం మునయో న పశ్యన్తి । మననశీలో మునిః
నారాయణపారాయణో నిర్వన్దోవ్యో మునిరితి వా ముఖ్యాయ తస్మై విష్ణవే తుభ్యమ్ ॥ ౧॥

యో వా వాయుర్ద్విగుణోఽన్తరాత్మా సర్వేషామన్తశ్చరతీహ విష్ణోః స త్వం
దేవాన్ మనుష్యాన్ మృతాన్ పరిసజ్ఞీవసే స్వాహా ॥ ౨.౨॥

యః పరమాత్మా వాయుః మహాభూతచతుర్థః । ద్విగుణః శబ్దస్పర్శవాన్ ఇతి । ద్వా
వాయోరితి అన్తరాత్మా వ్యాప్త । సర్వేషామన్తశ్చరతీహ ప్రకృతిమణ్ణలే విష్ణోః స వాయుః
త్వం దేవాన్ మనుష్యాన్ మృతాన్ పరిసజ్ఞీవసే దేవాన వర్ధయసి
మృతాన్ మనుష్యాన్ సాస్థిపనీపుత్రబ్రాహ్మణపుత్రాదీన్ సజ్ఞీవసే తుభ్యమ్ ॥ ౨॥

త్వమగ్నే త్రిగుణో వరిష్ఠః పరం బ్రహ్మ పరం జ్యోతిః సర్వేషాం త్వం పాలనాయ
హుతమమృతం వహిష్యసే స్వాహా ॥ ౨.౩॥

హే అగ్నే త్వం త్రిగుణో గన్ధరసవిహీనాస్త్రయాగ్నేరితి వరిష్ఠః శ్రేష్ఠః పరం బ్రహ్మ పరం
జ్యోతిః “అగ్నిః సర్వా దేవతాః” ఇతి శ్రుతిః । సర్వదేవాత్మకత్వాత్పరమ్బ్రహ్మశబ్దప్రయోగః
। ప్రలయకాలాపేక్షయా ఉత్కృష్టజ్యోతిః । సర్వేషాం దేవమనుష్యాదీనాం
త్వం పాలనాయ రక్షణాయ హుతమమృతం వహిష్యసే ।

అమృతరూపేణ సర్వేషాం ప్రాపయిష్యసి | త్వయా హుతమమృతరూపేణ కలాద్వారేణ
 ప్రాపయిష్యసి | శ్రీవైఖానససూత్రే “యథావాస్య
 సుషుమ్నా జ్యోతిష్పత్తి ప్రాణాహుతి రేతోధాః” ఇత్యేతా ఆహుతీర్గ్రహీత్వా
 “రశ్మయశ్చతన్తః పృశ్నై సన్ధీరన్ సహ వా శుద్ధా అమృతావహోచీనుహి
 దివ్యాలోకపావనీత్యేతాభిశ్చన్త్రమసమాప్యాయయత్యసౌ ను రాజా సోమ ఆప్యాయితో
 మూలగామీవ

పాయాన్నస్యమృతోద్ధారిసురప్రియా” ఇత్యేతాభిరమృతేన తాం దేవతాం తర్పయతి |
 మనుష్యాణాం త్వధికం పాకభేదేన ప్రాపయసి | త్వం సమర్థః | ఏవంరూపాయాగ్నిస్వరూపిణ
 ఇత్యర్థః || 3||

త్వం జీవన్త్వమాపస్సర్వేషాం జనితా త్వమాహరః త్వం విష్ణో శ్రమాపనుదాయ
 చతుర్గుణాయ స్వాహా || ౨.౪||

హే విష్ణో జీవకారణభూతా ఆపస్త్వం ఛాన్దోగ్యే ఈరితం “పఞ్చమ్యామాహుతావాపః
 పురుషవచసో భవన్తి” ఇతి ||

ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః |
 తా యదస్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణః స్పృతః || ఇతి ||

సర్వేషాం జనితా ఉత్తరోత్తరం కారణత్వేన జనితా | త్వమాహరః త్వమాహర ఛాన్దసత్వాత్
 త్వమాహర ఇతి | సర్వేషాం శ్రమాపనుదః సర్వేషాం స్నానపానాదినా శ్రమశాన్తిప్రదః |
 యద్వా రామకృష్ణాద్యవతారాదిషు కాలిన్ద్యాదిరూపేణ శ్రమశాన్తిప్రదః |

సమృక్షయిత్వా భూతాని జగత్యేకార్ణవీకృతే |
 నాగపర్యజ్కుశయనే శేతేఽసౌ పరమేశ్వరః || ఇతి ||

చతుర్గుణాయ గన్ధవిహీనాశ్చత్వారోఽపాం గుణా ఇతి తస్మై || ౪||

భూమేర్వితన్వన్ ప్రతరన్ప్రకామః పోపూయమానః పఞ్చభిః స్వగుణైః
 ప్రసన్నైస్సర్వాణి మాం ధారయిష్యసి స్వాహా || ౨.౫||

హే పరమాత్మన్ ప్రకామః |
 ధర్మావిరుద్ధో భూతేషు కామోఽస్మి భరతర్షభ |
 కామభూతః భూమేః పఞ్చభిః స్వగుణైః శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధా ఇతి పఞ్చేంద్రియవిషయభూతైర్గుణైః
 సర్వాన్ వితన్వన్ విస్తారయన్ విషయప్రవణాన్ కుర్వన్ పోపూయమానః పవిత్రభూతః

ప్రతరన్ తదాక్రమ్య స్థితస్సన్,

గీతాయామ్-

త్రిభిర్గుణమయైర్భావైరేభిస్సర్వమిదం జగత్ ॥

మోహితం నాభిజానాతి మామేభ్యః పరమవ్యయమ్ ॥ ఇతి ॥ (శ్రీమద్ భగవద్గీతా ౭.౧౩)

స్వతేజసాఽప్యాధీతైః ప్రసన్నైర్గుణైరిమాన్ లోకాన్ ధారయిష్యసి । “వ్యస్కంభాద్లోదసీ
విష్టుణురేతే దాధార పృథివీమభితో” ఇతి శ్రుతేః । భూమ్యా ఐన్ద్రియవిషయశక్తప్రదాయేత్యర్థః
॥ × ॥

మనస్తస్వం భూత్వా మనఃప్రదోఽగ్రే త్వత్తో భూతం సమ్భావయిష్యసి సర్వేషాం

కాయానామర్హమర్హతే స్వాహా ॥ ౨.౬ ॥

హే పరమాత్మన్ త్వం అగ్రే సృష్ట్యాదౌ మనో భూత్వా త్వత్తః త్వత్సకాశాదుద్భూతమనోభిమానిదేవతా

సమ్భావయిష్యసి సజ్కల్పయిష్యసి । సర్వేషాం దేవమనుష్యాదీనాం కాయానాం

శరీరాణాం యథార్థే మనఃప్రదః ।

ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణో మన సర్వేన్ద్రియాణి చ । ఇతి శ్రుతేః ॥

మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బన్ధమోక్షయోః ॥ ఇతి ॥

మనోరూపేణ భవతుం అర్హతే సమర్థాయేత్యర్థః ॥ ౬ ॥

త్వం బుద్ధిర్భూతానామన్తరాత్మా పుణ్యవతాం పుణ్యేషు సజ్జమానః త్వం బుద్ధ్యా

విచిన్వమానః పుష్పరుషాయ స్వాహా ॥ ౨.౭ ॥

హే పరమాత్మన్ త్వం బుద్ధిః బుద్ధిరూపః । భూతానాం పఞ్చభూతానాం అన్తరాత్మా

తత్తదభిమానిదేవతానామన్తరాత్మా । పుణ్యవతాం పుణ్యేషు సజ్జమానః నివిష్టః । త్వం

బుద్ధ్యా విచిన్వమానః “బుద్ధిస్తాత్కాలికీ మతా” ఇతి । తయా బుద్ధ్యా

విచిన్వమానః పుణ్యరూషాయ “సత్యం తపో దమః శమో దానం ధర్మః

ప్రజననమగ్నయోఽగ్నిహోత్రం యజమానః సంన్యాసః” ఇతి తే పుణ్యశబ్దవాచ్యాః ।

“యద్రోముః స్థానం గలాన్తరం బుద్ధేర్వచనమహాఙ్కారస్య హృదయచిత్తస్య నాభిరితి

బుద్ధ్యా విచిన్వమానః” ఇత్యుక్తత్వాత్ । అభ్యాసరూపమాత్రేణ వా విచిన్వమానః తస్మై ॥

౭ ॥

యః సూక్ష్మాన్ సచ్చరమాణాన్ భావాభావాన్ భవ్యాభవ్యాన్
 కుర్వన్నాత్మీయమమితో ధునోతి ధురం వహిష్యసే స్వాహా ॥ ౨.౮ ॥

యః పరమాత్మా సూస్మాన్ భూతసూక్ష్మాన్ సచ్చరమాణాన్ విరజాపర్వంతం
 సచ్చరమాణాన్ భావాభావాన్ సూక్ష్మరూపత్వాత్ భావరూపాన్ సుఖదుఃఖానుభవాభావాత్
 అభావరూపాన్ భవ్యాన్ “అపహతపాష్యా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసః
 సత్యకామః సత్యసంకల్పః” ఇతి గుణాష్టకావిర్భావాయ భవ్యాన్ అమానవకరస్పర్శాత్పూర్వం
 గుణాష్టకావిర్భావభావాన్ అభవ్యాన్ కుర్వన్నాత్మీయం బ్రహ్మలక్ష్మణాదివాలంకృత్య
 ముక్తం పరమాత్మసమ్బంధం కుర్వన్ అమితః అమానవః సుకృతదుష్కృతే ధునోతి ।

కౌషీతకీబ్రాహ్మణే

“తమేతం దేవయజనం పన్థానమాసాద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి । స వాయులోకం స
 వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇంద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకమ్ ।
 తస్య హ వా ఏతస్య బ్రహ్మలోకస్యారో హ్రదో ముర్ధ్నోఽన్వేష్టిహా విరజా నదీలోకే వృక్షః
 సాలజ్ఞం సంస్థానం అపరాజితమాయతనం ఇంద్రప్రజాపతీ ద్వారగోపౌ విభుప్రమితం
 విచక్షణసన్ధ్యమితౌజాః పర్యఙ్కః ప్రియా చ మానసీ ప్రతిరూపా చ చాక్షుషీ
 పుష్పాణ్యాదాయావయతో వై చ జగన్యమ్భా చామ్భావయవాశ్చాపృరసోఽమ్బయా
 నద్యః । తమిత్రంవిధా గచ్ఛతి । తం బ్రహ్మహాభిధావత మమ యశసా విరజాం వా
 పాలయన్నదీం ప్రాపం న వా అయం జిగీష్యతీతి ॥

తం పంచశతాన్యస్పరసాం ప్రతిధావన్తి । శతం మాలాహస్తాః శతమాఙ్గానహస్తాః శతం
 చూర్ణహస్తాః శతం వాసోహస్తాః శతం ఫణహస్తాస్తం బహ్మలక్ష్మణేణాలంకృర్వన్తి ।
 స బ్రహ్మలక్ష్మణేణాలంకృతో బ్రహ్మవిద్వాన్ బ్రహ్మైవాభిప్రైతి । స ఆగచ్ఛత్యారం
 హ్రదం తం మనసాత్యేతి । తమృత్వా సమృత్తివిదో మజ్జన్తి । స ఆగచ్ఛతి ।
 ముహూర్తాన్విహేష్టిహాస్తేఽస్మాదపద్రవన్తి । స ఆగచ్ఛతి విరజాం నదీం తాం మనసైవాత్యేతి
 । తత్సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే । తస్య ప్రియా జ్ఞాతయస్సుకృతముపయన్త్యప్రియా
 దుష్కృతమ్ । తద్యథా రథేన ధావయన్ రథచక్రే పర్యవేక్షత ఏవమహోరాత్రే పర్యవేక్షతే
 । ఏవం సుకృతదుష్కృతే ధూనుతే సర్వాణి చ ద్వన్ద్వాని । స ఏష విసుకృతోవిదుష్కృతో
 బ్రహ్మవిద్వాన్ బ్రహ్మైవాభిప్రైతి ॥ కతల్యం

స ఆగచ్ఛతీల్యం వృక్షం తం బ్రహ్మగంధః ప్రవిశతి । స ఆగచ్ఛతి సాలజ్ఞం సంస్థానం
 తం బ్రహ్మ స ప్రవిశతి । స ఆగచ్ఛత్యపరాజితమాయతనం తం బ్రహ్మతేజః ప్రవిశతి ।
 స ఆగచ్ఛతీంద్రప్రజాపతీ ద్వారగోపౌ తావస్మాదపద్రవతః । స ఆగచ్ఛతి విభుప్రమితం
 తం బ్రహ్మయశః ప్రవిశతి । స ఆగచ్ఛతి విచక్షణామాసన్ధీం బృహద్రథన్తరే సామసీ
 పూర్వో పాదౌ ధ్యైత నౌధసే చాపరౌ పాదౌ వైరూపవైరాజే శాక్వరైవతే తిరశ్చీ

సా ప్రజ్ఞా ప్రజ్ఞాయా హి విపశ్యతి | స ఆగచ్ఛత్యమితోజసం పర్యజ్ఞం తం స ప్రాణః | తస్య భూతం చ భవిష్యచ్చ పూర్వా పాదో శ్రీశ్చైరా చాపరో బృహద్రథన్తరే అనూచ్యే భద్రయజ్ఞాయజ్ఞీయే శీర్షణ్యమృచశ్చ సామాని చ ప్రాచీనాగానం యజాంషి తిరశ్చినాని సోమాంశవ ఉపస్తరణముద్గీథ ఉపశ్రీః శ్రీరుపబర్హణమ్ | తస్మిన్ బ్రహ్మాస్తే | తమిత్థంవిత్వాదేనైవార్గ ఆరోహతి | తం బ్రహ్మాహ కోఽసీతి | తం ప్రతిబ్రూయాత్ ఋతురస్మాస్వర్తవోఽస్మాకాశాద్యోనేస్మభూతో హవ | ఏతత్ సంవత్సరస్య తేజోభూతస్య భూతస్య త్వమాత్మాసి యస్త్యమసి సోఽహమసీతి | తమాహ కోఽహమసీతి ||

సత్యమితి బ్రుచ్యమాత్ | కిం తత్సత్యమితి | యదన్యద్దేవేభ్యశ్చ ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సద్ధ యద్దేవాశ్చ ప్రాణాశ్చ తద్వత్తదేతయా చాభివ్యాప్రియతే సత్యమితి | ఏతావదిదం సర్వమిదం సర్వమసీత్సేవైనం తదాహ |

తదేతద్భోచేనాప్యుక్తమ్-

యజూదరః సామశిరా అసావృజమూర్తిరవ్యయః |

స బ్రహ్మాతి హి విజ్ఞేయ ఋషిర్బ్రహ్మమయో మహాన్ || ఇతి ||

తమాహ కేన పౌసాని నామాన్యాప్నోతితి | ప్రాణేనేతి బ్రూయాత్ | కేన స్త్రీనామానీతి | వాచేతి | కేన నపుంసకనామానీతి | మనసేతి | కేన గన్ధానితి | పూణేనేతి బ్రూయాత్ | కేన రూపాణీతి | చక్షుషేతి | కేన శబ్దానితి | శ్రోత్రేణేతి | కేనాన్నరసానితి | జిహ్వాయేతి | కేన కర్మాణీతి | హస్తాభ్యామితి | కేన సుఖదుఃఖే ఇతి | శరీరేణేతి | కేనాన్తం రతిం ప్రజాతిమితి | ఉపస్థేనేతి | కేనేత్యా ఇతి | పాదాభ్యామితి | కేన ధియో విజ్ఞాతవ్యం కామానితి | ప్రజ్ఞాయేతి ప్రబ్రూయాత్ | తమాహపైవ ఖలు మే హ్యసావయం తే లోక ఇతి | సా యా బ్రహ్మణి చితి యా వ్యష్టిస్తాం చితిం జయతి తాం వ్యష్టిం వ్యశ్నుతే య ఏవ వేద య ఏవ వేద ||

ధురం వహిష్యసే పారమాత్మికోపనిషన్మూఢ్యేతా వైష్ణవో మన్తార్థవిత్పరమైకాస్తీ చ తస్య ధురం వహిష్యసే ||

శరణం త్వాం ప్రపన్నా యే ధ్యానయోగవివర్జితాః |

తేఽపి మృత్యుమతిక్రమ్య యాన్తి తద్వైష్ణవం పదమ్ ||

“బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్” ఇతి శ్రుతేశ్చ | (త్రైత్తిరీయోపనిషది ౨.౧.౧)

మత్పదద్యన్వమేకం యే ప్రపద్యన్తే పరాయణమ్ |

ఉద్ధరిష్యామ్యహం దేవి తస్మాత్ సంసారసాగరాత్ || ఇతి || ౮||

యస్యా దౌ భయాద్భగవానుత్తస్త్వే స్వయం సూర్యస్య త్వం కాలం వహమానః
యస్మాత్తేజ ఆత్మీయం కృత్వా సర్వానస్మాన్ పాలయిష్యసి స్వాహా || ౨.౯ ||

యస్య సృష్టిస్థితిసంహారాదికం పరమాత్మనో నారాయణస్య నియమనాతిక్రమభయాత్
భగవాన్-

ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిమ్ |

వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచోఽ భగవానితి || (బాలబోధినీ శాఙ్కరభాష్యమ్)

ఉత్పత్త్యాదికం పరమాత్మాధీనమితి యో వేత్తి స భగవాన్ షాడగుణ్యవిత్పూర్వం ....
“భీషాస్మాద్వాతః పవతే | భీషోదేతి సూర్యః | భీషాస్మాద్గ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ | మృత్యుర్ధావతి
పఞ్చమ ఇతి |” కథముపేతి | సత్యం కాలం వహమానః | “కలా ముహూర్తాః
కాష్ఠాశ్చాహారాత్రాశ్చ సర్వశః | అర్థమాసా మాసా క్రతవః సంవత్సరశ్చ కల్పంతామ్” |
ఇతి | అహారాత్రాదికాలం యథాప్రకారం దేవమనుష్యాదిపు ప్రాపయ .... న్నం దేహాద్వైః
ప్రతిదినం

యుద్ధసామర్థ్యసమ్భవకారణాత్ | ఆత్మీయం తేజః పరాభవాభిభవసామర్థ్యం తేజ ఇతి
ప్రణవాదికం తేజః సర్వానస్మాన్ సూర్యరూపేణ పాలయిష్యసి |

షడ్వింశతబ్రాహ్మణే-

“దేవాశ్చ వా ఆసురాశ్చ లోకేష్యంసంతతేఽసురా ఆదిత్యమభిద్రవన్
స ఆదిత్యో .... భిత్త .... ర్మరూపేణ తిష్ఠత్యప్రజాపతిముపాయావత్ | తస్య ప్రజాపతిరేతత్
భేషజమశ్యత్ ఋతం చ సత్యం చ బ్రహ్మ చోఙ్కారం చ త్రిపదాం చ గాయత్రీం బ్రా ....
మపశ్యత్” ఇత్యాది ||

శ్రీవిష్ణుపురాణే-

మన్దేహా రాక్షసా ఘోరాః సూర్యమిచ్ఛన్తి ఘాతితుమ్ |
ప్రజాపతికృతః శాపస్తేషాం మైత్రేయ రక్షసామ్ ||

అక్షయత్వం శరీరాణాం మరణం చ దినేదినే |
తతః సూర్యస్య తైర్యుద్ధం భవత్యత్యన్తదారుణమ్ ||

ఇత్యాది |

వైష్ణవ .... కారం తస్య తత్ప్రేరకం పరమ్ |
తేన తత్ప్రేరితం జ్యోతిరోఙ్కారేణాథ దీప్తిమాన్ ||

దహత్యశేషరక్షాంసి మన్దేహాఖ్యాని యాని వై |
తతః ప్రయాతి .... బ్రాహ్మణైరభిరక్షితః ||

వాలఖిల్యాదిభిశ్చైవ ప్రభుర్వైఖానసైరపి ।

మహాత్మభిర్మహాత్మా వై జగతః పాలనాద్యతః ॥

ఇతి భగవదజ్ఞా .... యాత్ జగత్పాలనాదికం కరోతి జగత్పాలనాదిశక్తిప్రదాయ తుభ్యమ్
॥ ౯॥

యం త్వం పాలనాయాభిభూతం దేవాస్సర్వే విచరన్తి తే దేవాస్త్యమేవ సర్వే
మాయా మాయైషతే స్వాహా ॥ ౨.౧౦॥

హే పరమాత్మన్ పుత్రేణ సహ బాణాసురపరిపాలనార్థమాగతం సర్వే త్వయాభిభూతం
అభిభవం ప్రాప్తం రుద్రం సర్వదేవాః బ్రహ్మాదయః ప్రముఖం శ్రుత్వా అధ్యాహారః పశ్యేతి
జీవభూతేన నరసింహే కోపశా స్వర్ధే విచరన్తి శరభ .... వినాగతిం కుర్వన్తి యే చ సర్వే
రుద్రదేవాః (?) బ్రహ్మాదయః విచరన్తి స్వరక్షకత్వేన గతిం కుర్వన్తి దేవాస్త్యమేవ సర్వే

యద్యద్విభూతిమత్సత్వం శ్రీమదుర్జితమేవ వా ।

తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోశసమ్భవం ఇతి ॥

త్వద్విభూతిభూతాశ్చైచ్ఛరభనిర్మాణాదిగతం కథం కుర్వన్తితి చేత్ తత్రాహ మాయా
మాయైషతే పూషా తే మాయా ఆశ్చర్యకారిణీ విద్యా సైవ మాయా । అన్యేషాం మాయా
కా మాయా ।

దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ।

మామేవ యే ప్రపద్యన్తే మాయామేతాం తరన్తి తే ॥

ఇతి భగవద్వచనాత్ । (శ్రీమద్ భగవద్గీతా ౭.౧౪) శరభరూపేణ గతానాం
బ్రహ్మరుద్రాదీనామపి నృసింహరూపిణా సంహారాదికం నారసింహపురాణాదిష్యవగమ్యతే
సప్తత్రింశేఽధ్యాయే-

హిరణ్యకశిపోస్త్రస్తాన్ సేన్యాన్ దేవాన్ బృహస్పతిః ।

క్షీసేదస్యాన్తరం గత్వా స్తూయతాం తత్ర కేశవః ।

యుష్యాభిః సంస్తుతో విష్ణుః ప్రసన్నో భవతి క్షణాత్ ॥

ఇత్యారభ్య -

యుష్మదాగమనం సర్వే జానామ్యసురసూదనాః ।

హిరణ్యకవినాశార్థం స్తుతోఽహం శక్కురేణ చ ॥

ఇత్యారభ్య హిణయవధానన్తరమ్-

తస్య కోపాభిభూతస్య నృసింహస్య జగత్పతేః ।

దృష్టా భయానకం రూపం తత్రసుద్దేవదానవాః ॥

ఇత్యాదిస్తోత్రానస్తరం బ్రహ్మసమీపగమనాదికం ప్రతిపాద్య-

తస్మిన్ భగవతి క్రుద్ధే నరసింహే మహాత్మని ।

ప్రవేపతే జగదిదం దేవేశే కుపితే భృశమ్ ॥

త్వత్తో హి నాన్యచ్ఛరణం దేవానామిహ విద్యతే ।

నరసింహసముద్భూతం భయం నాశయ నో హరే ॥

ఇత్యారభ్య అనస్తరం రుద్రవచనం -

హతో హిరణ్యకశిపురోఽ స దైత్యో మహాబలః ।

కో నః శమయితా తస్య .... హరిమేధసః ॥

త్వం మే జనయితా తాత స తే జనయితా హరిః ।

తస్య దేవస్య కః శక్తో విష్ణోర్వై నిగ్రహే భవేత్ ॥

యద్భయాత్పవతే వాయుః సూర్యస్తపతి యద్భయాత్ ।

యద్భయాద్ధరణీ ధత్తే నిగ్రహే తస్య కః ప్రభుః ॥

తథాప్యపాయం పశ్యామః పరమేణ సమాధినా ।

కృతే యస్మిన్ భవేచ్ఛ్రేయస్తూర్ణీభావో న రోచతే ॥

అశ్వానాం మాహిషః శత్రుర్వారణానాం మృగాధిపః ।

వానరాణాం తథా మేషః పక్షిణాం గరుడః స్మృతః ॥

మూషకానాం తు మార్జాలో మృగాణాం శ్వా ప్రకీర్తితః ।

వాయసానాం దివాభీత| (?)సింహానాం శరభస్తథా ॥

తతః సమే భజిష్యామః శరభం భయశాస్తయే ।

శరభోఽధిష్ఠితోఽస్మాభిః నృసింహం శమయిష్యతి ॥

ఇత్యేవముక్తో భగవాన్ ససర్ణ శరభం తథా ।

యస్య సందర్శనాదేవ త్రస్తమాసీజగత్త్రయమ్ ॥

తతస్తస్య భవానీశస్తుణ్ణస్థానమరోచత ।

పృష్ఠభాగే చతుర్వక్త్రస్య రుద్రో న్యవేశయత్ ॥

సోమసూర్యౌ నయనయోర్మారుతః పక్షయోర్ద్వయోః ।

పాదేషు భూధరాన్ సర్వాన్ శివస్తస్య న్యవేశయత్ ॥

ఏవం నిర్మాయ శరభం భవః ప్రమథనాయకః ।

నసర్జ నరసింహం తం సముద్ధిశ్య భయానకమ్ ॥
 తతః క్షణేన శరభో నాదపూరితదిబ్బుఖః ।
 అభ్యాశమగమద్విష్ణోర్విసదన్ ఖైరవస్వరమ్ ॥
 తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా నృసింహః శరభం రుషా ।
 జఘాన నిశితైర్గుర్ధంష్ట్రానఖవరాయుధైః ॥
 నిహతే శరభే తస్మిన్ రౌద్రే మధునిఘాతినా ।
 తుష్టువుః పుణ్డరీకాక్షం దేవా దేవర్షయస్తథా ॥ ఇతి ॥

గారుడే-

హస్తుమభ్యాగతం రౌద్రం శరభం నరకేసరీ ।
 నఖైర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథా ॥
 నికృత్తబాహూరుశిరా వజ్రకల్పముఖైర్నఖైః ।
 మేరుపృష్ఠే నృసింహేన సహస్రార్కసమం చ తత్ ॥

పాద్యే-

తౌ యుధ్యమానౌ తు చిరం వేగేన బలవత్తరౌ ।
 వినాశం జగ్ముతుర్దేవౌ నృసింహశరభావితీ ॥
 తతః క్రుద్ధో మహాకాయో నృసింహోఽభిముఖస్వనః ।
 సహస్రశిరసం నేత్రైస్తస్య గాత్రం న్యకర్తయత్ ॥
 పతితం భీమమత్యుగ్రం విబుధా ద్రష్టుమాగతాః ।
 ఋషయో దేవగన్ధర్వా యత్ర శేతే హరో హతః ॥

తం దృష్ట్వా పరమం జగ్ముర్విస్మయం తే దివౌకసః ।
 ప్రశశంసుస్తదా కర్మ నరసింహస్య చాద్భుతమ్ ॥ ఇతి ॥ ౧౦ ॥

ఇతి ద్వివీతీయోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

తృతీయోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

యస్తస్వం భూత్వా పర్జన్యో బిభేతి రస్థే ప్రజాభిరాకృష్యమాణః సత్యం కాలం వ్రతేన
పాలయన్ హ్లాదయిష్యసే స్వాహా ॥ 3.౧॥

యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః ।
ఇతి యజ్ఞోద్భవో భూత్వా యః పర్జన్యః సత్యం కాలం పాలయన్ రస్థే భగవదాజ్ఞాభక్తే
విభేతి సః । త్వం రస్థే అనావృష్టద్యాదౌ వ్రతేన కారికేష్ట్యాదినా ప్రజాభిరాకృష్యమాణః
వర్షప్రదానాదినా హ్లాదయిష్యసే తుభ్యమ్ ॥ ౧॥

కామో భూత్వా ప్రజానామన్తరాస్థితస్సర్వాన్ లోకాన్ష్టాదయన్ జీవమానః
సన్దర్పణాయ హరయే పరాయ స్వాహా ॥ 3.౨॥

హే పరమాత్మన్ కామో భూత్వా ప్రజానామన్తరాస్థితః । అనన్గత్వాత్తత్స్థితస్సన్ సర్వాన్
లోకాన్ జనాన్ హ్లాదయన్ జీవమానః అభిలషితవస్తులాభాదిముఖేన సన్తోషయన్
సన్దర్పణాయ గర్వరూపాయ హరయే హరయిత్రే నను కామదాహకత్వాద్రుద్రస్య
సర్వహస్తుత్వముపపద్యత ఇతి చేత్ తదసత్ ।

బ్రహ్మణమిన్ద్రమగ్నిం చ యమం వరుణమేవ చ ।
నిగృహ్య హరతే యస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే ॥

స శుక్లాజ్జాయతే కామో మజ్జాయాః క్రోధ ఏవ చ ।
అస్థిభ్యో జాయతే లోభో మేదసశ్చ మదస్తథా ॥

మాంసాత్ ప్రజాయతే మోహోఽస్సృగ్భ్యః క్రోధః ప్రజాయతే ।
త్వచచ్ఛైవాపి ధర్మస్తు క్రమాజ్ఞాతస్తతో దశ ॥ ఇతి ॥

భగవతోఽపి శుక్లాదుత్పత్త్యాదికం శ్రూయత ఇతి చేత్ ॥ ౨॥

అఙ్గాదఙ్గాదనుప్రావిశత్పర్వాన్ లోకాన్ సంరక్షణాయ యో వా వసన్ దేవో
మాతరిశ్వా స యోఽస్మాకం భూత్వై భూతయే స్వాహా || 3.3||

యః పరమాత్మా మాతరిశ్వా వాయుస్తర్యామీ దేవః క్రీడాకామః
అఙ్గాదఙ్గాదనుప్రావిశత్ త్వదఙ్గాతుప్రస్యాఙ్గం జీవేన సహ దీపాత్ దీపమివ
జననాత్ప్రావిశత్ “అఙ్గాదఙ్గాత్సమ్భవసి హృదయాదధిజాయసే” ఇతి శ్రుతేః । (కౌషీతకీ
బ్రాహ్మణోపనిషద్వివేకీయోఽధ్యాయః- శ్లోక ౧౧)
భారతే-

వాయుః ప్రవేశనం చక్రే సఙ్గతః పరమాత్మనా । ఇతి ।
స దేవః సర్వాన్ లోకాన్ జనాన్ ప్రతి సంరక్షణాయ నివసన్
యోఽస్మాకం మాతరిశ్వనః అస్తర్యామిణః అస్మాకం భూత్వై భూతయే నిరవధికైశ్వర్యాయ
|| 3||

యో మోహయన్ భూతానాం సర్గాదిరక్షణాయ యః సఙ్కోచః సఙ్కోచనాయ
భవతే స్వాహా || 3.౪||

యః పరమాత్మా సర్గాదిరక్షణాయ సృష్టిస్థితిసంహారార్థే భూతానాం ఇన్ద్రియాణి
మోహయేత్ । “ముహ వైచిత్ర్యే” [౧౪|౧౦౯x (కౌముదీధాతుః-౧౧౯౮) ముహః
వైచిత్ర్యే (పరస్మైపదీ సకర్మకః) ఇతి యః అస్తర్యామీ సన్ సఙ్కోచః । “అణోరణీయాన్”
[అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్ ఆత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జన్తోః ।
తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహిమానమాత్మనః || (శ్వేతాశ్వతరోపనిషసి
3.౨౦) ఇత్యాది సఙ్కోచనాయ భవతే తస్మై || ౪||

యో వా దశాత్మా ఉపరి స్పృశన్వా దేవానాం జేనాతిపాముత్తరః జేనాతిర్జ్యోతిషే
స్వాహా || 3.౫||

యః పరమాత్మా మత్స్యాదిదశావతారరూపీ ద్వాదశాత్మాపి కేషాఞ్చిత్ వా
ఆదిత్యమణ్డలవర్తీ ఉపరి స్పృశన్ సేర్వషాముపరి స్థిత్యా స్వకిరణైర్మేధ్యామేధ్యాదికం
స్పృశన్ దేవానాం మధ్యే జ్యోతిరూపః జేనాతిషాం చన్ద్రాగ్న్యాదిజ్యోతిషాం ఉత్తరః
స్వయం వా స్పృశన్ తైరభేద్యైరస్పృష్టః జేనాతిర్జ్యోతిషే జ్యోతిషాం జేనాతిర్భవతి తస్మై
|| ౫||

యో బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదామాత్మా స్యాదాత్మచక్షుషాం భూతిర్భూతిమతాం
సుకృతం కృతాయ స్వాహా ॥ 3.౬ ॥

యః పరమాత్మా బ్రహ్మవిదాం బ్రహ్మ ఛాన్దసత్వాత్ దీర్ఘః పరమ్బ్రహ్మ । ఆత్మా
స్యాదాత్మచక్షుషాం ఆన్యః ప్రవిశ్య నియన్తా య ఆత్మా । పరమాత్మత్వేన పశ్యతాం
పరమాత్మా । భూతిర్భూతిమతాం ఐశ్వర్యవతామైశ్వర్యరూపః సుకృతం కృతాయ
కృతవతే
తస్మై ॥ ౬ ॥

సారస్వతో వా ఏష దేవో న హి పారమాత్మికః హయో౭భయో వా సర్వ సన్ధషే
స్వాహా ॥ 3.౭ ॥

హయగ్రీవమస్త్రః-ఏష దేవో లీలావిభూతో హయగ్రీవరూపేణ స్థితః అయం కేవలహయో
న భవతి । కిన్తు ఆభయప్రదః భయరహితః సారస్వతః అఖిలవిద్యాధారస్వరూపీ
పారమాత్మికః పరమాత్మా జగత్ సర్వం సన్ధషే కృపాకటాక్షేణ ప్రేక్షయసి తుభ్యమ్ ॥
౭ ॥

యో వా పరం జ్యోతిః పరం సన్దధానః పరమాత్మా పురుషం సజ్జనయిష్యనే
స్వాహా ॥ 3.౮ ॥

యః పరం జ్యోతిః పరమాత్మా యం నిర్హేతుకకృపాకటాక్షేణ రక్షితుమిచ్ఛతి తం పురుషం
పరం సన్దధానః ఉత్కృష్టగుణం సన్దధానం సజ్జనయతి సజ్జనయిష్యనే తుభ్యం వ్యత్యయః
। యద్వా రామకృష్ణాద్యవతారాదిషు వసుదేవదశరథాదిషు పరం సన్దధానః పురుషం ప్రతి
సమ్యక్ జనిష్యనే “జనీ ప్రాదుర్భావే” ఇతి ప్రాదుర్భావం ప్రజననం కుర్వతే ।

న తస్య జన్మనో హేతుః కర్మణో వా మహీపతే ।

ఆత్మమాయాం వినేశస్య పరమా సృష్టిరాత్మనా ॥ ఇతి ॥

నాయమాప్నా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న బహునా శ్రుతేన ।

యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్ ॥ ఇతి ॥

జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః ।

సాత్త్వికః స తు విజ్ఞే యః స వై మోక్షార్థచింతకః ॥

పశ్యత్యేనం జాయమానం బ్రహ్మ రుద్రో౭థవా పునః

రజసా తమసా చాస్య మానసం సమభిప్లుతమ్ ॥ ఇతి ॥

అనేన నిర్వేతుత్వం ప్రతిపాదితమ్ । అధికారివిశేషేణ నిర్వేతుకం
సహేతుకం చ ॥ ౮॥

యో దోషశ్చతురశ్చతుర్థశ్చతురః పదార్థాన్ సర్వం లోకస్య సన్దధానస్తే సన్తే
సత్త్వమాదధానాయ స్వాహా ॥ 3.౯॥

యో దోషః యస్య పరమాత్మనో బాహుషు చతుర్థః । వరప్రదానహస్తః చతురః వరప్రదానేన
చతురః సమర్థః చతురః పదార్థాన్ ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యాన్ సర్వం లోకస్య సర్వజనానాం
సన్దధానః ప్రయచ్ఛమానః సన్తే సత్సు సత్త్వమాదధానాయ “ఏకో బహూనాం యో
విధాతి కామాన్” ఇతి శ్రుతిః । [నిత్యోఽనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో
విదధాతి కామాన్ । తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం శాన్తిః శాశ్వతీ నేతరేషామ్ ॥
(కఠోపనిషద్ అధ్యాయః ౨ వలీ ౨ శ్లోక ౧౩)
తే ఇదమ్ ॥ ౯॥

యస్యైతా బ్రహ్మమూర్తయో బృహదబ్బ్రహ్మణం బ్రహ్మ ఆదధానః యం బ్రహ్మ
బ్రహ్మగుప్తయే పరమ్పరాయ స్వాహా ॥ 3.౧౦॥

యస్య పరబ్రహ్మణః ఏతాః అవ్యయా బ్రహ్మమూర్తయః దత్తోఽయం చతుర్ముఖబ్రహ్మగుప్తయే
వేదగుప్తయే పరమ్పరాయ సృజతి తస్మై ।
(శ్వేతాశ్వతరే- శ్లోకః ౧౮)

యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై ॥ యః బ్రహ్మణం
పూర్వం విదధాతి యః చ తస్మై వేదాన్ ప్రహిణోతి వై ఆత్మబుద్ధిప్రకాశం నిష్కలం
నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరజ్ఞానం అమృతస్య పరం నేతుం దగ్ధేన్ద్రం అనలం ఇవ
స్థితం తం హ ముముక్షుః అహం శరణం ప్రపద్యే ॥ (షష్ఠోఽధ్యాయః శ్లోకః ౧౮)
ఇతి త్వర్తాయోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

చతుర్థానువాకః సవ్యాఖ్యా

వాకో వా అనువాకో వాకం వాకం సజ్జుపమాణః దేవస్య స్వం స్వగుప్తయే
స్వయం జేనాతిషే జ్యోతిషే స్వాహా ॥ ౪.౧॥

వాకః అనువాక ఏవ యద్వా వాకం వాకం ప్రత్యనువాకం ప్రతివాక్యం వా సజ్జుపమాణః
అస్య మన్తస్యాధ్యేతరి ప్రియమాణః ॥

వేదాక్షరాణి యావన్తి పఠితాని ద్విజోత్తమైః ।

యావన్తి హరినామాని కీర్తితాని న సంశయః ।

వేదాక్షరాణి యావన్తి పఠితాని ద్విజాతిభిః ।

తావన్తి హరినామాని కీర్తితాని న సంశయః ॥

(సంస్కారరత్నమాలాన్తర్గతా శ్లోకాని భాగః ౧)

తపసా విద్యయా తుష్ట్యా ధత్తే వేదం హరేస్తనుమ్ ॥ (శ్రీమదాభగవతపురాణే స్కంధః ౭
అధ్యాయః ౧౪ ॥ ౪౧॥)

ఇతి స్వనామత్వాచ్చ “స హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః”
(తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేదః” శారీరిక్ మిమాంసా
భాష్యే భాగ ౧ ౬ పృష్ట ౧౯౩)

ఇత్యాదిశ్రుతేర్నిశ్వాసరూపత్వాచ్చ వాకం సజ్జుపమాణ ఇత్యుక్తమ్ ।

దేవః “దివు క్రీడావిజిగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్నకాన్తి-గతిషు ఇతి । న దేవః
స్వం స్వజేతోరూపం స్వగుప్తయే స్వకృతలోకమర్యాదరక్షణార్థే త్రయోమయం సూర్యం
జేనాతిషే కల్పయతి । “సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ ఇతి శ్రుతిః ।
సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ । దివం చ పృథివీం చాన్తరిక్షమథో
స్యః ॥ (ఋగ్వేద మణ్డలమ్ ౧౦ సూక్తమ్ ౧౯౦ మణ్డలమ్ ౩)

“ఆదిత్యో వా ఏష ఏతన్మణ్డలం తపతి తత్ర తా ఋచన్తదృచా మణ్డలః స ఋచాం లోకోఽథ
య ఏష ఏతస్మిన్ మణ్డలేఽర్చిర్హిష్యతే తాని సామాని స సామ్నాం లోకోఽథ య ఏష
ఏతస్మిన్మణ్డలేఽర్చిషి పురుషస్తాని యజూః షి స యజుషా

మణ్డలఁ స యజుషాం లోకః సైషా త్రయ్యేవ విద్యా తపతి ఇత్యాదిస్వయంజ్యోతిషే
అనశ్వరజ్యోతిషే తుభ్యమ్ ॥ ౧॥

ద్వావేతౌ పక్షీ అచరం చరన్తౌ నాధురం వ్యధునీతే యశ్చైకం భునక్తి భోక్యే స్వాహా
॥ ౪.౨॥

శరీరస్య తౌ ఏతౌ ద్వా జీవాత్మపరమాత్మానౌ పక్షీ పక్షిప్రాయౌ అచరం ప్రకృతిం చరన్తౌ
శరీరే స్థితౌ । యద్వా “చర గతిభక్షణయోః” ఇతి ప్రయోజ్యప్రయోజకభావేన ప్రకృతిం
భక్షయన్తౌ ।

యద్వా కర్మఫలముపనిషదన్తరే-

ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే

గుహం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్థే ।

ఛాయాతపౌ బ్రహ్మవిదో వదన్తి

పఞ్చాగ్నయో యే చ త్రిణాచికేతాః ॥ ఇతి ॥ (కఠోపనిషత్ ౧.౩.౧)

నాధురం వ్యధునీతే తత్ర పరమాం ధురం భారం ధునిత ఇతి న ధునిత ఏవ ।

శ్రుత్యన్తరే-

ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే ।

తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్స్యనశ్నన్ననోఽ అభిచాకశీతి ॥ (ముణ్డకోపనిషద్

తృతీయో ముణ్డకః ప్రథమః ఖణ్డః శ్లోకః ౧)

యశ్చైకం భునక్తి యః పరమాత్మా ఏకజీవాత్మానం చకారాత్ప్రకృతిం చ భునక్తి సంహరతి

।

శ్రుతిః-

యస్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ ఉభే భవత ఓదనః ।

మృత్యుర్యస్యోపనేచనం క ఇత్థా వేద యత్ర సః ॥ ఇతి ॥ (కఠోపనిషత్ ౧.౨.౨౫)

హరేరేవ సర్వసంహారకరత్వం శ్రూయతే “హరిఁ హరన్మనుయన్తి దేవాః ।

విశ్వస్యేశానం వృషభం మతీనామ్” ఇతి । (మహానారాయణోపనిషత్ అనువాకః

౪౧-౫౦) ఈశానశబ్దశ్రవణాద్బ్రువేతి చేత్ సత్యమ్ । “విశ్వస్యేశానమ్”, “పతిం

విశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్”, “అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ” (అలక్ష్కారమణిహారే పృష్ఠ ౪౪౪)

ఇత్యాదిశ్రుతిషు

లక్ష్మీనారయణయోర్బ్రగదీశ్వరత్వశ్రవణాత్కేవలేశానశబ్దశ్రవణాభావాత్ । “ఈశానః

సర్వవిద్యానామ్” (శివనమస్కారః ౨) ఇతి విద్యామాత్రేశానత్వస్య శ్రవణాత్ ।

బ్రహ్మ శమ్భుస్తథైవార్కశ్చన్ద్రమాశ్చ శతక్రతుః ।

ఏవమాద్యాస్తథా చాన్యే యుక్తా వైష్ణవతేజసా ॥

జగత్కార్యావసానే తు వియుజ్యన్తే చ తేజసా ।

వితేజసశ్చ తే సర్వే పఞ్చత్వముపయాన్తి చ ॥ ఇతి ॥

అత ఏవ సర్వసంహారకత్వం శ్రీమన్నారాయణస్య సర్వసంహారకస్య ॥ ౨॥

యో వా ఆయుః పరమాత్మా న మీథుషః పారస్థగత్పరం పరాయణః పరాయ

లోకానాం పరమాదధానః పరమ్పరాయ స్వాహా ॥ ౪.3॥

యః పరమాత్మా నారాయణః మీఠుషో రుద్రస్య “నమో రుద్రాయ మీథుషే”[నమో రుద్రాయ మహతే దేవాయోగ్రాయ మీథుషే । శివాయ న్యస్తదణ్ణాయ ధృతదణ్ణాయ మన్యవే ॥ (శ్రీమద్ భాగవతమ్ 3.౧౪.3౫) ఇతి పరమాయుః ఆపన్నివారకత్వాత్ పరమమృత్యుత్వాచ్ఛ ।

ఆరణ్యకే-

కిం తద్విష్టోర్బలమాహుః” (తైత్తిరీయారణ్యకమ్(విన్వర) ప్రపాఠకః ౧ ౧.౮ అనువాక ౮ (3)-(౪) ఇత్యారభ్య బలాదికముత్పాద్య ॥ “పృచ్ఛామి త్వా పరం మృత్యుమ్” ఇతి ప్రశ్నస్య ప్రతివచనమ్ । “అముమాహుః పరం మృత్యుమ్ । పవమానం తు మధ్యమమ్ । అగ్నిరేవావమోమృత్యుః । చన్ద్రమాశ్చతురుచ్యతే ॥ “ఇతి భగవత్యేవ పరం మృత్యుత్వం ప్రతిపాదితమ్ ।

పరమాత్మానమన్తర్యామిణమ్ । విభక్తివ్యత్యయః । పరమాత్మా పారమ్పర్యాత్పరమ్పరాయ లోకానాం పరముత్కృష్టపరః భిన్నపరః శత్రుశ్చ పరమాదధానః ఉత్కృష్టత్వం ప్రథమానః అత ఏవ పరాయణః పరమగతిభూతః మోక్షోపాయభూత ఇత్యర్థః । యద్వా చతుర్విధపురుషార్థానాం గతిభూతః । పరాయ ఉతకృష్టగతిభూతాయ । నను,

యో బ్రహ్మో బ్రహ్మణ ఉజ్జహోర ప్రాణేశ్వరః కృత్తివాసాః పినాకీ ।

ఈశానో దేవః స న ఆయుర్దధాతు తస్మై జహోమి హవిషా ఘృతేన ॥

(ఆయుష్యసూక్తమ్)

ఇత్యాయుషో నిమిత్రే కథం రుద్రప్రార్థనా ప్రతిపాద్యత ఇతి చేత్సత్యమ్ ।

భారతే-

తతస్తే చ సురాస్పర్వే బ్రహ్మో తే చ మహర్షయః ।

వేదదృష్టేన విధినా వైష్ణవం క్రతుమారభన్ ॥

తస్మిన్ సత్రే తదా బ్రహ్మో స్వయం భాగమకల్పయత్ ।

దేవా మహర్షయశ్చైవ సర్వే భాగానకల్పయన్ ॥

తే కార్తయుగధర్మాణో భాగాః పరమసత్కృతాః ।

ప్రాపురాదిత్యవర్ణాంతం పురుష తమసః పరమ్ ॥

శ్రీభగవాన-

యేన యః కల్పితో భాగః స తథా సముపాగతః ।

యతోఽహం ప్రవిశామ్యద్య ఫలమావృత్తిలక్షణమ్ ॥

యజ్ఞైర్యే వాపి యక్ష్యన్తి సర్వలోకేషు వై సురాః ।

కల్పయిష్యన్తి వై భాగాంస్తే నరా వేదకల్పితాన్ ॥

యో మే యథా కల్పితవాన్ భాగమస్మిన్ మహాకృతౌ ।

స తథా యజ్ఞభాగార్హో వేదసూత్రే మయా కృతే ॥ ఇతి ॥

అతో బ్రహ్మారుద్రాదీనాం తత్తత్కర్మసు పూజార్హత్వం భగవతో నారాయణస్య
వరప్రదానలబ్ధమ్ । యద్వా సంహారకత్వేన భగవతా సృష్టత్వాత్ తత్పూజేతీదమ్ప్రపన్నవిషయం
న భవతి । భగవన్మన్తస్య మృత్యుజ్ఞాయత్వమ్ । “ఏతే సహస్రమయుతం పాశా
మృత్యో మర్త్యాయ హస్తవే । తాన్ యజ్ఞస్య మాయయా సర్వానవయజామహే ।”
(శ్రీ రుద్రమ్ ఏకాదశోఽనువాకః మన్త ౧౬) ఆస్యార్థః-హే మృత్యో మర్త్యాయ హస్తవే వర్తసే
వ్రతసహస్రమయుతమేతే పాశాః తాన్పాశాన్ యజ్ఞస్య మాయయా “యజ్ఞో వై విష్ణుః” ఇతి
శ్రుతః ।

ఉపనిషదంతరే

యజ్ఞాఖ్యః పరమాత్మాయ ఉచ్యతే తస్య హోతృభిః ।

ఉపనితం తతోఽస్యైతత్సామ్యజ్ఞోపవీతకమ్ ॥ ఇతి ॥

విష్ణోర్మాయయా ఆశ్చర్యకారిణ్యా వైష్ణవ్యా విద్యయా మన్త్రేణ సర్వాన్ తాన్
పాశానవయజామహే అధస్తాత్కర్మః ।

యదస్తస్తమశేషేణ వాఙ్మయం దేవవైదికమ్ ।

తస్మై వ్యాపకముఖ్యాయ మన్త్రాయ మహతే నమః ॥

నను “హరిః హరన్తమనుయన్తి దేవాః । విశ్వస్యేశానం వృషభం మతీనామ్ । బ్రహ్మ
సరూపమను మేదమాగాత్ ।” ఇత్యాదిమ హరిం నృసిహం హరన్తం శరభరూపేణ ఈశానం
రుద్రం దేవా అనుయాన్తి గతిం కుర్వన్తి । అతః సర్వసంహారకారకో రుద్ర ఏవేతి చేత్ తదనత్
।

పూర్వాపరపామృష్టశబ్దానాం కురుతే మతిమ్ । ఇతి ।

పూర్వానువాకే-

భర్తా సన్నిభయమాణో బిభర్తి । ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః ।” ఇత్యారభ్య “తమేవ మృత్యుమమృతం తమాహు । తం భర్తారం తము గోష్టారమాహుః” ఇత్యాదిషు భర్తృశబ్దేన “వ్యష్టభ్రాద్రోదసి విష్టవేతే । దాధర్థ పృథివీమభితో మయూఖైః” ఇతి స్వకాన్వైవావతీర్య తేన రూపేణ జగద్ధరణం “కిం

తద్విష్టోర్బలమాహుః । కా దీప్తిః కిం పరాయణమ్ । ఏకో యద్ధారయద్దేవః । రేజితీ రోదసీ ఉభే । వాతాద్విష్టోర్బలమాహుః ।” ఇత్యారభ్య । “పృచ్ఛామి త్వా పరం మృత్యుమ్ । అవమం మధ్యమం చతుమ్ । లోకం చ పుణ్యపాపానామ్ । ఏతత్పృచ్ఛామి సమ్ప్రతి । అభుమాహుః పరం మృత్యుమ్ । పవమానం తు మధ్యమమ్ । అగ్నిరేవావమో మృత్యుః । చన్ద్రమాశ్చతురుచ్యతే ॥” ఇతి పరమాత్మనో విష్టోరేవ పరం మృత్యుత్వం ప్రతిపాదితమ్ । దేవశబ్దః సామాన్యవాచితీ ఏకో దేవ ఇత్యుక్తమ్ । “ఏకో దేవో నారాయణః”, “అపహతపాష్యా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః, “రుద్రాస్తు వహవః”, “సహస్రాణి సహస్రశో యే రుద్రాః”, “తమేవ మృత్యుమ్, “పరం మృత్యో అణు పరేహి పన్థామ్ ॥ ఇతి ॥

సృసింహతాపనీయోపనిషది-

ఉగ్రం వీరం మహావిష్టుం జ్వలన్తం సర్వతోముఖమ్ ।

సృసింహం భీషణం భద్రం మృత్యుమృత్యుం నమామ్యహమ్ ॥ ఇతి ॥

తత్రైవ-“అథ కస్మాదుచ్యత ఉగ్రమితి । స హోవాచ ప్రజాపతిః-యస్మాత్స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని ఉద్గృహ్లాతి అజస్రం సృజతి విసృజతి వాసయతి ఉదగ్రాహ్యత ఉద్గృహ్యతే ।

స్తుహి శ్రుతం గర్తసదం యువానం మృగం న భీమభువహత్నుముగ్రమ్ ।

మృడా జరిత్రే సింహ స్తవానో అన్యం తే అస్మన్నివపన్తు సేనాః ॥ (శ్రీ రుద్రం

దశమోఽనువాకః మన్త ౮)

తస్మాదుచ్యత ఉగ్రమితి ॥”

“అథ కస్మాదుచ్యతే వీరమితి । యస్మాత్స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని విరమతి విరామయత్యజస్రం సృజతి విసృజతి వాసయతి । యతో వీరః కర్మణ్యః సుదక్షో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవకామః ।

తస్మాదుచ్యతే వీరమితి ॥”

“అథ కస్మాదుచ్యతే మహావిష్టుమితి । యస్మాత్స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని వ్యాప్నోతి వ్యాపయతి స్నేహో యథా పలలపిణ్డం శాన్తమూలమోతం ప్రోతమనువ్యాప్తం ష్యతిషిక్తో వ్యాప్యతే వ్యోపయతే ।

యస్మాన్న జాతః పరో అన్యో అస్తి

య ఆవివేక భువనాని విశ్వా ।

ప్రజాపతిః ప్రజయా సంవిదానః

శ్రీణి జ్యోతిః షి సచతే స షోడశీ ॥ (యజుర్వేద ౮.3౬)

తస్మాదుచ్యతే మహావిష్ణుమితి ॥

“అథ కస్మాదుచ్యతే జ్వలన్తమితి । యస్మాత్ స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని స్వతేజసా జ్వలతి జ్వాలయతి జ్వాల్యతే జ్వాలయతే । సవితా ప్రసవితా దీప్తో దీపయన్ దీప్యమానః జ్వలన్ జ్వలితా తపన్ వితపన్ సన్తపన్ రోచనో రోచమానః శోభనః శోభమానః కల్యాణః । తస్మాదుచ్యతే జ్వయన్తమితి ॥

“అథ కస్మాదుచ్యతే సవర్తోముఖమితి । యస్మాక్స్యమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్ సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని స్వయమనిన్ద్రియోఽపి సర్వతః పశ్యతి సర్వతః శృణోతి సర్వతో గచ్ఛతి సర్వత ఆదత్తే సర్వగః సర్వగతస్త్విష్టతి ।

ఏకః పురస్తాద్య ఇదం బభూవ యతో బభూవ భువనస్య గోపాః ।

యమప్యేతి భువనః సామృథాయే నమామి తమహం సర్వతోముఖమితి ।

తస్మాదుచ్యతే సర్వతోముఖమితి ॥

“అథ కస్మాదుచ్యతే నృసింహమితి । యస్మాత్సర్వేషాం భూతానాం నా వీర్యతమః శ్రేష్ఠతమశ్చ సింహో వీర్యతమః శ్రేష్ఠతమశ్చ తస్మాన్నృసింహ ఆసీత్ పరమేశ్వరో వా జగద్ధితమేతద్ద్రూపం యదక్షరం భవతి ।

ప్రతద్విష్ణుః స్తవతే వీర్యాయ మృగో న భీమః కుచరో

గరిష్ఠాః ।

యస్యోరుషు త్రిషు విక్రమణోష్షధిక్షయన్తి భువనాని విశ్వా ॥

తస్మాదుచ్యతే నృసింహోమితి ॥

“అథ కస్మాదుచ్యతే భీషణమితి । యస్మాద్భీషణం యస్య రూపం దృష్ట్వా సర్వే లోకాః సర్వే దేవాః సర్వాణి భూతాని భీత్యా పలాయన్తే స్వయం యతః కుతశ్చ న బిభేతి ।

భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః ।

భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ ఇతి ॥

తస్మాదుచ్యతే భీషణమితి ॥

“అథ కస్మాదుచ్యతే భద్రమితి । యస్మాత్ స్వయం భద్రో భూత్వా సర్వదా భద్రం దదాతి । రోచనో రోచమానః శోభనః శోభమానః కల్యాణః ।

భద్రం కర్ణేభిః శృణుయామ దేవాః భద్రం పశ్యేమాక్షభిర్యజత్రాః ।

స్థిరైరజ్ఞైస్తుష్టువాః సస్తనూభిః వ్యశేమ దేవహితం యదాయుః ॥

తస్మాదుచ్యతే భద్రమితి ॥”

“అథ కస్మాదుచ్యతే మృత్యుమృత్యుభితి । యస్మాత్ స్వమహిమ్నా స్వభక్తానాం స్మృత ఏవ మృత్యుమపమృత్యుం చ మారయతి ।

య ఆత్మదా బలదా యస్య విశ్వ ఉపాసతే ప్రశిషం యస్య దేవాః ।

యస్య ఛాయామృతం యస్య మృత్యుః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥ (యజుర్వేద ౨౫.౧౩)

తస్మాదుచ్యతే మృత్యుమృత్యుమితి ॥”

“అథ కస్మాదుచ్యతే నమామితి । యస్మాద్యం సర్వే దేవా నమన్తి ముముక్షవో బ్రహ్మవాదినశ్చ ।

ప్రనూనం బ్రహ్మణస్పతిర్మన్తం వదత్యుక్త్యమ్ ।

యస్మిన్నిన్దో వరుణో మిత్రో అర్యమా దేవా ఓకాంసి చక్రే ॥ (ఋగ్వేదః మణ్డల ౧ సూక్తం ౧.౪౦ ౫.౨౫.౧౩)

తస్మాదుచ్యతే నమామితి ॥”

“అథ కస్మాదుచ్యతే అహమితి ।

అహమస్మి ప్రథమజా ఋతస్య పూర్వం దేవేభ్యో అమృతస్య నాభిః ।

యో మా దదాతి స ఇ దేవమావాః అహమన్నమన్నమదస్తమద్మి ।

అహం విశ్వం భువనమభ్యభవాం సువర్ణజ్యోతీః ॥

య ఏవం వేద । ఇత్యుపనిషత్ ॥” (త్రైత్తిరీయోపనిషద్భృగువల్లీదశమోఽనువాకః శ్లోక ౫)

ఉపనిషత్సు నృసింహస్య ప్రభావా ఏవం శ్రూయన్తే ।

పురాణేషు చ-

బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రవహ్నిన్ద్వివాదివాకరమనుగ్రహః ।

తచ్ఛక్త్యాఽధిష్ఠితాస్సన్తో మోదన్తే దివి దేవతాః ॥

జగత్కార్యావసానే తు వియుజ్యన్తే చ తేజసా ।

వితేజసశ్చ తే సర్వే పఞ్చతాముపయాన్తి చ ॥ ఇతి ॥

భారతే-

సత్త్వమాదాయ సర్వేషాం తేజసోఽథ దివోకసామ్ ।

తేజసాఽప్యధికో భూత్వా భూయోఽప్యతిబలోఽభవత్ ॥

తతః ప్రభృతి దేవానాం దేవదేవో భవోద్భవః ।

పతిశ్చ సర్వభూతానాం పశూనాం చాభవత్తదా ॥

భాసయామాస తాన్ సత్త్వాన్ దేవదేవో మహాద్యుతిః ।
 ఆర్థమాదాయ సర్వేషాం తేజసా ప్రజ్వలన్నితి ॥
 తతోఽభిషిషిచుః సర్వే సురా రుద్రా మురారిహమ్ ।
 మహాదేవ ఇతి హ్యసీదేవదేవో మహేశ్వరః ॥

అత ఏవ మహాదేవాదిశబ్దవాచ్యత్వం రుద్రస్య వరప్రదానలబ్ధం అత ఏవ తమేవ మృత్యుమిత్యుక్తమ్ । అత్ర పరమృత్యుహ్మణ ఏవామృతశబ్దవాచ్యత్వం న తు రుద్రస్య । ఆరణ్యకే-“వైవ దేవో న మర్త్యః । న రాజా వరుణో విభుః । నాగ్నిర్నేన్ద్రో న పవమానః । మాతృకృచ్ఛ్న విద్యతే । దివ్యస్యైకా ధనురార్చిః పృథివ్యామపరా శ్రితా । తస్యేన్ద్రో వప్తిరూపేణ । ధనుర్జ్యామచ్ఛినత్స్వయమ్ । తదిన్ద్రధనురిత్యజ్యమ్ । అభవర్ణేషు చక్షతే । ఏతదేవ శంయోర్భార్హస్పత్యస్య । ఏతద్రుద్రస్య ధనుః । రుద్రస్య త్వేవ ధనురార్చిః । శిర ఉత్పిపేష । స ప్రవర్గ్యోఽభవత్ । తస్మాద్యస్స ప్రవర్గ్యేణ యజ్ఞేన యజతే । రుద్రస్య స శిరః ప్రతిదధాతి । నైనః రుద్ర ఆరుకో భవతి” ॥ ఇతి ॥

త్రిపురసంహారకస్య రుద్రస్య పశుపతిత్వాదిప్రార్థనా శ్రూయతే యజషి-
 “తేషామసురాణాం తిస్రః పుర ఆసన్నయన్మయ్యవమాథ రజతాథ హరిణీ తా దేవా జేతుం నాశక్నువన్ తా ఉపసదైవాజిగీషన్ తస్మాదాహుర్మత్యైవం వేద యశ్చ నోపసదా వై మహాపురం జయన్తీతి త ఇమః సమస్కుర్వతాగ్నిమనీకః సోమః శల్యం విష్ణుం తేజసం తేఽబ్రువన్ క ఇమామసిష్యతీతి రుద్ర ఇత్యబ్రువన్ రుద్రో వై క్రూరః సోఽస్యత్పితి సోఽబ్రిద్య్వరం వృణా అహమేవ పశూనామధిపతిరసానీతి తస్మాద్రుద్రః పశూనామధిపతిః” ఇత్యాది ॥

శ్వేతాశ్వతరే-

తం విశ్వరూపం భవభూతమీడ్యం దేవం స్వచిత్తస్థముపాస్య పూర్వమ్ ।
 స వృక్షకాలాకృతిభిః పరోఽన్యో యస్మాత్ప్రపశ్చుః పరివర్తతేఽయమ్ ॥
 ధర్మావహం పాపమదం భగేశం జ్ఞాత్వాత్మస్థమమృతం విశ్వధామ ।
 తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్ ॥
 పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాద్విదామ దేవం భువనేశమీడ్యమ్ ।
 న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే ॥
 పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ।
 న తస్య కశ్చిత్ప్రతిరస్తి లోకే నచేశితా వైవ చ తస్య లింగమ్ ।
 స కారణం కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్ఞనితా న చాధిపః ॥

ఇత్యాది ।

తం విశ్వరూపమిత్యారభ్య ప్రతిపాదితాని విశేషణాని రుద్రపరాణీతి చేత్ తదసత్ ।

సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ ।

సహస్రశీర్షం దేవం విశ్వాక్షం విశ్వశమ్భవమ్ ॥

విశ్వం నారాయణం దేవమక్షరం పరమం పదమ్ ।

విశ్వతః పరమం నిత్యం విశ్వం నారాయణః హరిమ్ ॥

విశ్వమేవేదః సర్వం తద్విశ్వముపజీవతి ।

పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరః శాశ్వతః శివమచ్యుతమ్ ॥ ఇత్యాది ॥

ముణ్ణుకోపనిషది-

అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషి చన్ద్రసూర్యా దిశః శ్రోత్రే వాగ్వివృతాశ్చ వేదాః ।

వాయుః ప్రాణో హృదయం విశ్వమస్య

పద్భ్యాం పృథివీ హ్యేష సర్వభూతాన్తరాత్మా ॥ ఇత్యాది ॥

దివోకసామర్ధతేజసాప్యాయే తస్య అఖిలదేవతావరప్రదానేన పశుపతిత్వాదికం ప్రాప్తస్య

పశుపతేః సర్వసంహారకత్వం నోపపద్యతే ।

కీర్ణా-

నమామ్యహం పాపనుదం భగేశం జ్ఞాత్వాత్మస్థమమృతం విశ్వధామ ।

తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్ ।

పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాద్విదామ దేవం భువనేశమీడ్యమ్ ॥

ఇత్యాద్యుపనిషద్వాక్యేషు భగవన్మహిమా ప్రతిపాద్యతే ।

వ్యక్తం హిం భగవాన్ దేవః సాక్షాన్నారాయణః స్వయమ్ ।

అష్టాక్షరస్వరూపేణ ముఖేషు పరివర్తతే ॥ (గోపాలభట్టస్య హరిభక్తివిలాసః)

ఇతి భగవన్మత్రైః కేవలమృత్యుజ్ఞాయా న భవన్తి । కిన్తు చతుర్వర్గఫలప్రదా వా ॥ 3॥

తేజసాం తేజస్తేజ ఆదధానః సత్త్వస్తేజస్తేజసాం తేజస్తేజసే స్వాహా ॥ ౪.౪॥

యః పరమాత్మా తేజసాం తేజస్తేజ ఆదధానః నక్షత్రాగ్నిశ్మద్రసూర్యాణాముత్తరోత్తరం

తేజః ప్రయచ్ఛమానః సత్త్వస్తేజస్తేజసాం సూర్యాదీనాం తేజోయుక్తానాం యదా కదాచిత్

తేజోదర్శనాభావాత్ ।

కతవల్లిషు-

న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం

నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయమగ్నిః ।

తమేవ భాన్తమను భాతి సర్వ

తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి ॥ ఇతి ॥

సూర్యాద్యపేక్షయాఽధికతేజోరూపత్వశ్రవణాత్ నాశరహితత్వాచ్చ సత్త్వస్తేజసామిత్సుక్తమ్
। తేజస్విషు స్థితానాం తేజసాం తేషా తేజసామపి తేజసే పరాభిభవనసామర్థ్య తేజ ఇతి
తస్మై ॥ ౪॥

సహ సమ్ప్రాయాస్త్యమాశిషమాశిభూతాభూతమాశిషమాశిరాశిరనుభూమిః
స్వాహా ॥ ౪.౫॥

చేతనాచేతనేషు సర్వత్రాస్త్రయమిత్వేన వసన్ వైషమ్యవైర్ధృణ్యాభావాత్ శత్రుమిత్రోదాసీనానాం
సహసమత్వే సమత్వాయాః పాసి త్వం ఆశిషమాశిభూతాభూతం ఆశిభూతం అభూతం
చ ఆశిషమాశిః ఆశీరాశిః ఆశిషాం రాశిః అనుభూమిః ఉత్పత్తిస్థానమ్ । తుభ్యమిత్యర్థః
॥ ౫॥

యో హ సంయోగో ధ్యానం జషమాణః సన్ధుః సన్ధక్షణానాం సంయోగః

సన్దధానః పుణ్యః పుణ్యానాం పుణ్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౬॥

జీవాత్మపరమాత్మనోర్యో వా సంయోగః ఉపాయత్వేన చ ధ్యానం సంయోగః ।
ఉపాయత్వేనోపేయత్వేన చ ప్రీతిపూర్వకం జషమాణః సేవమానః సన్ధక్షణానాం
కృపాకటాక్షేణ ప్రోక్షణాప్రోక్షణానాం విషయభూతః సన్ధుః సమ్యక్ ప్రోక్షిత ఇత్యర్థః ।
సంయోగః సన్దధానః ఏవమ్భూతః సంయోగః సన్దధానః । పుణ్యానాం పుణ్యశరీరాణాం
ఏష ఏవ సాధు కర్మకరాయతే । యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నిషతి ఏష ఏవ సాధుకర్మ
కారయతి యమరో నిసిషతీతి ।

శ్రీగీతాయామ్-

తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ ।

దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి నమ్ ॥

యద్వా పుణ్యానాం పుణ్య ఇతరేషాం మధ్యస్థః తేన వినా తృణాగ్రమపి న చలతీతి ।
పుణ్యాయ పుణ్యస్వరూపిణే తుభ్యమ్ ॥ ౬॥

సహస్రం వా యస్య వై వితానమాదధానః సహస్రం వా ఆశిషః సహస్రం యస్య వై
సాసికాః సహస్రం సహస్రాయ స్వాహా ॥ ౪.౭॥

ముక్తానామైశ్వర్యం ప్రతిపాదయతి । యస్య ముక్తస్య పరమపదం గచ్ఛతః సహస్రం వా
యస్తవై వితానం మణ్ణపాదూర్ధ్వాచ్ఛాదనాది ఆదధానః । స్వయమేవాత్మమప్రయచ్ఛమానః
। సహస్రం వా ఆశిషః స్రక్చన్దనాదయః । సాసికాః ఆసనాదిభిః సహితాః । సహస్రం యస్య
వై సాసికాః ఆసనే సహ రన్తం యోగ్యాః స్త్రియః । సహస్రం సహస్రాయ । “సహస్రశీర్షా
పురుష” ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధాయ తుభ్యమ్ । “తం పఞ్చశతాన్యషన్(?)రసా ప్రతిధావన్తి శతం
మాలాహస్తాః ఇత్యాది ॥ ౭॥

స్వాతీకా గుప్తయో గుప్తిః సత్త్వం సత్త్వానాం (సత్యం సత్యానాం) సాత్వమ్పదం
తత్సత్త్వం సత్త్వమాసీత్ సాత్త్వం సాత్త్వం వై సత్త్వమాదధానాయ స్వాహా ॥
౪.౮॥

స్వాతీకా గుప్తయః స్వర .... శం పరమాత్మానం నారాయణమతిక్రమ్య
దేవతాన్తరమన్త్రాన్తరసాధనాన్తరప్రయోజనాన్తరాదీనామకిఞ్చిత్కరత్వాత్ తేషాం
గోప్తుత్వశక్త్యభావాత్ గోప్తుత్వేన వరణం గుప్తయః । యద్వా స్వాన్తర్యామిణః
పరమాత్మన ఏవ గోప్తుత్వాదయః ।

ఆనుకూల్యస్య సజ్కుల్యః ప్రాతికూల్యస్య వర్జనమ్ ।
రక్షిష్యతీతి విశ్వాసో గోప్తుత్వవరణం తథా ॥

ఆత్మనిక్షేపకార్పణ్యం షడ్విధా శరణాగతిః ।
ఆనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ ।
తదేకోపాయతా యాఞ్ఞా ప్రపత్తిః శరణాగతిః ॥ ఇతి ॥

గుప్తిః రక్షణం సత్త్వం యథార్థ సత్త్వానాం సత్త్వభూతహితమితి భూతహితయుక్తానాం
సాత్వమ్పదం సత్త్వపదప్రదం తత్సత్త్వం తత్సాత్త్వికపదం నాన్యదితి ।
యత్పదం సాత్వతాభిఖ్యం విష్ణులోకే మహీయతే ।

“దవైః సుకృతకర్మభిన్నత్ర మామమృతం కృధీన్ద్రాయేన్ద్రో పరిస్రవ” ఇతి ఋగ్వేదబ్రాహ్మణే
। యద్వా పరమాత్మనో గుప్తయః గోప్తుత్వాదికమేవ ధర్మోత్తరాపేక్షయా సత్యం
యథార్థమితి యే గృహ్ణాన్తి తేషాం సత్యానాం సత్యత్వేన పుహితానాం సాత్వమ్పదం
పరమపదం సత్త్వమాసీత్ । సాత్త్వికమేవాసీత్ । సాత్త్వం వై సత్త్వమేవ సాత్త్వం
సాత్వతశబ్దవాచ్యమ్ । “నామైకదేశే నామగ్రహణమ్” భీమో భీమనేన ఇతివత్ ।

నిత్యనైమిత్తికాజస్రా యాజ్ఞియాః పరమాః క్రియాః ।

సర్వం సాత్వతమాస్థాయ విధిశ్చక్రే సమాహితః ॥ ఇతి ॥

సత్త్వప్రధానత్వాత్ సాత్వతశబ్దప్రయోగః । భారతోక్తసాత్వతశబ్ద-వాచ్యం పఞ్చురాత్రం న
భవతి సాత్త్వికనామత్వేన ప్రణీతత్వాత్ ।

అథాంశోః సాత్వతో నామ విష్ణుభక్తః ప్రతాపవాన్ ।

మహాత్మా దాననిరతో ధనుర్వేదవిదాం వరః ॥

స నారదస్య వచనాద్వాసుదేవార్చనే రతః ।

శాస్త్రం ప్రవర్తయామాస కుణ్డగోలాదిభిః శ్రుతమ్ ॥

తస్య నామ్నా తు విఖ్యాతం సాత్వతం నామ శోభనమ్ ।

ప్రవర్తతే మహాశాస్త్రం కుణ్డాదీనాం హితావహమ్ ॥ ఇతి ॥

సాంఖ్యపురాణే-

శ్రుతిభ్రష్టః శ్రుతిప్రోక్తప్రాయశ్చిత్తే భయం గతః ।

క్రమేణ శ్రుతివిధ్యర్థం మనుష్యస్త్రమాశ్రయేత్ ॥

ధర్మశాస్త్రపురాణే చ ప్రోక్తం హి మరణాన్తికమ్ ।

ప్రాయశ్చిత్తం మనుష్యాణాం పాపిష్ఠానాం సుదారుణమ్ ॥

భయం ప్రబలచిత్తానాం మరణే జాయతే భృశమ్ ।

తేషామేవాభిరక్షార్థం ఖల్వహం తన్త్రముక్తవాన్ ॥

పాఞ్చురాత్రం భాగవతం తన్త్రం సాత్వతనామకమ్ ।

వేదాగ్రహం సముద్దిశ్య కమలాపతిరుక్తవాన్ ॥ ఇతి ॥

భాగవతే-

త్రివక్త్రాయా ఉపశ్లోకః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః ।

శిష్యః సాక్షాన్నారదస్య దదౌ చిత్తమఖణ్డితమ్ ॥

తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్ఞాత్వా ముక్తిభాగ్భవేత్ ।

యత్ర స్త్రీశూద్రదాసానాం సంస్కారో వైష్ణవః స్మృతః ॥

ఇతి పరమాత్మపరత్వాత్ పారమాత్మికం సాత్వతశబ్దవాచ్యం స్వాతన్త్ర్యేణ దేవతాన్తరమన్తాన్తరాదిప్రతి
వైదికత్వేన ప్రసిద్ధం శ్రీమద్వైఖానసం సాత్త్వికమేవ । సత్వమాదధానాయ సాత్త్వికగుణం
ప్రయచ్ఛమానాయ తుభ్యమ్ ॥ ౮॥

సత్త్వం వా ఉద్రేకమాసీద్యత్సత్త్వముభయారనుగోష్టా తత్సత్త్వం సత్యమృదాయ
సత్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౯ ॥

సత్త్వం వా సాత్వికమేవ యత్తస్య పరమాత్మనః ఉద్రేకమాసీత్ ప్రమరమాసీత్ । యత్సత్త్వం
సాత్త్వికప్రధానం బ్రహ్మ ఉభయోరపి ఐహికాముష్మికయోః అనుగోష్టా సాకల్యేన గోష్టా ।
యద్వా స్థావరజగ్గమాత్మకయోః । యద్వా మృతే జన్మనో రక్షతః
తత్సత్త్వం సస్యమృదాయ తతః బ్రహ్మపదాయ పరమపదాయ సత్యం పరమపదప్రాప్తయే
సత్యమిత్యర్థః । “నాన్యః పథా అయనాయ విద్యతే” ఇతి శ్రుతే । (మహావాక్యోపనిషది శ్లోక
౯) సత్యాయ యథార్థభూతాయ తుభ్యమ్ ॥ ౯ ॥

సత్యో జేనాతి సత్యాన్తరాత్మా సత్యోద్యోగః సత్యః సత్కర్మా సత్యం సత్యం
వితానమాసీత్సత్త్వం సత్యాయ స్వాహా ॥ ౪.౧౦ ॥

వినాశరహితత్వాత్ సత్యో జేనాతిః । యద్వా భూతహితత్వాత్ సర్వేషాం హితరూపః ।
జేనాతిః దీప్తి । సత్యాన్తరాత్మా సత్యస్వభావః । సత్యోద్యోగః సత్యసంకల్పః । సత్యః
నిత్యః । సత్కర్మా శోభనకర్మా । నను యది పరమాత్మా విష్ణుః సత్కర్మా త్స్వ
భృగుపత్న్యాదిస్త్రీవధాదికమేవ నోపపద్యత ఇతి చేత్సత్త్వమ్ ।
ఉత్తరశ్రీరామాయణే

శృణు రాజన్ యథావృత్తం పురా దేవాసురా యుధి ।

దైత్యాసురైర్భజ్యమానా భృగుపత్నీ సమాశ్రితా ॥

యదా దత్తాభయాస్తత్ర న్యవసన్నిర్భయాస్తదా ।

తయా పరిగృహీతాన్స్తాన్ దృష్టా క్రుద్ధః సురోత్తమః ॥

చక్రేణ శితధారేణ భృగుప ల్యాః శిరోఽహరత్ ।

తతస్తాన్నిహతాన్ దృష్ట్వా పత్నీం భృగుకులోద్భవః ॥

శశాప సహసా క్రుద్ధో విష్ణుం పరబలార్ధనమ్ ।

యస్మాదవధ్యాం మే పత్నీమవధీః క్రోధమూర్ఛితః ॥

తస్మాత్త్వం మానుషే లోకే జనిష్యసి జనార్దన ।

తత్ర పత్నీవియోగం త్వం ప్రాప్స్యసే బహువార్షికమ్ ।

తతః ప్రతిహరః శాపస్తమృషిం పునరాగమత్ ॥

ఇత్యాదిస్పృష్టిస్థితిసంహారకర్తృత్వాత్ దుష్టనిగ్రహకర్తృత్వాచ్చ ॥

అప్రమేయోఽనియోజ్యశ్చ యత్ర కామాగమో వశీ ।

మోదతే భగవాన్ భూతైర్బాలః క్రీడనకైరీవ ॥ ఇతి ॥

లీలావిభూతికత్వాత్ సర్వాత్మకత్వాత్ నిరఙ్కశ స్వతన్త్రత్వాచ్చ న దోషః । అత
ఏవ సత్కర్మా సత్యం సత్యం వితానమాసీత్ సత్యం యథార్థభూతహితం సత్యాయ
యథార్థభూతాయ తుభ్యమ్ ॥ ౧౦॥

ఇతి చతుర్థోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

పంచమోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

సత్యః సత్యం పుణ్యమాసీత్పుణ్యో వా దైవికం సత్యం సత్త్వమార్షం సత్యం సత్త్వం
సత్పథాయ స్వాహా ॥ ౫.౧॥

సత్యః చిదచిదాత్మకః పరమాత్మా సత్యం పుణ్యమాసీత్ । సత్యశబ్దేన మోక్షోపాయభూతజ్ఞానరూపః
। పుణ్యశబ్దేన ఇష్టాపూట్పూర్తాదయః స్వయమేవాసీత్ । పుణ్యో వా దైవికం “తాని
త్రేతాయాం బహుధా సనతాని తాన్యావరథ నియతం సత్యకామా ఏష
వః పన్థాః సుకృతస్య లోకే” ఇతి శ్రుతేః । (ముణ్ణికోపనిషది ప్రథమో ముణ్ణికః ద్వితీయః
ఖణ్ణి శ్లోకః ౧) భగవతీప్రుత్యర్థం కృతం పుణ్యదైవికం కాలాన్తరేఽపవర్గప్రదమ్ ।
సత్యం సత్త్వమార్షం మోక్షోపాయభూతజ్ఞానరూపం శుభాశ్రయసంశీలనమననమితి
మననవిషయత్వాద్భిషత్సుక్తమ్ । తత్పరం బ్రహ్మ “నారాయణపరం
బ్రహ్మ” ఇతి శ్రుతేః । శ్రీమన్నారాయణ ఏవ సత్యం సత్త్వం సత్పథాయ సన్మార్గభూతః
సత్త్వశబ్దవాచ్యః పరమాత్మా అర్చిరాదిమార్గభూత ఇత్యర్థః । “యే చత్వారః పథయో
దేవయానాః” ఇతి దేవయానమార్గాశ్చతుర్విధాః ।

స్వామిన స్వశేషం స్వవశం స్వభరత్వేన నిర్భరమ్ ।
స్వదత్తస్వధీయం స్వార్థం స్వస్మిన్నయస్యతి మాం స్వయమ్ ॥

ఇతి న్యాసవిద్యానాం వివిధానామర్చిరాదిమార్గాః ప్రతిపాద్యంతే । “అర్చిషోఽహరహ్న
ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదజ్జేతి మాసాన్స్తాన్మాసేభ్యః
సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్ఛన్త్రమసం చన్త్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవః
స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి” ఇత్యాది ।

యే తు దగ్ధేననా లోకే పుణ్యపాపవివర్జితాః ।
తేషా వై క్షేమమధ్వానం గచ్ఛతాం ద్విజసత్తమః ॥

సర్వలోకతమోహంతా ఆదిత్యశాచరముచ్యతే ।
జ్వాలామాలిమహాతేజా యేనేదం ధార్యతే జగత్ ॥

ఆదిత్యదగ్ధసర్వాణ్ణా అదృశ్యాః కేవన క్వచిత్ ।

పరమణ్వాత్మభూతాశ్చ తం దేశం ప్రవిశన్యుత ॥
 తస్మాదపి వినిర్ముక్తా అనిరుద్ధం తథా స్థితా ।
 మనోభూతాస్తతో భూయః ప్రద్యుమ్నం ప్రవిశన్యుత ॥
 ప్రద్యుమ్నా చ్చ వినిర్ముక్తా జిహ్వాసంకర్షణం తతః ।
 ప్రవిశన్తితి ప్రబలా సన్ఖ్యాయోనాంశ్చ తైస్సహ ॥
 తతస్త్రైగుణ్యహీనాస్తే పరమాత్మానమోజసా ।
 సర్వావాసం వాసుదేవం క్షేత్రజ్ఞం విద్ధి తత్త్వతః ॥
 సమాహితమనస్కాస్తు నియతాః సంయతేన్ద్రియాః ।
 ఏకాన్తభావా హి గతాః వాసుదేవం వ్రజన్తి తే ॥
 శ్వేతద్వీపమితః ప్రాప్య విశ్వరూపధరం హరిమ్ ।
 తతోఽనిరుద్ధమాసాద్య శ్రీమన్ క్షీరోదధౌ హరిమ్ ॥
 తతః ప్రద్యుమ్నమాసాద్య దేవం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్ ।
 తతః సంకర్షణం దివ్యం భగవన్తం సనాతనమ్ ॥”
 ఆయమప్యపరో మార్గః సదా బ్రహ్మహితైషిణామ్ ।
 పరమైకాన్తిసిద్ధానాం పశ్చుకాలరతాత్మనామ్ ॥
 తేభ్యో విశిష్టాజ్ఞానామి గతిమేకాన్తినాం నృణామ్ ।
 ఉత్క్రామన్తి చ మార్గస్థా శీతభూతో నిరామయః ॥
 దేవయాన పరం పథా యోగినా క్లేశసంక్షయే ।
 అనన్తా రశ్మయస్తస్య దీపవద్యః స్థితో హృది ॥
 సితాసితాః కృష్ణనిలాః కపిలా(?) పీతలోహితాః ।
 ఊర్ధ్వమేతే స్థితాస్తేషాం యో భిత్త్వా సూర్యమణ్డలమ్ ॥
 బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య [నూనం] యాతి పరాం గతిమ్ ।
 యదస్యాం న ద్రవ్యమస్తి హ్యూర్ధ్వమేతద్వ్యవస్థితమ్ ॥
 తేన దేవశరీరాణి సధామాని ప్రపద్యతే ।
 ఏకైకరూపాశ్చాధస్తాచ్ఛర్మ యేఽస్యామృతప్రభాః ।
 ఇహ కర్మప్రభోగాయ తైస్సన్నరతిరేవ సః ॥ ఇతి ॥

“అగ్నయో వై త్రయీ విద్యా దేవయానః పథా గార్హపత్య ఋక్ పృథివీ రథన్తరమన్వాహోర్యపచనం యజరన్తరిక్షం వాసుదేవ్యమాహవనీయస్సామ సువర్షో లోకో

బృహత్సాదగ్నిన్ పరమం వదన్తి" ఇతి శ్రుతిః । ఆధాయం దేహజం జన్మ కృత్వా భార్యామయపాశబన్ధనో భగవన్మాయయా కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యహింసాదీని కార్యాణి కృత్వా తద్వారణ నిష్క్రమ్య పునః పాపీయసీం యోనిం ప్రాప్య పునర్జాయతే । స్వర్గనరకఫలేషు ప్రవర్తతే । తస్మాద్భగవన్మాయయా మోహితప్వాత్ భగవన్తం సమాహి భక్త్యా నారాయణముపాసీత । ఉపాసనాత్సోఽపి భక్తవత్సలత్వాత్ భక్తానుకమ్పయా స్వమాయయా విమోచయతి । తత ఆత్మా సమ్యక్ జ్ఞానం ప్రవిశతి । పశ్చాదాశ్రమధర్మసంయుక్తో భగవత్సమాశ్రయణం కరోతి । తత్సమాశ్రయణేన సంసారార్ణవనిమగ్నో జీవాత్మా పరమాత్మానం నారాయణం పశ్యతి । సోఽప్యపునరావృత్తికం దీప్యలోకం ప్రాపయతి । పశ్చాత్కృతకృత్యో భవతి । సంసారవనవాసనామోక్షో ముక్తిః మోక్షవిశేషః । చతుర్విధపదావాప్తిః సాలోక్యసామీప్యసారూప్యసాయుజ్య ఇతి । ఆమోదప్రాప్తిః సాలోక్యమ్ । ప్రమోదప్రాప్తిః సామీప్యమ్ । వైకుంఠప్రాప్తిః సాయుజ్యమితి । తచ్చ నిత్యానన్దామృతరసపానవత్సర్వదా తృప్తికరం పరమాత్మనో నిత్యనిషేవణం పరజ్యోతిఃప్రవేశనమ్ । “తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయః” ఇతి శ్రుతిః । (ఋగ్వేదః ౧. ౨౨. ౨౦) తస్మాత్ భగవతో నాన్యథాప్రాప్తిరితి విజ్ఞాయతే ఇతి । మోక్షోపి తారతమ్యతాశ్రవణాత్ బ్రహ్మవిదాం భగవదారాధకానామగ్నిహోత్రిణామర్చిరాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిః “అర్చిరాదినా తత్ప్రథితేః” ఇతి వేదాన్తసూత్రే ఉక్తత్వాత్ । (బ్రహ్మసూత్ర అర్చిరాద్యధికరణమ్ ౪.3.౧) భక్త్యా భగవన్తం నారాయణమర్చయేత్ “తద్విష్ణోః పరమం పదమ్” సమ్యక్ భవతీతి విజ్ఞాయత ఇతి । అర్చిరాదిమార్గాప్రతిపాదనాచ్చ । న్యాసవిద్యానిష్ఠానామర్చిరాదినా పరమపదప్రాప్తిః । సాఙ్ఖ్యానాం యోగనిష్ఠానామామోదప్రాప్తిః । ఏకాన్తినాం ప్రమోదప్రాప్తిః । పరమైకాన్తినీధానాం పఞ్చకాలరతాత్మనాం శ్వేతదీప్యపాదినా బ్రహ్మప్రాప్తిః । మోదప్రాప్తిః కేవలస్యామోద ఏవ । తత్రాపి స్వానుభవ ఏవ । ఛాన్దోగ్యే “యథాత్మరస్మిన్ లోకే పురుషా భవన్తి । తథేతః ప్రేత్య తే భవన్తి” ఇతి శ్రుతిః । తం యథాయథోపాసతే తథైవ భవన్తితి ॥ ౧॥

సత్యో జ్యోతిః సత్త్వం ప్రాణాః సత్త్వాధారాః సత్త్వం సంయానాః సత్యః సత్త్వం ప్రకాశం జ్యోతిషే స్వాహా ॥ ౫.౨॥

హే పరమాత్మన్ సత్యో జ్యోతిర్జ్యోతిష్కృత్ షడ్భావవికారరహితత్వాత్ అనేకరూపరహిత ఇత్యర్థః । సత్త్వం ప్రాణాః “నవ వై పురుషే ప్రాణాః” ఇతి (జైమినీయం బ్రాహ్మణమ్ కాణ్డం ౧) భగవదభిమానదేవతాన్తర .... వాగాద్యభిమానిదేవతాన్తర్యామిసత్త్వాధారాః వాగాదయః సత్త్వాధారాః ఆధారభూతా ఇత్యర్థః । సత్త్వం సంయానాః సత్యః సత్యభూతహితః సత్త్వం “సత్త్వాత్ సజ్జాయతే జ్ఞానమ్” (శ్రీమద్ భగవద్గీతా ౧౪.౧౭) ఇతి । జ్ఞానరూపం

జ్యోతిఃప్రకాశం జ్యోతిషే తస్మై జ్యోతిషే తుభ్యమ్ || ౨ ||

కామీముమామీశిషమీశిషాణాం తత్సత్యం సత్యరూపం సత్యం సత్యాయ
సన్దధానాయ స్వాహా || ౫.3 ||

కామీముమాం బ్రహ్మణో మా ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్ |
అహం తవాఙ్గసమ్భూతస్తస్మాత్కేశవనామవాన్ || ఇతి ||

కాం సరస్వతీం ఈం లక్ష్మీం ఉమాం పార్వతీం ఈశిషం సృష్టిస్థిత్యన్తకరణీం
బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్ |

స సఙ్ఖాం యాతి భగవానేక ఏవ జనార్దన |
తత్తద్రుపే పాలయన్తమాశిషసృత్యమీశిషమ్ ||

రుద్రస్యాపి పాలకం ఈశిషాణాం తత్సత్యం సత్యరూపం “తమీశ్వరాణాం పరమం
మహేశ్వరమ్” ఇతి శ్రుతేః |

(శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్దష్టోఽధ్యాయః శ్లోక ౭)

తత్పరమమహేశ్వరత్వం యథార్థసత్యరూపం యథార్థసత్యం సత్యాయ
బిదబిదాత్మకప్రపఙ్ఘాయ సత్యం హితం సన్దధానాయ ప్రయచ్ఛమానాయ తుభ్యమ్ ||
3 ||

అరిణీర్వా ఆరన్ద ఆవారన్ద ఆరన్దోఽయమానన్దతే మారన్దమీశిషే స్వాహా || ౫.౪ ||

అయం పరమాత్మా అరం వేగః యేషామస్తీతి అరిణిః వేగవత్సు ముఖ్యః వేగవానేవ
| ఆరన్దః ఆసమన్తాదరం వేగం దదాతి ఆరన్దః ఆవారన్దః అవగతవేగమాన్యం దదాతీతి
ఆవారన్దః | “ఆర పీడాయామ్” ఇతి పీడాప్రదః |

యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి తస్య విత్తం హరామ్యహమ్ |

బన్ధూన్ వా నాశయిష్యామి వ్యాధీనుత్పాదయామ్యహమ్ || ఇతి ||

అయం పరమాత్మా మారం కామం దదాతీతి మారన్దః కామప్రదః | ఆనన్దతే ఏవమాకారేణ
క్రీడతే-

అప్రమేయోఽనియోజ్యశ్చ యత్ర కామగమో వశీ |

మోదతే భగవాన్ భూతైర్బాలః క్రీడనకైరివ ||

ఇతి తుభ్యమ్ || ౪ ||

యత్సత్యం వా విష్ణురుద్యోగః సూర్యో గౌర్వా విష్ణుర్విశత్ విశ్వం విశ్వం
సన్దధానః తద్విశ్వం విష్ణవే విశ్వరూపాయ స్వాహా ॥ ౫.౫॥

యత్సత్యం స హరిర్దేవ ఇతి జీవజాతమిత్యర్థః । విష్ణుః వ్యాప్తిమాన్ ఉద్యోగ
సర్వోపాయభూత ఇత్యర్థః । సూర్యో గౌర్వా సూర్య కిరణం చ విష్ణుర్విశత్ విశ్వం
విశ్వం సన్దధానః ప్రవిశ్య చిదచిదాత్మకం జగత్ వసన్తే గ్రీష్మమతే
రశ్మిశత్రైస్సన్దపతన్ త్రిభిః-

తదా శరది వర్షాసు వర్షత్యేవ చతుఃశతైః ।

హేమన్తే శిశిరే చైవ హిమముత్సృజతి త్రిభిః ॥ ఇతి ॥

భారతే-

ఉదితో వర్షమానాభిరా మధ్యాహ్నం తపన్ రవిః ।

తతః పరం హ్రాసన్తిభిరోభిరస్తం నిగచ్ఛతి ॥ ఇతి ॥

“తదేవానుప్రావిశత్” ఇత్యాదిశ్రుతేః । (త్రైత్తిరీయోపనిషత్ ౨.౬.౬) ప్రవిశ్య విశ్వం జీవం
విశ్వం లోకం సన్దధానః ధారయన్ తద్విశ్వం జీవాత్మానం విష్ణవే సర్వభూతాత్మకాయ
దదామీతి ఆత్మసమర్పణముచ్యతే ॥

నీచీభావేన సంయోజ్య హ్యేత్మనో యత్సమర్పణమ్ ।

విష్ణ్వాదిషు చతుర్థా తు తత్ప్రదానప్రదర్శిసి ॥

నీచీభూతోఽప్యసావాత్మా యతత్యంశతయేష్యతే ।

తత్తస్మాదిత్యపేక్షాయాం విష్ణవే స ఇతీర్యతే ॥ ఇతి ॥

ఆత్మసమర్పణప్రతిపాదనాన్వయాసవిద్యా ।

హవిర్వహీత్వా స్వాత్మానం వసురణ్వేతి మన్తతః ।

జపచయాత్ప్రణవేనాగ్నావచ్యుతాభ్యే సనాతనే ॥

యోగరత్నై-

పయోభక్షా వాయుభక్షాః శీణపర్ణాశినో వా సమలోష్ఠకాఞ్చనా వాగ్యతాః ప్రాణాయామాద్యాసననిరతా
సర్వతోఽరతా బహిష్కృతసర్వకామాః పరమశాన్తాః పరమాత్మని గోవిన్దే సదా
నిహితమానసాః వసురణ్వమన్తముచ్చారయన్త ఆత్మానం తేజోమయే పరమాత్మా గ్నో
దహన్తి తేఽపి ముక్తా భవన్తి । ఏష జీవాప్మపరమాత్మనోర్జానగో మోక్షయుక్త ఇతి
విజానీయాత్ । ఏతజ్ఞానమాత్రాదేవాచిరాన్మోక్షః సిద్ధ్యతీతి జానీయాదితి ।

ప్రసక్తోద్వసురణ్వమన్తస్థాస్థాచ్యతే । హే ప్రత్యగాత్మన్ వసుర్యసుస్సర్వేషాం సవితాసి
సర్వేషాం ధనమివాసీతి । వసురణ్వశబ్దే చ సర్వైః కీర్తనీయశ్చాసి । విభూరసి

సజ్కల్పమాత్రేణ వివిధం భావయితాసి । ప్రాణే త్వమసి సన్ధాతా ప్రాణే వసన్
 సర్వస్యానుసన్ధాతా చాసి బ్రహ్మన్ త్వచోత్తరస్తవమసి విశ్వం త్వమేవాసి విశ్వసప్తా చాసి ।
 తేజిదాస్తవమస్యగ్నేః తేజసి భాస్కరాగ్నేయే ప్రకాశోష్ణ-స్వరూపిణీతి పరాభవసామర్థ్యమ్
 । తేజసో వా వర్చదాస్తవమసి సూర్యస్య వర్చోదా అస్తివతి దీప్తిపదః ద్యుమ్నోదాస్తవమసి
 చన్ద్రమసః ద్యుమ్నశబ్దో దీప్తివిశేషపరః ఉషయామగృహీతోఽసి హవిషోః స్కన్తనే
 హేతుభూత ఉపభృదాదిరూప ఉపయామః తత్ర ప్రకృతిపురుషజ్ఞానముపయామః తేన
 గృహీతోఽసి బ్రహ్మణే త్వామహస ఓమిత్యాత్మానం యుజ్జోత ॥

అకారేణోచ్యతే విష్ణుః సర్వలోకేశ్వరో హరిః ।
 ఉద్భృతా విష్ణునా లక్ష్మీరుకారేణ తథోచ్యతే ।
 మకారస్తు తయోర్దాస ఇతి ప్రణవలక్షణమ్ ॥

అకారవాచ్యాయ సర్వకారణభూతాయ సర్వరక్షకాయ సర్వశేషిణే శ్రియః పతయ
 ఏవాహమనన్య ఇత్యాహ-నిరుపాధికశేషభూతస్తవచరణారవిన్దయోరేకాత్మీయభరస్తస్యాత్మా
 నారాయణాయైవ సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థోచితసర్వకైక్యైర్క్యాణీ స్యురీతి కారణభూతాయ
 విష్ణవే తుభ్యమ్ ॥ ౫॥

తద్భూర్భూస్థం భూస్థో వా విశ్వరూపస్తద్భూః ప్రాణః సజ్ఞ్యాతః భూరాసీద్భూరసి
 భువోఽసి సువరసి భూర్భూతయే స్వాహా ॥ ౫.౬ ॥

తద్భూః ఆకాశ భూస్థం జలం భూస్థః అగ్నిః విశ్వరూపః నానారూపః పంచసజ్ఞ్యాతేషన్
 విద్యమాన ప్రాణః తద్భూశ్రుతిః । “తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశః సమ్భూతః
 । ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః । అగ్నేరాపః । అద్భ్యః పృథివీ । పృథివ్యా
 ఓషధయ” ఇత్యాది భూరాసీత్ । (త్రైతీరీయోపనిషద్బ్రహ్మనందవల్లీ ప్రథమోఽనువాకః
 శ్లోకః ౧) భూమేరపి భూమిః ఆధారభూతేశ్వర్థః । భూరసి భువోఽసి సువరసి
 భూరాదిలోకరూపోఽసి భూః భూతయే భూరాదిలోకానామైశ్వర్యభూతోఽసి తుభ్యమ్
 ॥ ౬ ॥

ఆపో వా అపోఽన్తరాత్మా యో వేదో వేదానామాధారః వేదాన్తరాత్మా సరసో
 రససజ్ఞ్యాతో రసం రసమాసీద్రసాయ స్వాహా ॥ ౫.౭ ॥

యః పరమాత్మా సర్వకారణభూతా ఆపః సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః । అణ్ణస్యాపి కారణభూతా
 ఇత్యభిప్రాయేణ పృథక్త్యేనోపాదానమ్ । తతో “యేన జీవాన్వ్యచసర్జ భూమ్యామ్” ఇతి

తథా దర్శితపన్థానౌ సృష్టినంహారకారకౌ ॥

బ్రహ్మారుద్రేన్ద్రవహ్నిన్దుదివాకరమనుగ్రహాః ।

తచ్ఛస్త్రాధిష్ఠితాస్సన్తో మోదన్తే దివి దేవతాః ॥ ఇతి ॥

సానన్దం ఆనన్దసహితం ఆనన్దతే ।

ఇష్టే వస్తుని దృష్టే చ ప్రియమేవావభాసతే ।

తద్వస్తులాభాన్మోదః స్యాత్ప్రమోదస్తస్య భోగతః ।

ఏతే స్మ జరరానన్దాత్ స్వదన్తే జలధేరివ ॥ ఇతి ॥

“సైషాఽఽనన్దస్య మీమాసా భవతి । యువా స్యాత్సాధుయువాధ్యాయకః ।

ఆశిష్టో ద్రఢిష్టో బలిష్ఠః । తస్యేయం పృథివీ సర్వా విత్తస్య పూర్ణా స్యాత్ ।

స ఏకో మానుష ఆనన్దః” ఇత్యారభ్య “స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః” ఇత్యన్తం

(త్రైత్తిరీయోపనిషద్బ్రహ్మనన్దవల్లిఅష్టమోఽనువాకఃవేద్యే ౧) మానుషమనుష్యగన్ధర్వదేవగన్ధర్వాణాః

పితృణామాజానజానాం కర్మదేవానామిన్ద్రస్య బృహస్పతేః ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణ ఇతి

మానుషానన్దముపక్రమ్య బ్రహ్మనన్దపర్వన్తముక్త్యా బ్రహ్మనన్దస్యాపరిమితత్వాత్ ఆనన్దో

బ్రహ్మాతి సదతిశయానన్దస్యరూపత్వాచ్చ బ్రహ్మణః “యతో వాచో వివర్తన్తే అప్రాప్య

మనసా సహ” ఇత్యుక్తమ్ । (త్రైత్తిరీయోపనిషద్బ్రహ్మనన్దవల్లినవమోఽనువాకః శ్లోకః ౧)

ఏవం భూతాయ తుభ్యమ్ ॥ ౯ ॥

స ఏకైకః సాధారః సాధిష్ఠానో నాధిష్ఠానః కం కం కస్మై పదే పదే పాతః పాదాయ

పాదితే స్వాహా ॥ ౫.౧౦ ॥

స పరమాత్మా ఏకైకః అనేన “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్” (ఛాన్దోగోపనిషద్దష్టోఽధ్యాయఃద్వితీయః

ఖణ్డః శ్లోకః ౧), “ఏకమేవాద్వితీయమ్” ఇతిశ్రుతేః । సృష్టేః ప్రాక్ నిమిత్తోపాదానకారణాన్తరరహితే

సాధారః హృదయకమలాద్యాధారః । సాధిష్ఠానః “తద్విష్టోః పరమం పదమ్”

(ఋగ్వేదః ౧.౨౨.౨౦) ఇతి శ్రుతేః పరమపదాద్యదిష్ఠానసహితః । నాధిష్ఠానః

అవాన్తరకత్వేనాధిష్ఠానభూతో న భవతి । యద్వా-ధారకాన్తరరహితః ఏవమ్భూతస్య

పరమాత్మనః పాదాయ పాతః ప్రణిః కం కం పురుషమపి పదే పదే పరమాత్మనా

సమ్పాదితే ।

ఆమోదశ్చ ప్రమోదశ్చ సమ్మోదస్తదనన్తరమ్ ।

వైకుణ్ఠమితి విజ్ఞేయాన్తేఽన్యోన్యముపరి స్థితాః ॥

అతః పరం చతుర్థః స్యాత్లోకః పరమభాస్వరః ।

వాసుదేవస్య సుమహత్తద్దీప్తమజరావృతమ్ ॥

ద్వాదశావరణోపేతం పూర్ణచన్ద్రాయుతప్రభమ్ ।

సర్వతేజోమయం భాస్వదనిర్దేశ్యం సురైరపి ॥

ఆనన్దం నామ తం లోకం పరమానన్దమద్భుతమ్ ।

యస్మిన్ కస్మిన్ కులే జాతా యత్ర కుత్ర నివాసినః ।

వాసుదేవరతా నిత్యం యమలోకం న యాన్తి తే ॥ ఇతి ॥

పదే పదే ఆమోదాదిపదే పదాన్తరే వా తాపయతీతి శేషః ।

నిత్యముక్తబన్దేశ్చ క్రీడతే తుభ్యమ్ ॥ ౧౦ ॥

ఇతి పంచమోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

షష్ఠోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

స్వయమాదిః సర్వాస్తరాత్మా దేవస్య స్వయం క్రీడాత్మకమవాస్పజత్ యః
స్వయం లోకమవధారమవధారయన్ స్వాహా ॥ ౬.౧॥

అతః పరం పరబ్రహ్మణో నారాయణస్య పరత్వాస్తర్యామిత్యాది-ప్రతిపాదనముఖేన
అర్చావతారాదికం ప్రతిపాదయతి-స్వయమాదిః ఇత్యాదినా । స్వయమిత్యనేన “సదేవ
సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్”, “ఏకమేవాద్వితీయమ్” ఇతి శ్రుతేరభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణభూతం
“సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిభిః సత్యత్వజ్ఞానత్వా-నంతత్వవిశిష్టం “ఆనన్దో
బ్రహ్మ” ఇతి నిరతిశయానన్ద-స్వరూపం “నారాయణపరం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిభిః
పరమ్బ్రహ్మపరన్తత్వ-పరజ్ఞోతిఃపరమాత్మాదిశబ్దవాచ్యం నారాయణమేవాహ-
స్వయమితి ॥

నారస్త్వీతి సర్వపుంసాం సమూహః పరికీర్తితః ।
గతిరాలమ్బనం తస్య తేన నారాయణః స్మృతః ॥ ఇతి ॥

అఖిలజగత్కారణభూతో నారాయణ ఏవాదిరిత్యుచ్యతే । యద్వా-
ఆదిశబ్దేన పరత్వమ్ ।

పరత్వం నామ-
వైకుణ్ఠే తు పరే లోకే శ్రియా సార్థం జగత్పతిః ।
ఆస్తే విష్ణురచ్యిన్యాత్మా భక్తైర్భాగవతైః సహ ॥

పరే లోకే-
అతఃపరం చతుర్థః స్వాదిత్యాది ॥

శ్రియా సార్థం
నిత్యైవైషా జగన్మాతా విష్ణోః శ్రీరసపాయినీ ।
యథా సద్మగతో విష్ణున్తథైవేయం ద్విజోత్తమ ॥

జగత్పతిః -
పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్ ।

ఏక ఏవ జగత్సామీ శక్తిమానమ్యతః ప్రభుః ॥

తదంశాచ్ఛక్తిమన్తోఽనేః బ్రహ్మేశానాదయోఽమరాః ।

బ్రహ్మాదిదేవసజ్జేషు స ఏవ పురుషోత్తమః ॥

స్త్రీప్రాయమితరత్సర్వం జగద్బ్రహ్మపురస్సరమ్ ।

విశ్వవ్యాపకశీలత్వాద్విష్ణురిత్యభిధీయతే ॥

అచిన్త్యాత్మా

న యస్య రూపం న బలప్రభావో న చ స్వభావః పరమస్య పుంసః ।

విజ్ఞాయతే శర్వపితామహాద్వైస్తం వాసుదేవం ప్రణమామ్యచిన్త్యమ్ ॥

భక్తిః-

భక్తైస్తద్భక్తవాత్సల్యం తత్పూజాస్వసురజ్ఞానమ్ ।

తత్కథాశ్రవణే భక్తిః స్వరనేత్రాజ్ఞవిక్రియా ॥

తదనుస్మరణం నిత్యం తదన్యస్య చ వర్జనమ్ ।

నిత్యం తదేకశేషత్వం యద్భక్తేనోపజీవతి ॥ ఇతి ॥

భాగవతైః-

ఉత్పత్తిశ్చ వినాశశ్చ భూతానామాగతిం గతిమ్ ।

వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచోభగవానితి ॥

పశ్చాశక్తిమయో విష్ణుర్వాసుదేవః సనాతనః ।

లోకస్థితిమిమాం దీర్ఘో విశాలామతిదుస్తరామ్ ।

పశ్యన్నాస్తే హృషీకేశః పరమే వ్యోమ్ని భాస్వతి ॥

ఏవం పరత్వముపపాదితమ్ । సర్వాన్తరాత్మా ఇత్యనేన “అన్తః ప్రవిష్టః శాన్తా జనానాం సర్వాత్మా”, “యస్యాత్మా శరీరం యస్య పృథివీ శరీరమ్” ఇత్యాద్యన్తర్యామిత్యం స్వయమాదిః ఇత్యుక్తత్వాత్ । దైవికమానుషభేదేన వ్యూహో ద్వివిధః ।

కథం త్వమర్చసియోఽసి మూర్తయః కీదృశాస్తు తే ।

వైఖానసాః కథం వా స్యుః కథం వా పాఞ్చరాత్రికాః ॥

శ్రీభగవాన్-

శ్ంణు పాణ్డవ తత్సర్వమర్చనాశ్రమమాత్మనః ।

స్థణ్ణిలే పద్మకం కృత్వా సాష్టపత్రం సకర్ణికమ్ ॥

అష్టాక్షరవిధానేన అథవా ద్వాదశాక్షరైః ।

వైదికైరథవా మస్తైర్మనునోక్తేన వా పునః ॥

స్థితం మామస్తరే తస్మిన్నర్చయిత్వా సమాహిత ।
పురుషం చ తతస్సత్యమచ్యుతం చ యుధిష్ఠిర ॥

అనిరుద్ధం చ మాం ప్రాహుర్వైఖానసవిదో జనాః ।
అన్యే త్వేవం విజానన్తి మాం రాజన్ పాఞ్చరాత్రికాః ॥

వాసుదేవం చ రాజేన్ద్ర సజ్కర్తణమథాపి చ ।
ప్రద్యుమ్న చానిరుద్ధం చ చతుర్మూర్తి ప్రచక్షతే ॥

ఏతాశ్చాన్యాశ్చ రాజేన్ద్ర సజ్ఞాభేదేన మూర్తయః ।
విద్ధి మేఽర్చన్తరాణ్యేవ మామేవం చార్చయేద్బుధః ॥ ఇతి ॥

వైభవం త్వవతారాణామ్-

మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నారసింహశ్చ వామనః ।
రామో రామశ్చ రామశ్చ బుధః కల్కీతి తే దశ ॥ ఇతి ॥

దేవశబ్దప్రయోగసామర్థ్యాత్ వ్యూహవిభవే అభిప్రేతే స్వయం ఇత్యనేన
“పఞ్చధా పఞ్చాత్మా” ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ।

పఞ్చధేత్యనేన పరవ్యూహవిభవాన్తర్యామ్యర్చావతార ఇతి పఞ్చధా ప్రతిపాదితాసు,
వ్యాప్తిః కాన్తిః ప్రవేశోఽర్చా తక్మియాసు నివన్ధనాః ।

పరత్వేఽప్యధికం విష్ణోర్దేవస్య పరమాత్మనః ॥

ముక్తోఽపి భోగభోగ్యత్వాత్పరవ్యూహాత్మనో హరేః ।
తత్కాలసన్నికృష్టే చ లక్ష్యత్వాద్విభవాత్మనః ॥

విశుద్ధైర్యాగసంసిద్ధైశ్చిన్త్యత్వాదన్తరాత్మనః ।

అర్చాత్మనేవ సర్వేషామధికారో నిరఙ్కశః ॥

అర్చావతారవిషయే మమాప్యద్దేశతస్తథా ।

ఉక్తా గుణా న శక్యన్తే వక్తుం వర్షశత్రైరపి ॥

ఏవం పఞ్చప్రకారోఽహమాత్మనాం పతతామధః ।

పూర్వస్మాదపి పూర్వస్మాజ్ఞాయాంశ్చైవోత్తరోత్తరః ।

సౌలభ్యతో జగత్స్వామీ సులభో హ్యుత్తరోత్తరః ॥ ఇతి ॥

పరత్వాదౌ సౌలభ్యాభావాత్ సర్వసులభత్వాదర్చావతార ।

శిలాదారు చ తామ్రం చ రజతం కాఞ్చనం మణిః ।

ఉక్తాని కౌతుకార్థం తు షడ్ ద్రవ్యాణి మనీషిభిః ॥ ఇతి ॥

శైలజాదిరూపేణ విగ్రహపరిగ్రహాదికం భగవతః ప్రతిపాదయతి ఇయం శ్రుతిః-
క్రీడాత్మస్థవాస్పజత్ ఇతి ॥

న్యసింహతాపనీయోపనిషది-

అథ కస్మాదుచ్యతే వీరమితి యస్మాత్స్వమహిమ్నా సర్వాన్ లోకాన్ సర్వాన్ దేవాన్
సర్వానాత్మనః సర్వాణి భూతాని విరమతి విరామయత్యజస్రం స్పృజతి విస్పృజతి వాసయతి
యతో వీరః కర్మణ్యః సుదక్షో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవకామః తస్మాదుచ్యతే వీరమితి ॥
ఇత్యాది ॥ యతః భక్తసంరక్షణాదిహేతుత్వేన వీరః-

యది హ్యహం న వర్తేయం జాతు కర్మణ్యతన్వితః ।

మమ వర్తానువర్తన్తే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥

ఉత్సీదేయురిమే లోకా న కుర్యో కర్మ చేదహమ్ ।

సంకారస్య చ కర్తా స్యాముపహన్యాభిమాః ప్రజాః ॥ (శ్రీమద్ భగవద్గీతా 3.౨౩ ౨౪)
ఇత్యాదిభగవద్వచనానురోధేన నిత్యవిభూతో పాదప్రజాలనాది-కర్మకరణే యోగ్యతాభావాత్,
విభూతో పాదప్రజాలనాచమనస్నానాది-కర్మకరణాయోగ్యతాత్వమిచ్ఛన్ సుదక్షాం
సుతరాం స్వాపకాదీనాం యథాయోగ్యం కామితఫలప్రదానసమర్థః “యుక్తగ్రావా జాయతే
దేవకామః” (ఋగ్వేదః ౭.౨.౯) దేవతాత్వమిచ్ఛన్ శ్రీవైఖానసాదిశాస్త్రోక్తశైలాదిప్రతిమారూపే
జాయతే । గ్రావాగ్రహణం సువర్ణరజతాదీనామపుష్పలక్షణమ్ ।

కీర్షా-

పిశంజురూపస్సుభరో వయోధాః శ్రుష్టి వీరో జాయతే దేవకామః ।

పిశంజురూపః సువర్ణవర్ణః సుభరః సుఖేన భర్తుం శక్యః వయోధాః వయసా గరుడేన
ధ్రియత ఇతి వయోధాః వీరశబ్దేన పూర్వోక్త-మన్తప్రతిపాద్య ఏవత్రాపి ప్రతిపాద్యతే
పిశంజురూప ఇత్యాది గుణశిష్టత్వేనోక్తత్వాత్ సాలగ్రామపరత్వేన వా గ్రావాపరత్వేన వా
వక్తుమయుక్తమిత్యవగమ్యతే ।

భారతే-

సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణో ప్రసన్నవదనేక్షణామ్ ।

కృత్వాత్మనః ప్రీతికరీం సువర్ణరజతాదిభిః ॥

తామర్చయేత్తాం ప్రణమేత్తాం జపేత్తాం విచిన్తయేత్ ।

విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మరూపిణీమ్ ॥

గ్రన్థాంతరే-

ద్వీపవర్షవిభాగేషు తీర్థేష్వాయతనేషు చ ।

మానుషాశ్చాత్మనా చాహం గ్రామేగ్రామే గృహేగృహే ॥

పుంసిపుంసి సమ్భవాని దారులోహశిలామయః ।

అహం పశ్యోపనిషదః పరవ్యూహోదిషు స్థితః ॥

ఆవిర్భావేషు సర్వేషు స్వసంకల్పశరీరవాన్ ।

ఆవేశాంశావతారేషు పాణ్డుభౌతికవిగ్రహాః ॥

దారులోహశిలామృత్సన్నశరీరోచ్ఛత్రకః స్మృతః ।

చేతనాచేతనైర్దేహీ పరమాత్మా భవామ్యహమ్ ॥

అర్చాత్మనావతీణం మాం జానంతో హి విమోహితాః ।

కృత్వా దారుశిలాబుద్ధిం గచ్ఛన్తి నరకాయుతమ్ ॥

స్వశభూనాం విమానానామభితో యోజనద్వయమ్ ।

క్షేత్రే పాపహరం ప్రోక్షం మృతానామపవర్గదమ్ ॥

యోజనం దివ్యదేశానాం సిద్ధానామర్థమేవ చ ।

మనుష్యాణాం విమానానామభితః క్రోశముత్తమమ్ ।

గృహమాత్రం ప్రశస్తం వా గృహోర్చా యత్ర విద్యతే ॥ ఇతి ॥

పురుషసంహితాయాం నారదం ప్రతి సనత్కుమారః-

పురా నారాయణో దేవః కృపయా పరయాన్వితః ।

దేవతిర్యజ్మనుష్యాదీన్ వీక్ష్య సంసారమధ్యగాన్ ॥

ఏవం సఞ్చింతయామాస సంస్మరన్ వైభవం స్వకమ్ ।

స్వ తఃప్రమాణవాక్యైశ్చ దుర్విజ్ఞానం వదన్తి మామ్ ॥

అణోరణీయాన్మహతో మహీయాన్నిర్గుణో గుణీ ।

దిగ్దేశకాలావస్థాద్వైరసౌ చాభేద్యవైభవః ॥

ప్రథీక్షయవిహీనశ్చ సత్యకామో నిరజ్ఞానః ।

వినేన్ద్రియేణ సర్వజ్ఞో వినా పాదేన సర్వగః ॥

అనాసోఽనుభవన్ గంధం స్పృశన్ సర్వమపాణికః ।

శృణ్వన్ శ్రుతిం వినా శబ్దమజిహ్వోఽపి లిహన్ రసమ్ ॥

సాధనేన వినా సర్వ సాధ్యం సాధయతేఽన్వహమ్ ।

తస్మాత్సర్వప్రమాణేన సుదురానతరో హ్యహమ్ ॥

మజ్జనాభావగే మోక్షో న సిద్ధ్యతి కదాచన ।
 తస్మాత్సంసారచక్రేఽస్మిన్ భ్రామ్యంతే చ సుదుస్తరే ॥
 ఉద్ధరేయమిమాన్ సర్వాన్ యాతనాశతసంజ్కులాన్ ।
 ఇతి సశ్చిన్త్య భగవాన్ స్వచ్ఛన్దోపాత్తవిగ్రహః ॥
 హిత్యైపనిషదం వేషం ప్రమాణానామగోచరమ్ ।
 సర్వేషాం హర్షదం భక్త్యా దృష్టమాత్రేణ ముక్తిదమ్ ॥
 సర్వకల్యాణసంస్కారం గుణరాశిసమాశ్రయమ్ ।
 సహస్రముఖద్వక్పాదమాదదే రూపమద్భుతమ్ ॥ ఇతి ॥
 అతః స్వయం చ భగవాన్ క్రీడాత్మకమవాస్పజత్ ।
 అవతారస్య సత్యత్వమజిహాసన్ స్వభావతః ॥
 శుద్ధసత్త్వమయత్వం చ స్వేచ్ఛామాత్రేణ దాసతా ।
 ధర్మజ్ఞోఽసౌ సమూహశ్చ సాధుసంరక్షణార్థతా ।
 ఇతి జన్మరహస్యం యో వేత్తి నాస్య పునర్భవః ॥ ఇతి ॥

పాద్యే-

ఉద్ధృతాయాం స మేదిన్యాం పూర్ణం తద్భూనభోస్తరే ।
 జలం తక్రృతమర్యాదం వ్యవచ్ఛిన్నమభూత్తవ ॥
 సంస్థాప్య పృథివీమిత్థం తదుర్వ్యాధారసిద్ధయే ।
 దిగ్గజానహిరాజం చ కమతం చ న్యవేశయత్ ॥
 తేషామపి చ సర్వేషామాధారత్వేన సాదరమ్ ।
 అవ్యక్తరూపాం స్వాం శక్తిం యుయుజే చ దయాపరః ॥ ఇతి ॥

యః పరమాత్మా స్వయం లోకం భూరాదిసర్వలోకాన్ అవధారం
 అధస్తాద్ధృతం

ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదోఽఞ్జనః ।
 పుష్పదన్తః సార్వభౌమః సుప్రతీకశ్చ దిగ్గజాః ॥ [అమరకోషః దిగ్వర్గః 3.3)
 ఇతి శేషదిగ్గజాదిభిర్ధృతం దిగ్గజాదీనామాధారత్వేన అధస్తాత్
 ధారయన్ కూర్మరూపేణేత్యర్థః ॥ ౧॥

యః స్వయం సృష్టమాత్మనా గుప్తమనుసన్ధితానమచరం చరన్తం స్వయం క్రీడం
క్రీడయన్ క్రీడాన్తరమనుప్రావిశత్ స్వాహా ॥ ౬.౨॥

యః పరమాత్మా స్వయం సృష్టం సేవన సృష్టం ఆత్మనా సేవనైవ గుప్తం రక్షితం
అనుసన్ధితానం సాకల్యేన జీవస్య చాత్మనః ఫలితం అచరం స్వాతన్త్ర్యేణ గతిరహితం
చరన్తం జీవం యద్వా స్థావరజుగమాత్మకం తం ప్రత్యాత్మానం

అప్రమేయోఽనియోజ్యశ్చ యత్ర కామాగమో వశీ ।

మోదతే భగవాన్ భూతైర్బాలః క్రీడనకైరివ ॥ ఇతి ॥

స్వతన్త్రత్వాత్ప్రతిమాప్రాప్యేణ క్రీడం క్రీడయన్ అన్యోన్యం క్రీడయన్ స్వయం
క్రీడాన్తరం వారోహాదిరుక్తం అను సాకల్యేన ప్రావిశత్ । యద్వా కూర్మవిషయత్వేన
స్వసృష్టమన్తరపర్వతం సముద్రమథనేన మన్తరస్యోపరి చరన్తే గతిం కుర్వన్తం స్వయం
క్రీడయన్ తథారణేన క్రీడయన్ క్రీడాన్తరమమృతప్రదానార్థం స్త్రీవేషధారణాదికం సాకల్యేన
ప్రావిశత్ ।

దేవతిర్యజ్ఞునుష్యాఖ్యచేష్టామత్తి స్వలీలయా ।

జగతాముపకారాయ మనఃకర్మనిమిత్తజః ॥

సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశాద్ధృత-భూతసర్గః ।

ఇచ్ఛాగృహీతాభిమతోరుదేహః సనాథితాశేషజగద్ధితోఽసౌ ॥

ఇతి తస్మై ॥ ౨॥

స్వాజసా సర్వమాదధాతి యః పాపీయాంసమనుపదమాహింసత్ సుపుణ్యం

పుణ్యాత్మకం పుణ్యం వితానం దాధార దేవాయ స్వాహా ॥ ౬.3॥

యః పరమాత్మా స్వాజసా పరబలాహరణశక్త్యా సర్వం జగత్ ఆదధాతి స్థాపయతి యః
పరమాత్మా బలభద్రరూపీ పాపీయాంసం ప్రలమ్బాసురం అనుపదం లీలాకాలే గృహీత్వా
గచ్ఛన్తం పదమనుసృత్య ఆహింసత్ హింసితవాన్ ।

-శ్రీవైఖానసే-

యోగనిద్రే మమాదేశాత్ పాతాలతలసంశ్రయాన్ ।

ఏకైకశశ్చ షడ్గర్భాన్ దేవకీజరే నయ ॥

హతేషు తేషు కంసేన శేషాఖ్యాంశస్తతో మమ ।

అంశాంశేనోదరాత్తస్యాః సప్తమః స భవిష్యతి ॥

గోకులే వసుదేవస్య తథాన్యా రోహిణీ తథా ।

తస్య సమ్భూతినమయే స వినేయస్త్యయోదరమ్ || ఇతి ||

సుపుణ్యం సుతరాం పుణ్యస్వరూపం పుణ్యాత్మకం పుణ్యశబ్ద-వాచ్యానామస్తర్యామిణం
పుణ్యం వితానం వితానరూపత్వేన దాధార శేషరుపేణ కృష్ణం దాధార సజ్కర్షణమూర్తిత్వేన
క్రీడమానస్తస్మై | యద్వా పాపీయాంసం సర్వయజ్ఞవివాశకం హిరణ్యాక్షపదమనుసృత్య
అహింసత్ హింసితవాన్ సుపుణ్యం పుణ్యాత్మకం యజ్ఞం “యజ్ఞో వై విష్ణుః” | ఇతి పుణ్యం
వితానం దాధార త్రయీసంవరణం యత ఇతి వైదమూలత్వాత్ ఆచ్ఛాదకం దాధార
స్థాపితవాన్ |

భృగుః

హిరణ్యాక్షోఽపి దైత్యేన్ద్రో బలవాన్ బలినాం వరః |
పరేణ గర్వాద్దుర్బుధీర్మజ్ఞవిద్వేషకోఽభవత్ ||
తద్యథాకృతవాన్విష్ణుర్నరనూకరమూర్తిమాన్ |
హత్వా స దైత్యం సబలం పశ్చాద్యజ్ఞోనువర్తయన్ ||
యజ్ఞవరాహరూపిణౌ ఇత్యర్థః |

కీర్షా-

ఆద్యే కలియుగే ప్రాప్తే సోమకేన హృతా త్రయీ |
ఇత్యారభ్య |
అథ మత్స్యాకృతిః శ్రీశః ప్రవిశ్యామ్బుధిమధ్యగమ్ |
నిర్మథ్య సోమకం వేదానదాత్ కజ్ఞానయోనయే ||
తాదృశం పుణ్డరీకాక్షం స్తోత్రైః సన్తోష్య పద్మభూః |
ఉవాచ వచనం ప్రేక్షా దణ్డవత్ప్రణిపత్య చ ||
తాన్త్రికేణ పురా ప్రోక్తం మార్గేణ భవదర్చనమ్ |
న ప్రసిద్ధ్యతి చాస్మాకం మనః కమలలోచన ||
వైదికేన త్వదర్చో వై యథాపూర్వం వదామ్యత |
ఇత్యుక్తో భగవాన్ దేవః శాస్త్రం శ్రుతిపథాగతమ్ ||
సహస్రకోటిభిః శ్లోకైః సజ్ఞాతం బహువిస్తరమ్ |
సూత్రే మూలమనాద్యంతం కల్పే కల్పే సమాశ్రితమ్ ||
ఉవాచ జగతాం ప్రీత్యై యజ్ఞానాం పూరణాయ చ |
మూలం సర్వాగమానాం చ పురాణానాం తథైవ చ ||
స్మృతీనాం సర్వసూత్రాణాం ప్రత్యగ్గోపాఙ్గశోభనమ్ |

శ్రుత్యుక్తం తదిదం శాస్త్రం వైఖానసమహార్ణవమ్ ॥
 ఇత్యుక్త్వా భగవానాద్యస్తత్త్రైవాన్తరధీయత ।
 తతః పరం చతుర్వక్త్రో జటాకాషాయదణ్ణభృత్ ॥
 నైమిశారణ్యమాసాద్య మునివృన్దనిషేవితమ్ ।
 తపస్తప్త్యా చిరం కాలం ధ్యాయంస్తేజస్తు వైష్ణవమ్ ॥
 పశ్చాదపశ్యద్విష్ణుక్షమాగమ విస్తరం తథా ।
 సశ్రేతం చ స్వమాత్రం చ వేదమస్త్రైరభిష్టుతమ్ ॥
 సజ్జిప్య సారమాదాయ శాణోల్లిఖితరత్నవత్ ।
 ధాతుర్విఖనసా నామ్నా మరీచ్యాదీన్ సుతాన్ మునీన్ ॥
 అబోధయదిదం శాస్త్రం సార్థకోటిప్రమాణతః ।
 మునిభిస్తస్య సజ్జిప్తం చతుర్లక్షప్రమాణతః ॥
 కల్పేకల్పే మహావిష్ణోరుద్భూతం పూర్వతస్సదా ।
 తస్మాద్వైదికమాచారం యః కర్తుం భువి వాఙ్ముత్రి ।
 తస్యేదం శాస్త్రమిత్యుక్తం నేతరేషామితీరితమ్ ॥ ఇతి ॥
 దేవశబ్దసామర్థ్యాన్మత్స్యాదిరూపేణ క్రీడతే తుభ్యమ్ ॥ 3 ॥

ఙ్ఞామేకాం సలిలావసన్నాం శ్రుత్వా స్వనస్తీమను స్వయం భూత్వా వరాహో
 జహార తస్మై దేవాయ సుకృతాయ పిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౪ ॥

ఙ్ఞాం భూమిం ఏకాం సలిలావసన్నాం ప్రలయజలాక్రాంతాం స్వనస్తీం
 క్రోశస్తీం శ్రుత్వా అను పశ్చాత్ స్వయం వరాహో భూత్వా జహార ఉద్ధృతవాన్ దేవాయ
 ద్యోతమానాయ సుకృతాయ సుకృతం కృతవతే పిత్రే రక్షకాయ ।

శాన్తిపర్వణి-

ఆదౌ మహార్ణవే ఘోరే భారాక్రాంతామిమాం పునః ।
 తదా బలాదహం పృథీ్వీం సర్వభూతహితాయ వై ॥
 సత్త్వైరాక్రాన్తసర్వాఙ్గాం నష్టాం సాగరమేఖలామ్ ।
 ఆగమిష్యామి సంస్థాతుం వారాహం రూపమాస్థితః ॥

ఇతి తస్మై ॥ ౪ ॥

యః కుం ధరమాణః కుం ధరతాం కుం ధరతామిత్యవోచత్ తాం సానుమన్తో
విదధత్స్వతేజసా తస్మై దేవాయ వరిష్ఠాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా || ౬.౫||

యః పరమాత్మా కుం భూమిం ధరమాణః ఆధారకూర్మాదిరూపేణ
ధారయమాణః కుం ధరాం ధరతాం గోవర్ధనపర్వతభిజ్జభయభీతానాం భయనివారణార్థం
వర్షాదిభయనివారణార్థ చ గోపాన్ ప్రతి కుం ధరతాం పర్వతానాం సానుషు
వసన్త్విధ్యాహారః అవోచత్ ఇత్యుక్తవాన్ ఔచిత్యవశాత్ సమీచీనార్థశ్చకారనియమాచ్య
తాం భూమిం సానుమన్తః పర్వతాశ్చ గోపానాం రక్షణార్థే స్వతేజసా-
సహకార్యనపేక్షం యత్తతేజః సముదాహృతమ్ || ఇతి ||

విదధత్ భృతవాన్ వరిష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ వరప్రదాయ పిత్రే రక్షకాయ తస్మై తుభ్యమ్ || ౫||

పృథాం ప్రస్థలన్తిం ప్రమృజ్యామృజాణీం య ఊర్వోరుపాదధాత్ తస్మై ముఖ్యాయ
వరదాయ పిత్రే స్వాహా || ౬.౬||

పృథాం భూమిం ప్రస్థలన్తిం జలమజ్జనాయాసేన ప్రకర్షేణ స్థలన్తిం యథాస్థానే స్థాతుమసమర్థో
అమృజాణీం పజ్కాదిభిర్లిప్తశరీరాం ప్రమృజ్య శుద్ధిం కృత్వా ఊర్వోరుపాదధాత్
ఊరుమధ్యే స్థాపితవాన్ తస్మై ముఖ్యాయ వరదాయ పిత్రే || ౬||

యాం గామశన్తిముశన్నభిపూర్ణామారక్తనీలామమృతాం రజన్తిమా-

లాలయన్ లాలితకఙ్కణాణీం తస్మై ప్రజేశాయ వరదాయ పిత్రే స్వాహా || ౬.౭||

యాం గాం భూమిం ఉశన్తిం ఆక్రోశన్తిం భూతభూభారపీడయా క్రోశన్తిం
వరాహరూపేణావతీర్య ఉశన్ శబ్దం కుర్వన్ అభిపూర్ణా స్థావర-జఙ్గమాదిభిః సమృద్ధాం
ఆరక్తనీలాం రక్తనీలవర్ణాం అమృతాం జలేనార్ద్రో రజన్తిం రజసాభిప్లుత లాలితకఙ్కణాణీం
జవోద్ధరణవేలాయాం లాలితాని జలకణాని యద్వా కఙ్కణాని యస్యా సా
లాలితకఙ్కణాణీ తాం భూమిం ఆలాలయన్ యః పరమాత్మా తిష్ఠతి ప్రజానామీశాయ
ప్రజేశాయ వరదాయ పిత్రే తస్మై || ౭||

ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్యో విశ్వా జాతాని పరితా బభూవ యత్కామాస్తే
జహుమస్తన్నో అస్తు వయం స్వామ పతయో రయీణాం స్వాహా || ౬.౮||

ప్రజానాం ప్రతిః ప్రజాపతిః హే ప్రజాపతే శబ్దవాచ్యపరమాత్మన్ త్వదన్యః విశ్వా జాతాని
విశ్వస్మిన్ జాతాని పరితా పాలయితా రక్షకః స్రష్టా వా న బభూవ యత్కామాస్తే

జహుమస్తన్నో అస్తు వయం స్యామ పతయో రయాణాం పతయే స్యామ తుభ్యమ్ ॥
౮॥

యో ధూర్ధారం ధూర్ధారం ధూర్వరాణాం సుధూర్ధూరసి ధూర్ధూరాణాం
ధూరసి ధూర్వజ్ఞ మే స్వాహా ॥ ౬.౯॥

యః పరమాత్మా ధూర్ధారం భారస్యాపి భారభూతః ధూర్వరాణాం భారవహనే పుష్టానాం
ధూర్ధారం భారరూపం సుధూర్ధూరసి ధూర్ధూరాణాం ధూరసి భార-భూతోఽసి తుభ్యమ్ ॥
౯॥

యో వాప్యహింసీజ్జరయా జరంత తం దైత్యముఖ్యమమృతా-త్మరూపం సుఖురం
ఖురాణాం కిఞ్చిత్స్వనంత తస్మై నృసింహాయ సురేశపిత్రే స్వాహా ॥ ౬.౧౦॥

యః పరమాత్మా నృసింహరూపీ జరయా జరంత జిర్ణతారహితం దైత్యముఖ్యం ప్రథమం
అమృతాత్మరూపం వరప్రదానేన దేవమనుష్యాదిభిః దివారాత్రౌ చ మరణరహితం
భృగు

హిరణ్యకశిపుర్నామ దైత్యరాట్ స ప్రభుర్భవేత్ ।
వరేణ గర్వో దైత్యేన్యౌ హిరణ్యకశిపుస్తథా ॥

దేవైర్వా మానుషైర్వాపి మృగైర్జీవైరజీవకైః ।
దివారాత్రౌ తథా చైవం వయో వైవం మమేతి చ ॥

ఏవం వరేణ గర్వంత దైత్యం దేవవిరోధినమ్ ।
వధం కర్తుం కృతోద్యోగశ్చిన్తయిత్వా హరిః ప్రభుః ॥

నరసింహవపుః కృత్వా దివారాత్రౌ వ్యపోహ్య చ ।
సన్ధ్యాయాం తు వధం కుర్యాత్ స్వీయాజ్కే తు నఖాఙ్కరైః ॥

బాహ్యమభ్యంతరం భిత్వా జీవాజీవైర్నశ్చైః శుభైః ।
ఏవం దైత్యవధం కృత్వా దేవదేవో జగత్పతిః ॥ ఇతి ॥

సుఖురం ఖురాణాం నృసింహనఖాపేక్షయా సుకుమారనఖం కిఞ్చిత్స్వనంతం
వజ్రాధికనఖాగ్రైః హిసితత్వాత్ సన్నితుమశక్యాద్వా ప్రభుత్వాద్వా కిఞ్చిత్స్వనంతమహింసీత్
హింసితవాన్ తస్మై నృసింహాయ నరసింహరూపిణే సురేశో బ్రహ్మ రుద్రః
తస్య పిత్రే రక్షకాయ తస్మై ॥ ౧౦॥

ఇతి పష్టోఽనువాహఖం సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

సప్తమానువాకః సవ్యాఖ్యా

తపోనిధిం తపసాం రయిన్దం రయిమాయురజం వ్యసనోఘహన్తు

సాసిష్వసన్తం సవనే సవిశ్రే తస్మై సురేశాయ సురవృన్దకర్త్రే స్వాహా || ౭.౧||

తపోనిధిం “ఋతం తపః సత్యం తపః శ్రుతం తపశ్శాన్తం తపో దమస్తపః శమస్తపో దానం తపో యజ్ఞం తపో భూర్భువస్సువ-ర్భుహ్నైతదుపాస్వైతత్తపః” ఇతి (త్రైత్తిరీయ ఆరణ్యకః ప్రపాఠకః ౧౦ అనువాకః ౮) తపః స్వధర్మవర్తిత్వమ్. “తప ఇతి తపో నానశనాత్ పరమ్” (త్రైత్తిరీయ ఆరణ్యకః ప్రపాఠకః ౧౦ అనువాకః ౬౨-౬౩) ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధానాం తపశబ్దవాచ్యానామావాసభూతమ్ । తపసాం రయిదం తపసామప్యైశ్వర్యప్రదమ్ । రయిం ఐశ్వర్యభూతమ్ । వ్యసనోఘహన్తు ఆపన్నివారకం స్వభక్తస్వాపన్నివారకత్వం బ్రహ్మాదేరదృష్టమ్ । సాసిష్వసన్తం అసినహితః సాసిః ప్రతిఘ ఇత్యర్థః తేష్వసన్తమ్ । సవనే సమయే సవిశ్రే ఫలప్రదాయ సురేశాయ బ్రహ్మారుద్రాదీనామీశ్వరాయ సురవృన్దకర్త్ర దేవసమూహా-కర్త్రే తస్మై తుభ్యమ్ || ౧||

యో వా నృసింహో విజయం బిభర్షి సారాజిమన్తం రయిదం కవీనాం

సారాజిమన్తం సజయం సహస్రం తస్మై సుయన్త్రే సుశేవధయే స్వాహా || ౭.౨||

యః పరమాత్మా హిరణ్యవధాదినా విజయం విభర్షి । విష్ణుసూక్తే “ప్రతద్విష్ణుస్తవ తే వీర్యాయ । మృగో న భీమః కుచరో గిరిష్ఠాః । యస్యోరుఘ త్రిషు విక్రమణేషు । అధిక్షయన్తి భువనాని విశ్వా” । (ఋగ్వేదః మణ్డలమ్ ౧ సూక్తమ్ ౧౫౪-౨) ప్రకర్షణ తస్మాద్ధిరణ్య-వధాదికారణాదావిర్భూతో నృరసింహో న మృగః కిన్తు విష్ణుః భీమః దైత్యదానవరక్షసాం భయఙ్కరః.

ఉగ్రం వీరం మహావిష్ణుం జ్వలన్తం సర్వతోముఖమ్ ।

నృసింహం భీషణం భద్రం మృత్యుమృత్యుం నమామ్యహమ్ || ఇతి ||

కుచరో గిరిష్ఠాః రత్నకూటపర్వతే స్థితః సన్ పాదచారి భూత్వా

సన్ధ్యాకాలే హిరణ్యవధాదికం కృతవాన్ । యస్య విష్ణోరురుషు మహత్సు త్రిషు విక్రమణేషు
 భువనాని అధిక్షియన్తి అధిక్షిప్తాని భవన్తి । తస్మాద్విష్ణుః వీర్యవత్తయా స్తవత ఇతి ॥
 శ్రీమద్వైఖానసేఽఖిలసహితాయామప్యేవమవోక్తమ్-
 నరసింహః సుభవితా కస్మాచ్చ భువనేశ్వరః ।

ఇత్యుపక్రమ్య ।

గత్వా తత్పురసాహ్యే తు పర్వతం శృంగీరూపిణమ్ ।
 రత్నకూటమితి ఖ్యాతం పర్వతం సుమనోహరమ్ ॥

తస్యైవ శిఖరే రమ్యే దృష్టః స భగవాన్ కిల ।
 నారాయణస్తు సింహత్వే ముఖం కృత్వా చ దారుణమ్ ॥

దంష్ట్రాణాం చ తు తీక్షణ్యం సటాభిః స్కన్ధసంకృటమ్ ।
 నరరూపం వపుః కృత్వా మానుషత్వే వ్యవస్థితః ॥

సుదారుణం మహద్రూపం శత్రూణాం సాధనాయ చ ।
 నఖైస్తీక్షణైః సుదంష్ట్రైశ్చ చతుర్భుజైర్భూభిరుతమ్ ॥

నాగరాశ్చ కిలోద్యుక్తా హిరణ్యపురవాసినః ।
 అపరాష్ట్రా మహాసింహం పర్వతాగ్రే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥

సహస్రాదిత్యసంకాశం జ్వలన్తం ప్రభయా యుతమ్ ।
 ఆగచ్ఛన్తం సముత్ప్రేక్ష్య విద్రుతా భయమోహితాః ॥

అపరాష్ట్రా మన్దభూతే రక్తాదిత్యకరప్రభే ।
 శీఘ్రముచ్చార్య వేగేన మన్దిరం ప్రావిశద్ధరిః ॥

ఇత్యాది ।

శీఘ్రం చాపం చ గృహ్లాన్తం తత్పుముచ్చాసిముత్తమమ్ ।
 ఉత్పత్య ఖణ్డం దృష్ట్వా తం హిరణ్యకశిపుం రిపుమ్ ॥

ఏకేనైవ చ హస్తేన ఖణ్డం జగ్రాహ తస్య తమ్ ।
 అన్యేన పాణినా చారు సమాలమ్బ్యాదికంకృతమ్ ।

అస్త్రేణ సహ సంయోజ్య బిభిదే తద్విధా హరిః ॥ ఇతి ॥

సారాజమన్తం సర్వైశ్వర్యవన్తం కవీనాం జ్ఞానినాం యద్వా భక్తానాం సారాజమన్తం
 సామ్రాజ్యం సజయం జయసహితం సహస్రం అపరిమితం తస్మై ప్రహలాదాయ సుయన్త్రే
 భగవద్భక్తాయ యద్వా పరమాత్మజ్ఞానినే సుశేవధయే నిధిభూతాయ ॥ ౨॥

రయిః కకుద్మాన్ దధద్విసప్తం రయిమద్విధానం తస్మై కకుత్త్రే వికటాయ పిత్రే
స్వాహా ॥ ౭.3॥

రయిః ఐశ్వర్యరూపః కకుద్మాన్ వృషభావవాన్ యద్వా శ్రేష్ఠః దధద్విసప్తం యేన
కేన ప్రకారేణ యస్మై కస్మైచిత్ వినప్తం పదార్థం వరప్రదానాదిముఖేన ప్రాపయన్
రయిమద్విధానం రయిః ఇత్యనేన “ఋచః సామాని యజాంషి । సా హి శ్రీరమృతా
సతామ్” (త్రైత్తిరీయబ్రాహ్మణం కాణ్డః ౧ ప్రపాఠకః ౦౨-౨౬) ఇతి శ్రుత్యుక్తం విధానం
విధిః శ్రుతిప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః । అనేన శాస్త్రయోనిత్వం

దర్శితమ్ । కకుత్త్రే కకుది స్థితాయ వికటాయ వేఙ్కటాయ । ఋగ్వేదే “అరాయి కాణే
వికటే గిరిం గచ్ఛ సదాన్వే శిరిమ్భితస్య సత్త్వభిస్తేభిష్ట్యా చాతయామసి” ఇతి ॥ హే అరాయి
ఐశ్వర్యహీనే కాణే ఏకాక్షిన్ అన్ధస్య గమనే సామర్థ్యాభావాత్కాణస్య యథాకథఞ్చిత్
గమనయోగ్యతా సమ్భవతీతి కాణేత్యుక్తమ్ । వికటే

గిరిం గచ్ఛ వేఙ్కటగిరిం ప్రతి గచ్ఛ “చతుర్హతో హ వై నామైషః । తం వా ఏతం
చతుర్హతః సన్తమ్ । చతుర్హతోత్థ్యాచక్షతే పరోక్షేణ । పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవాః
॥” “ఇన్ద్రో హ వై నామైష । తం వా ఏతమిన్ద్రః సన్తమ్ । ఇన్ద్ర ఇత్యాచక్షతే
పరోక్షేణ । పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవాః ॥” ఇతి శ్రుతేః పరోక్షేణోక్తమ్ ।

ఇన్ద్రో హ వై నామైష యో2యం దక్షిణే2క్షన్పరుషన్తం వా ఏతమిన్ద్ర సన్తమిన్ద్ర ఇత్యాచక్షతే
పరోక్షేణైవ పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవాః ప్రత్యక్షద్విషః ॥ (బృహదారణ్యకోపనిషదాథ
చతుర్థో2ధ్యాయఃద్వివితీయం బ్రాహ్మణమ్ శ్లోకః ౨) సదాన్వే సర్వదా అన్వేషణం కురు
॥ యద్వా సర్వదా అన్వేషయ శిరిమ్భిటస్య శ్రీపీఠస్య

స్వామిపుష్కరిణీతీరే కోటికన్దర్పమూర్తిమాన్ ।

ఆస్తే లక్ష్మ్యా చ ధరయా రమన్ షోడశవార్షికః ॥ ఇతి ॥

సత్త్వభిః సాత్త్వికగుణైః తేభిః తైః త్వా త్వాం చాతయామసి చాతయామః వినాశయామః
।

పాద్యే-

స్వామిపుష్కరిణీతీరే సర్వాన్తర్యామ్యధోక్షజః ।

సహస్రశీర్షా పురుష సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ ॥

చిన్వితస్య తు విద్యా తు చిన్తామణిమిమం జగుః ।

కేచిద్దానప్రదత్వాచ్చ జ్ఞానాద్గిరితి తం విదుః ॥

సర్వతీర్థమయత్వాచ్చ తీర్థానిన ప్రాహురుత్తమాః ।

పుష్కరాణాం చ బాహుల్యాత్ గిరావస్మిన్ సరస్సు చ ॥

పుష్కరాద్రిం ప్రశంసన్తి మునయస్తత్త్వదర్శినః ।
 గిరావస్మిన్ తపస్తేపే సోఽపి చ స్వాభివృద్ధయే ॥
 తస్మాదాహుర్వృషాద్రిం తం మునయో వేదపారగాః ।
 శాతకుంభస్వరూపత్వాత్ కనకాద్రి చ తం విదుః ॥
 ద్విజో నారాయణః కశ్చిత్ తపః కృత్వా మహాత్పురా ।
 పశ్చాదశ్వస్య నామా చ వ్యపదేశం మురారితః ॥
 వైకుణ్ఠాదాగతత్వేన వైకుణ్ఠాద్రిరితి స్మృతః ।
 హిరణ్యాక్షవినాశాయ ప్రహ్లాదానుగ్రహాయ చ ॥
 నారసింహాకృతిం లేభే యస్మాత్తస్మాత్స్వయం హరిః ।
 సింహాచల ఇతి ప్రాహుస్తస్మాదేవ మునీశ్వరాః ॥
 అఙ్జనాద్రౌ తపః కృత్వా హనూమంతం వ్యజాయత ।
 తదా దేవాః సమాగత్య దేవకార్యార్థకారకమ్ ॥
 యస్మాత్పుత్రం మమ సుతం జగ్ముస్తస్మాదముం గిరమ్ ।
 అఙ్జనాద్రిం వరాహాద్రిం వరాహక్షేత్రలక్ష్మతః ॥
 నీలస్య వాసురేన్ద్రస్య యస్మాన్నిత్యమవస్థితిః ।
 తస్మాన్నీలగిరిం నామావదన్తే తం మహర్షయః ॥
 వేకారోఽమృతబీజం తు కట ఐశ్వర్యముచ్యతే ।
 అమృతైశ్వర్యసంకతాద్వేఙ్కటాద్రిరితి స్మృతః ॥
 అయం కదాచిద్దేవానాం శ్రీనివాస ఇవాబభౌ ।
 శ్రీనివాసగిరిం ప్రాహుస్తస్మాద్దేవా దివౌకసః ॥
 ఆనన్దాద్రిమిమం ప్రాహుర్వైకుణ్ఠపురవాసినః ।
 ప్రాహుర్భగవతః క్రీడాప్రాచుర్యాత్తు తవాసురాః ॥
 శ్రీప్రదత్వాచ్ఛ్రియో వాసాచ్ఛబ్దశక్తద్వా చ యోగతః ।
 రూఢ్యా శ్రీశైల ఇత్యేతన్నామ చాస్య గిరేర్భవేత్ ॥

బహూని చాస్యనామాని కల్పభేదాద్భవన్తి హి ॥

సర్వపాపాని ప్రాహుః కటస్తద్దాహ ఉచ్యతే ।
 సర్వపాపదహో యస్మాద్వేఙ్కటాచల ఇత్యభూత్ ॥

కలిదోషపరీతానాం నరాణాం పాపచక్షుషామ్ ।

వేఙ్కటేశాత్పరో దైవో నాస్త్యన్యః శరణం భువి ॥ ౩॥

రాకామహాః సుహవాః సుష్టుతీ హువే శ్శ్రోణోతు నః సుభగా వోధతు త్మనా
సీవ్యత్వపః సూ చ్యాచ్చిద్యమానయా దదాతు వీరః శతదాయముక్త్యం స్వాహా

॥ ౨.౪॥

రాకా పరమపురుషరజ్జునాద్రాకా యద్వా రాతీతి రాకా పరమపురుషరజ్జునయోగ్యా
అహం తాపత్రయాభిభూతోఽహం యద్వా చతుర్విధపురుషార్థకామోఽహం సుహవాం
శోభనహవాం లక్ష్మ్యారాధనం అధికం శోభనార్థమేవ నాభిచారనిమిత్తమ్ ॥

శ్రీవిష్ణుపురాణే

సత్వేన శౌచసత్యాభ్యాం తథా శీలాదిభిర్గుణైః ।

ధనైశ్శర్వైశ్చ యుజ్యన్తే పురుషా నిర్గుణా అపి ॥

స శ్లాధ్యః స గుణీ ధన్యః స కులీనా స బుద్ధిమాన్ ।

స శూరః స చ విక్రాంతో యం త్వం దేవి నిరీక్షసే ॥

సద్యో వైగుణ్యమాయాన్తి శీలాద్యాః సకలా గుణాః ।

పరాఙ్మఖీ జగద్ధాత్రీ యస్య త్వం విష్ణువల్లభే ॥ ఇతి ॥

చతుర్విధపురుషార్థేష్వపి లక్ష్మ్య ఏవ ప్రాధాన్యాత్ సుహవాం ఇత్యుక్తమ్ । సుష్టుతీ సుషన్తి
శోభనరూపయా స్తుత్యా హువే ఆహ్వాయే శ్శ్రోణోతు నః ఆర్తనాదం శ్శ్రోణోతు యద్వా
మమ విజ్ఞాపనం సుభగా.

భగః శ్రీరామమాహాత్మ్యవీర్యయత్నార్కకీర్తిషు ॥ ఇతి ॥

శ్శ్రోణోతి నిఖిలం దోషం శ్శ్రోణోతు చ గుణైర్జగత్ ।

శ్రూయతే చాఖిలైర్నిత్యం శ్రూయతే చ పరం పదమ్ ॥ ఇతి ॥

సా భక్తస్య ఆర్తనాదం శ్రుత్వా తన్నివారణే యత్నం కర్తుం సమర్థా మహానుభావా
వీర్యవతీ కీర్తిమతీత్యాదిగుణ-విశిష్టేత్యభిప్రాయేణ సుభగా ఇత్యుక్తమ్ । బోధతుత్మనా వేగేన
బుధ్యతామ్ । యద్వా సీవ్యత్వపః సూచ్యాచ్చిద్యమానయా సూచ్యగ్ర-సన్తతధారయా
కృపాకటాక్షజలేన నః సింహుతు దదాతు వీరం పరమాత్మానం యద్వా పుత్రపౌత్రాదికం
శతదాయముక్త్యం ప్రాణభూతం దదాతు ప్రయచ్ఛతు ॥

నను “పూర్వపక్షో రాకాపశ్యక్షః కుహ” ఇతి శ్రుతేః దేవతాన్తరపరత్వేన శ్రూయమాణో రాకాశబ్దః కథం లక్ష్మీపరో భవిష్యతీతి చేత్-ఉచ్యతే; ప్రకరణానుక్తాదుక్తాం యోగో రూఢిమపహరతీతి న్యాయాత్ భగవచ్చబ్దస్య తత్రై ముఖ్యవృత్తత్వాత్ పురుషాకారభూతత్వాత్ రాజ్ఞి హం రజ్ఞినాత్ సతామితి “అన్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ” ఇత్యాదిభిషుంస్తావిధానేశ్వరేశ్వరీమితి సర్వశేషిత్యాచ్చ ॥ ౪ ॥

వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమాదిత్యవర్ణం తమసస్తు పారే సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీర నామాని కృత్వాఽభివదన్ యదాస్తే స్వాహా ॥ ౭.౫ ॥

శ్రీవేంకటేశత్యేన పూర్వం ప్రతిపాదితస్య పరమాత్మనః స్వరూపం స్తోతుమారభతే-వేదాహం ఇతి ॥ ఏతం వేంకటాచలనివాసినం పురుషం పురుషసూక్తేన ప్రతిపాద్యమ్ । శ్రూయతే హి-భగవన్ కూర్మరూపం ప్రస్తుత్య కూర్మరూపో భగవాన్ బ్రహ్మణమాహ-“మమ త్వజమాసా । సమభూత్” -ఇతి ॥ బ్రమాహ-“నేత్యబ్రవీత్” -ఇతి ॥ పునశ్చ భగవాన్ కూర్మః ప్రాహ-“పూర్వమేవాహమిహాసమితి । తత్పురుషస్య పురుషత్వమ్”-ఇతి ॥ తదేవ న్యస్తపురుషత్వాత్ పరం దర్శయతి-“స సహస్రశీర్షా పురుషః । సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ । భూతోద్వదిష్ఠత్” ॥ ఇత్యాది ॥ మహాన్తం “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్” ఇతి ॥ పూర్ణత్వాత్పురుషః ఇతి ॥

పాద్యే-

శబ్దోఽయం సోపచారేణ తథా పురుష ఇత్యపి ।
నిరుపాధౌ వదన్వ్యేతే వాసుదేవే సనాతనమ్ ॥

సర్వలోకప్రతిత్వ్యా చ పురుషః ప్రోచ్యతే హరిః ।
తం వినా పుణ్డరీకాక్షం కోఽన్యః పురుషశబ్దభాక్ ॥

బ్రహ్మాద్యాః సకలా దేవా యక్షతుమ్పురునారదాః ।
తే సర్వే పురుషాంశత్వాదుచ్యంతే పురుషా ఇతి ॥

ఉత్తరరామాయణే అగస్త్యః-

అసౌ రామ మహాబాహుః రతిమానుషచేష్టయా ।
తేజోమహత్తయా చాసి సంస్కార ఇతి పూరుషమ్ ॥

హరివంశే-

గోవర్ధనాదిధరణీనాథ నన్దసుతోఽపి సన్ ।
పురుషస్యాంశభూతం త్వామాదధన్నిరణే వహీ ॥

స్కాన్తే-

యద్వా భాస్కరశబ్దోయమాదిత్యే ప్రతితిష్ఠతి ।
 యదా చాగ్నౌ బృహదాభానుర్యదా వాయౌ సదా గతిః ॥
 తథా పురుషశబ్దోఽయం వాసుదేవేఽవతిష్ఠతి ।
 యదా శక్కరశబ్దోఽయం యథా దేవే వ్యవస్థితః ॥

శ్రీవిష్ణుపురాణే-

దేవతిర్యజ్మనుష్యేషు పున్నామా భగవాన్ హరిః ।
 శ్రీరామ లక్ష్మీరైత్రేయ నానయోర్విద్యతే పరమ్ ॥

నారసింహే-

య ఏవ వాసుదేవోఽయం పురుషః ప్రోచ్యతే బుధైః ।
 ప్రకృతిస్పర్శరాహిత్యాత్ స్వాతస్త్వై వైభవాదపి ॥
 స ఏవ వాసుదేవోఽయం సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే ।
 స్త్రీప్రాయమితరత్సర్వ జగద్బ్రహ్మపురస్సరమ్ ॥ ఇత్యాది ॥

సహస్రశీర్షేత్వాదిశబ్దసిద్ధః పురుషః శ్రీవేంకటేశః తస్య వైభవం
 ప్రతిపాదయతి ॥

అత్ర ప్రథమయా విష్ణోర్దేశతో వ్యాప్తిరీరితా ।
 ద్వితీయయాస్య విష్ణోశ్చ కాలతో వ్యాప్తిరీరితా ॥
 విష్ణోర్మోక్షప్రదత్వం చ కథితం తు తృతీయయా ।
 ఏతావానితి మన్తేణ వైభవం కథితం హరేః ॥
 తస్మాద్విరాడిత్యనయా వదేన్నారాయణార్ధరేః ।
 ప్రకృతేః పురుషస్యాపి సముత్పత్తిః ప్రదర్శితా ॥
 యత్పురుషేణేత్యనయా సృష్టియజ్ఞః సమీరితః ।
 అనేనైవ తు మన్తేణ మోక్షశ్చ సముదీరితః ॥
 తస్మాదితి చ సప్తార్చాన్ జగత్సృష్టిః సమీరితా ।
 వేదాహమితి మన్త్రాభ్యాం వైభవం కథితం హరేః ॥
 యజ్ఞేనేత్యనయా చర్చా సృష్టేర్మోక్షస్య చేరితః ।
 య ఏవమేతజ్ఞానాతి స హి ముక్తో భవేదితి ॥
 పురుషసంహితాయాం కిం స్వరూపం ఆదిత్యవర్ణమ్-

ఆదిత్యవర్ణం పురుషం వాసుదేవం విచిన్తయ ॥ ఇతి ॥

తమసస్తు పారే తమశ్శబ్దేన ప్రకృతిరుచ్యతే-

తమస పరమే దాన్తే హ్యస్తి ప్రకృతిమణ్డలమ్ ।

ఊర్ధ్వమవస్థితం సర్వాణి విచిత్య నిర్మాయ నామాని కృత్వా ॥

నామరూపం చ భూతానాం కృత్వానాం చ ప్రపంచనమ్ ।

వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథక్స్పృశ్య నిర్మమే ॥

భారతే-

సర్వేషాం చ సనామాని కర్మాణి చ పృథక్ పృథక్ ।

వేదశబ్దేభ్య ప్రవాదౌ దేవాదీనాం చకార సః ॥ ఇతి ॥

ధీరః-ధియో రమమాణః అభివదస్తైరాభిముఖ్యేన వదన్ యదాస్తే

అన్త్యేవ తమిత్యనేన పూర్వం ప్రస్తుతమేవ నాన్యం దద ఇతి । సన్నిహితస్య పరిత్యాగే
కారణాభావాత్ ॥

వేఙ్కటాచలమాహాత్యే

స్వామిపుష్కరిణీతీరే సర్వాన్తర్యామ్యధోక్షజః ।

సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ ॥

ఇతి పురుషసూక్తప్రతిపాద్యత్యేనోక్తత్వాచ్చ ॥ x ॥

దిగ్దోషో యస్య విదిశశ్చ కర్ణౌ ద్యౌరాస వక్త్రముదరం నభో వా సాసి వా స్మ యా
స్వయమాప దన్తం తస్మై వరత్రే వరదాయ కస్మై స్వాహా ॥ ౭.౬ ॥

యస్య పరమాత్మనః దిగ్దోషః దిశః దోషః బాహువః విదిశశ్చ

అవాన్తరకర్ణౌ ద్యౌర్వక్త్రమాస ఉదరన్నభః “నాభ్యా ఆసీదన్తరిక్షమ్” ఇత్యాదిశ్రుతయః ।
యా ఏశ్వమృధా భూమిః సా త్వమేవాసి స్మ భూతార్థసూచకం అన్తర్యామీత్యర్థః ॥

శ్రుత్యన్తరే-

యస్యాస్యమగ్నిర్ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః ॥ ఇత్యాది ॥

పాదభూతా యా భూమిః సా స్వయం వరాహరూపేణ తవ దన్తమాప దంష్ట్రాగ్రస్థితేత్యర్థః
తస్మై వరాహరూపిణే వరత్రే వరప్రదానేన త్రాతి వరత్రః వరప్రదానసమర్థాయ కస్మై
పరబ్రహ్మణే కస్మా ఇత్యుక్తత్వాత్ బ్రహ్మౌకం బ్రహ్మముఖమితి పరబ్రహ్మపరత్యేనోక్తత్వాత్
। “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్”, “ఏకమేవాద్వితీయమ్” ఇత్యాదిశ్రుత్యనుసారేణ

పుథగ్గోవిభూషణాయుధాదిరహితత్వేన శ్రుతిసిద్ధమ్ । వేఙ్కటాచలే విద్యమానోఽపి మన్త్రో
వేఙ్కటేశపరః ॥

పాద్యే-

యేనైవ దంష్ట్రాగ్రసముద్భృతా ధరా బిభర్తి విశ్వం ససురాసురేన్ద్రమ్ ।

నతాః స్మ తస్మై వరదాయ పుంసే సర్వాత్మనే శేషవిభూతిదాయినే ॥ ఇతి ॥

పద్యాస్య వక్షాః పరమః సుపుణ్యః పద్మా జనిత్రీ పరమస్య వాసః సూక్ష్మ సావిత్రం
స్వయమాదధానః సావిత్రఖ్యం పరమం సుపుణ్యం స్వాహా ॥ ౭.౭॥

పద్మా లక్ష్మీః అస్య పూర్వం ప్రతిపాదితస్య వేఙ్కటేశస్య వక్షాః వక్షసి విభక్తివ్యత్యయః
పరమః అర్చావతారే వరప్రదానాదిషు సమాభ్యధికరహితః సుపుణ్యః,

వేఙ్కటాద్రిసమం స్థానం బ్రహ్మాణ్ణే నాస్తి కిఞ్చన ।

వేఙ్కటేశసమో దేవో న భూతో న భవిష్యతి ॥

యాశ్చ సప్తమహాపుర్యః కీర్త్యన్తే మోదదాయకాః ।

తా వేఙ్కటాద్రిపర్యన్తా గ్రామకోటయంశశక్తయః ॥

నాస్తి పుణ్యతమం తీర్థం స్వామిపుష్కరిణీసమమ్ ।

సమమస్తీతి యో బ్రూయాత్తత్సమో నాస్తి పాతకీ ॥ ఇత్యాది ॥

పద్మా జనిత్రీ సర్వత్ర జననీ । ఋగ్వేదే-

అహం రుద్రాయ ధనురాతనోమి బ్రహ్మాద్విషే శరవే హస్తవా ఉ । అహం జనాయ
సమదం కృణోమ్యహం ద్యావాప్రథివీ ఆవివేశ । అహం సువే పితరమస్య మూర్ధన్ మమ
యోనిరప్స్వస్తస్సముద్రే ।” శ్రీసూక్తే-

“మాతరం పద్మమాలినీమ్”, శ్రీవిష్ణుపురాణే-

త్వం మాతా సర్వభూతానాం దేవదేవో హరిః పితా ।

త్వయైతద్విష్ణునా చామృణ్ణ జగదావ్యయం చరాచరమ్ ॥ ఇతి ॥

పరమస్య అభ్యధికరహితస్య అస్య వక్షః పద్మావాస ఇతి వా ॥

భగవచ్చాస్త్రే-

మహాప్రలయకాలే తు సర్వలోకవినాశనే ।

తస్మిన్నపి చ కాలే తు వత్సరూపావసత్స్వయమ్ ॥

శ్రీవత్సాజ్కే హరిస్తస్మాత్ హరివక్షసి సుస్థితా ।

ప్రలయాన్తే పునస్సుష్టా పృథగ్భూతా చ సా భవేత్ ॥

స్త్రీవేషేణ చ సర్వాసాం భేదమూర్తిత్వమేయుషీ || ఇతి ||

సూక్ష్మం సావిత్రం స్వయమాదధానః “అన్నస్తద్ధర్మోపదేశాత్”-ఇత్యస్యార్థోఽత్రాభిప్రేతః ।
 ఛాన్దోగ్యే-“య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్చుర్ద్విరణ్యకేశ
 ఆప్రణఖాత్ సర్వ ఏవ సువర్ణస్తస్య యథా కవ్యాసం” ఇతి || మైత్రాయణీశ్రుతిః-
 స్థిరమచలమమృతచ్యుతం ద్రువం విష్ణుసంక్షాతం సర్వాపరం ధామ” ఇతి ||

యోగయాజ్ఞవల్క్య

ఈశ్వరం పురుషాఖ్యం చ సత్యధర్మాణమమృతమ్ ।

భర్గాఖ్యం విష్ణుసంక్షాం చ ధ్యాత్వామృతముపాత్నుతే || ఇతి ||

దృశ్యో హిరణ్మయో దేవ ఆదిత్యో నిత్యసంస్థితః ।

యః సూక్ష్మః సోఽహమిత్యేవ చిన్తయామః సదైవ తు ||

కిఞ్చ-సూక్ష్మం సావిత్రం ఇత్యుక్తత్వాత్ “ఘృణీరితి ద్వే అక్షరే । సూర్య ఇతి త్రీణి ఆదిత్య
 ఇతి త్రీణి । ఏతద్వై సావిత్రస్యా-ష్టాక్షరం పదశ్చియాభిషిక్తమ్ । య ఏవం వేద । శ్రియా
 హైవాభిషిచ్యతే” || ఇతి || యజుషి-“ఘృణిః సూర్య ఆదిత్యో న ప్రభావాత్యక్షరమ్ ।
 మధు క్షరన్తి తద్రసమ్ । సత్యం వై తద్రసమాపో జ్యోతి రసోఽమృతం బ్రహ్మ భూర్భువః
 సువరోమ్” || ఇతి || ఏవం శ్రుతిస్మృతిషు ప్రతిపాదితం సావిత్రం రూపం పూర్వోక్తః
 పరమాత్మా స్వయమాదధానః సావిత్రరూపం పరమం సుపుణ్యమ్ । “ఆదిత్యో వా
 ఏష ఏతన్మణ్డలమ్” (సూర్యోపనిషత్) ఇత్యాదిశ్రుత్యనుసారేణ “అసావాదిత్యో బ్రహ్మ” ఇతి
 శ్రుతేశ్చ, ఆదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తి శ్రీవేంకటేశ ఇత్యభిప్రాయేణ
 సావిత్రరూపం పరమం సుపుణ్యం ఇత్యుక్తమ్ || ౭ ||

యః పుణ్డరికః పరమాన్తరాత్మా కమ్రాఙ్గరూపం కమలం దధార సాసిష్వసన్తం
 సరసే రసాయ స్వాహా || ౭.౮ ||

యః పరమాత్మా పుణ్డరికః పుణ్డరికః ఛాన్దసత్వాత్ । పరమాన్తరాత్మా అత్రాపి
 దహరపుణ్డరికమధ్యవర్తి చేత్యర్థః । ఛాన్దోగ్యే-“అథ యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం
 పుణ్డరికం వేశ్మ దహరోఽస్మిన్నన్తరాకాశస్తస్మిన్ యదన్తదన్వేష్టవ్యమ్” ఇతి ||
 యద్వా-పురుషవ్యాప్తుః కమ్రాఙ్గరూపం కమనీయమఙ్గరూపం యస్య తత్ । కమలం
 జలమలక్ష్మరోత్తితి కమలం దధార కమలే దధార బ్రహ్మణం సరసే రససహితే ద్రవేఽపి
 చేతి రాగాత్మకరససూతే పద్మే రసాయ లోకస్పష్టయే బ్రహ్మణం దధార తస్మై ।
 భారతే-

స్వయమ్భూస్తస్య దేవస్య పద్మం సూర్యసమప్రభమ్ ।

నాభ్యా వినిస్ఫుటమరుక్ తత్రోత్పన్నః ప్రజాపతిః ॥ ఇతి ॥ ౮ ॥

రయీణాం పతిం యజతం బృహన్తం రారాగముక్తం గురుం సశ్రీకం తం
రాయిరూపం రయిభూతభూతం రయిమత్సురత్రః స్వాహా ॥ ౭.౯ ॥

రయీణాం పతిం ఐశ్వర్యాణాం పతిం బృహన్తం “బృహదబ్రహ్మహుహశ్చేతి-శబ్దాః
పర్యాయవాచకాః” ఇతి పూర్వస్మిన్మన్తే ప్రతిపాదితం బ్రహ్మణం పరబ్రహ్మభూతం
రారాగముక్తం సమగ్రషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్ తుచ్ఛరూపపరత్వాదిన్ద్రాద్వైశ్వర్యరాగరహిత
ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః ।
ఇతి వచనాత్ । గురుం -

గుశబ్దస్తన్దకారః స్యాత్ రుశబ్దస్తన్నిరోధకః ।

అన్ధకారనిరోధిత్వాద్గురురిత్యభిధీయతే ॥ ఇతి ॥

విసృష్ట్యాదిసామర్థ్యజ్ఞానప్రదం సశ్రీకం సర్వైశ్వర్యవన్తం తం రాయిరూపం ఐశ్వర్యరూపం
రయిభూతభూత ఐశ్వర్యస్యాపి ఐశ్వర్యభూతం రయిమత్సురత్రః ఐశ్వర్యవతాం
దేవానాం రక్షితా అస్మై ।

ఆరోగ్యం భాస్కరాదిచ్ఛేచ్ఛియమిచ్ఛేద్ధుతాశనాత్ ।

శక్చైరాజ్ఞానమన్విచ్ఛేన్మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాత్ ॥ ఇతి ॥

జ్ఞానప్రదోఽపి పరమాత్మైవేత్యభిపాయేణ గురుశబ్దప్రయోగః యద్వా తత్తదన్తర్యామిత్యేన
॥ ౯ ॥

రాయాం పతత్రే రయిమాదధాత్రే రాయో బృహన్తం రయిమత్సుపుణ్యం
రారాజిమన్తం రతయే రమన్తం తం బిమ్బవన్తం కకుదాయ భద్రే స్వాహా ॥
౭.౧౦ ॥

రాయాం పతత్రే స్వభక్తస్థతుచ్ఛైశ్వర్యాణాం పతనానన్తరం త్రాత్రే రక్షిత్రే
యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి తస్య విత్తం హరామ్యహమ్ ।
బన్ధాన్ వా నాశయిష్యామి ధీనుత్పాదయామ్యహమ్ ॥ ఇతి ॥

రయిమాదధాత్రే అనశ్వరశ్వైర్యప్రదాత్రే రాయో బృహన్తం లీలావిభూత్యపేక్షయా
నిత్యవిభూతేరధికత్వాత్ “పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి”
(పురుషసూక్తః, ఋగ్వేదః ౧౦.౯౦, యజుర్వేద అధ్యాయః ౩౧ శ్లోకః ౩) ఇతి శ్రుతేః
। రయిమత్సుపుణ్యం,

సత్పాత్రదానేన భవేద్ధనాఢ్యో ధనప్రకర్షేణ కరోతి పుణ్యమ్ ।

పుణ్యాదవశ్యం త్రిదివం ప్రయాతి పునర్ధనాఢ్యః పునరేవ భోగీ ॥

సుపుణ్యం సుప్రసిద్ధానాం పుణ్యప్రదం రాజాజిమంతం దేశకాలాద్యపేక్షారాహిత్యేన
నిరంతరైశ్వర్యవంతం రతయే లీలారసానుభవార్థం రమంతం పరమాత్మానం శైలజాదిరూపేణ
।

బిమ్బవంతం కకుదాయ శ్రైష్ట్యాయ భద్రే శుభాశ్రయాయ స్వాహా

జహోమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥

ఇతి సప్తమోఽనువాకః సమూర్ణః ।

పారమాత్మికోపనిషత్ సవ్యాఖ్యా

అష్టమోఽనువాకః సవ్యాఖ్యా

యత్సారభూతం సకలం ధరిత్రీం మోదప్రాయేణానుభూతమనువిధం సూక్ష్మః
సురేశః సకలం బిభర్తి తస్మై సురేశాయ సకలం సుపుణ్యం స్వాహా ॥ ౮.౧॥

యత్సారభూతం ప్రకృతిపురుషయోర్బలభూతం యద్వా జగతః సకలం “షోడశకతో
పురుష” ఇతి శ్రుతేః ।” (ప్రశ్నోపనిషద్దష్టః ప్రశ్నః శ్లోకః ౮) సకలాసు హితాం ధరిత్రీం
ధారణాత్ త్రాయత ఇతి

ధరిత్రీం ప్రకృతేః మోదప్రాయేణానుభూతం లీలాప్రాయేణ పరమాత్మనానుభూతం
అనువిధం అనుప్రవిధం “తదేవానుప్రావిశత్” ఇతి శ్రుతేః ॥ (తైత్తిరీయోపనిషత్ ౨.౬.౬)
సూక్ష్మః.

వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్య చ ।

భాగో జీవః స విజ్ఞేయః స చానన్త్యాయ కల్పతే ॥ ఇతి శ్రుతేః ॥ (శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్వఙ్మమోధ్యాం
శ్లోకః ౯)

“అణోరణీయాన్” ఇతి జీవాపేక్షయా సూక్ష్మః సురేశః బ్రహ్మాదీనామీశః సకలం
చిదచిదాత్మకం జగత్ బిభర్తి । “వ్యష్టభ్రాద్రోదసీ విష్ణురేతే । దాధార పృథివీమభితో
మయాఖైః” ఇతి తస్మై సురేశాయ పూర్వోక్తసురేశః సకలం బ్రహ్మాదిస్తమ్భ-పర్యవంతం
సుపుణ్యం సుతరాం పుణ్యం యత్సురేశాయ తస్మై ॥ ౧॥

ఫలో వా ఏష లోకానామజరో మహాత్మా విశ్వం యః పాతి

విమలోఽమలాఖ్యస్తస్మై కకుత్త్రే వరదస్య పుష్ట్యై స్వాహా ॥ ౮.౨॥

ఏష పరమాత్మా లోకానాం భూరాదీనాం తత్తల్లోకానాం దేవమనుష్యాదీనాం చ ఫలః
ఫలభూతః ఫలప్రదశ్చ । “ఫలమత ఉపపత్తేః” ఇతి । (బ్రహ్మసూత్ర ౩.౨.౩౮) అజరః
జరారహితః ।

అశనాయాపిపాసే చ శోకమోహౌ జరామృతీ ।

ఏతాః షడూర్మయః ప్రోక్తాః షడూర్మిరహితశ్చ సః ॥

మహాత్మా మహాన్ విశ్వం జగత్ యః పాతి రక్షతి విమలః అపహతపాష్పత్వాదిగుణః
అమలాఖ్యః

వసా శుక్రమస్పృజ్యజ్ఞా మూత్రం విట్కర్ణవిణ్ణఖాః ।

శ్లేషాశ్రు దూషికా స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం మలాః ॥ (మనుస్మృతిః ౫.౧౩౫)

ఇతి ద్వాదశమలరహితః కకుత్త్రే శ్రేష్ఠాయ పోషణాదిశక్తి-సహితాయ తస్మై వరదస్య
వరప్రదానసమర్థస్య పుష్ట్యైః

భృగు-

శ్రీః సా సరస్వతీ బైవ రతిః ప్రీతిస్తథైవ చ ।

కీర్తిః శాన్తిస్తథా పుష్టిస్తుష్టిరిత్యష్టశక్తయః ॥ ఇతి ॥

పోషణరూపాయై శక్త్యై పరమాత్మనే ॥ ౨ ॥

ధూర్నో వహంతాం రతయే రమంతాం ప్రభూతిమన్తస్సమయం సుషుమ్నా అం
రాజిమన్తం సకలస్య గుప్త్యై స్వాహా ॥ ౮.౩ ॥

నః ధూః భారం భరన్నాసం వహంతాం “వహ ప్రాపణో” ఇతి । పరమాత్మాస్వయమేవ
ప్రాపయతామ్ ।

స్వామీ స్వశేషం స్వవశం స్వభరత్వేన నిర్భరమ్ ।

స్వదత్తస్వధియా సార్థం స్వస్మిల్యస్యతి మాం స్వయమ్ ॥

ఇతి సర్వదానుసన్ధాయ సంయోజ్య ధూర్వహంతాం రతయే తత్తద్విషయానుభవార్థ
తత్తత్థానే రమంతాం ఇన్ద్రియాణాం ప్రభూతిం పరమపుషానుభవైశ్వర్యరూపాం
అన్తస్సమయం సుషుమ్నా అన్తస్సమయే అం రాజిమన్తం అకారాక్షరపూర్వకమన్తం
ప్రతిపాదయన్తం

సకలస్య కలా తు షోడశో భాగః సర్వేన్ద్రియోపరతస్య సుషుమ్నానాడ్యా గమనం చ
భరన్యాసం శ్రవతః ప్రయచ్ఛతి తస్మై ॥ ౩ ॥

విశ్వం బిభర్తి ప్రసురోఽభూదన్తం సంరాజవన్తం సకలం ప్రరూఢం స నో వితత్య
ప్రహిణోతు పత్రే స్వాహా ॥ ౮.౪ ॥

విశ్వం సమన్తం ప్రసురోఽభూదన్తం తాపత్రయాదినా ప్రకర్షేణ సురోఽభూదన్తం
సంరాజవన్తం సమూహవన్తం సకలం కలాసహితం ప్రరూఢం దేవమనుష్యాద్యనుకారేణ
సమన్తం వితత్య విస్తార్య బిభర్తి స దేవః నః శ్రేయః ప్రహిణోతు ప్రయచ్ఛతు పత్రే పదాన్
త్రాయత ఇతి తస్మై ॥ ౪ ॥

సో వా స్వరూపః సమద్భక్ సమగ్రో విధుదం తుదన్ యో విదధత్పదం వా
వియతి ప్రకాశం బృహతే గుహేన తం బిమ్బవన్తం సమదం సమగ్రం స్వాహా ॥

౮.౫॥

యః పరమాత్మా దేవాశేషుసముద్రమథసవేలాయాం సమద్భక్ సమగ్రః వఞ్చితుసావధానః
విధుదం విధుశ్చన్ద్రః తం దమయతీతి । దమ ఇతీన్ద్రియనిగ్రహశక్తిసమ్భవాత్
విధుదో రాహుః తం సమదం మదసహితం సమగ్రం సావధానం బిమ్బవన్తం
రాహుమమృతపానవేలాయాం తుదన్ హింసాం కుర్వన్ తస్య రాహోః వియతి ఆకాశే
పదం స్థానం గుహేన గ్రహరూపేణ బృహతే పూర్వవన్త్రాయ విదధత్ కల్పితవాన్ స ఏవ
స్వరూపః తస్మై ॥ ౫॥

భూర్భువం వా భువో వా సువో వా కిఞ్చిత్స్వనన్తం సుషువే సమన్తం సర్వస్య
దాతారమజరం జరిత్రే స్వాహా ॥ ౮.౬॥

భూర్భువం భూమేరపి భూమిం ఉత్తరకురుదేశాదికం భువో వా సువో వా
అన్తరిక్షం స్వర్గం వా వాశబ్దో లోకాన్తరపరః । కిఞ్చిత్స్వనన్తం అల్పశబ్దవాచ్యతేన స్వనన్తం
శబ్దయన్తం సుషువే సృష్టవాన్ సమన్తమపి సర్వస్య దాతారం చతుర్మ్రాప్యఫల్యద అజరం
జరారహితమ్ ।

న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిన్నాయం కుతశ్చిన్న బభూవ కశ్చిత్ ।
అజో నిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీరే ॥ ఇతి ॥
(కఠోపనిషదధ్యాయ ౧ వల్లీ ౨ శ్లోకః ౧౮)

జరిత్రే ప్రకృతిద్వారేణ జరిత్రే ।
వాసాంసి జిర్ణాని యథా విహాయ
నవాని గృహ్లాతి నరోఽపరాణి ।
తథా శరీరాణి విహాయ జిర్ణా-
న్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ ॥ ఇతి ॥

తస్మై ॥ ౬॥

దాక్షాయణ్యాం ప్రసృతం సమస్తం సజ్కోచయిత్వా సకలం వితానం సంవాసయన్
యః సకలం వరిష్ఠం తస్మై ప్రజేశాయ ధురన్ధరాయ స్వాహా ॥ ౮.౭॥

దాక్షాయణ్యదితిః తస్యాం తం ప్రసృతం ఉద్భూతం సమస్తం దైతేయజాతం సజ్కోచయిత్వా
అల్పావశిష్టం కృత్వా సకలం కలాసహితం వితానం లోకస్యాచ్ఛాదనభూతదేవజాతం
సంవాసయన్ వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం మనుష్యాణాం రక్షణార్థే స్థాపితవాన్ “త ఏనం తృప్త ఆయుషా
తేజసా వర్చసా శ్రియా యశసా బ్రహ్మవర్చసేనాన్నాద్యేన చ
తర్పయన్తి” ఇత్యాది ప్రజేశాయ ప్రజానామీశ్వరాయ ధురన్ధరాయ సర్వభారవహాయ
తుభ్యమ్ ॥ ౭॥

ఆశాస్సమస్తాః ప్రతరన్నను తమస్తస్తాస్తా వసేద్ధ్యాః కమలా సమస్తాః సా మే గృహే
సమధత్త పుష్టిం స్వాహా ॥ ౮.౮॥

స్వభక్తానాం స్వారాధకానాం ఆశాః కామాన్ ప్రతరన్ ప్రయచ్ఛన్ అను సాకల్యేన తం అస్తః
హృదయే పరమాత్మా తిష్ఠతి । యా కమలా లక్ష్మీః సాపి తాస్తాః ప్రవిశ్య వసేత్ ।

శ్రీవిష్ణుపురాణే-

త్వం మాతా సర్వభూతానాం దేవదేవో హరిః పితా ।

త్వయైతద్విష్ణునా చామృ జగద్వ్యాప్తం చరాచరమ్ ॥ ఇతి ॥

సర్వత్ర వ్యాప్తిరుచ్యతే కథం వ్యాప్తిరితి చేత్ యథా పరమాత్మనా జగద్వ్యాప్తం తథేతి భావః
సర్వాత్మనా సా లక్ష్మీః సైషా లక్ష్మీః మే గృహే పుష్టిం,

త్వయావలోకితాః సద్యః శీలాద్యైః సకలైర్గుణైః ।

ధనైశ్చర్ష్యైశ్చ యుజ్యన్తే పురుషా నిర్గుణా అపి ।

సమధత్త అన్తర్యామిణః పరమాత్మనో లక్ష్మ్యశ్చాయం మస్త్రః ॥ ౮॥

యో జగ్గమానాం సకలం విభర్షి సర్వం వియద్విచరతే శక్ష్యన్ తన్నాకూలే
వాన్తికేఽజస్రం స్వాహా ॥ ౮.౯॥

యః పరమాత్మా జగ్గమానాం దేవమనుష్యాదీనాం సకలం యోగక్షేమాదికం విభర్షి
వియద్విచరతే ఆకాశే యత్కించైత్ విచరతే తత్ సర్వం త్వమేవ బిభర్షి శక్ష్యన్ శక్తః
తన్నాకూలే వా తత్సర్వం నౌరివ జలధౌ నౌరివ అన్తికే సమీపే అజస్రం పుష్టిం బిభర్షి
తుభ్యమ్ ॥ ౯॥

యో వా దశానాం ప్రసృతాః సమస్తాస్తాం తాం దధానాస్సమయాత్సుబీజాః
శబ్దాదిరీత్యై స్వబలం వలాయ స్వాహా ॥ ౮.౧౦॥

బీజాఙ్కరప్రరోహాదికం పరమాత్మశక్త్యైత్యాహ .... యో వా దశానాం ఇతి ॥ యః
పరమాత్మా దశానాం దేవమనుష్యమృగపక్షిసరీసృపక్రిమిశ్వేతవృక్షజగుల్మలతాదీనాం
ప్రసృతాః ప్రసూతయః సమస్తాః నామరూపకృత్యవిభాగాదికం తాం తాం దధానాః
సమయాత్ సమయే సుబీజాః శబ్దాదిరీత్యై పరమాత్మశక్త్యా ప్రరోహాదిసామర్థ్యయుక్తా
భవన్తి యే స్వబలం తత్సర్వం పరమాత్మన ఏవ బలం తస్మై బలాయ బలరూపాయ ॥
౧౦॥

ఇత్యష్టమోఽనువాకః సమూర్ణః ।